

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

CONFERINȚA NAȚIONALĂ A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN. EVENIMENT REMARCABIL ÎN VIAȚA ȚĂRII

40 DE ANI DE LA PROCLAMAȚIA REPUBLICII

PROCLAMAȚIA REPUBLICII -- REZULTAT AL PROCESULUI REVOLUȚIONAR DIN ROMÂNIA

NICOLAE PETREANU

PROGRESUL ECONOMIC ȘI SOCIAL AL ROMÂNIEI ÎN ANII REPUBLICII

GHEORGHE SURPAT

★

ACTIVITATEA POLITICO-DIPLOMATICĂ PENTRU RECUNOAȘTEREA INTERNAȚIONALĂ A UNIRII TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA (II)

ION M. OPREA

ROMÂNIA ȘI CRIZA RENANĂ (MARTIE 1939)

NICOLAE DASCĂLU

DOCUMENTAR
CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE
INDEX ALFABETIC

CARTEA ROMÂNEASCĂ
ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

12

TOMUL 40

1987

DECEMBRIE

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU (*redactor șef*), ION APOSTOL (*redactor șef adjunct*); NICHITA ADĂNILOAIE, LUDOVIG DEMÉNY, GHEORGHE I. IONIȚĂ, AUREL LOGHIN, DAMASCHIN MIOC, ȘTEFAN OLTEANU, POMPILIU TEODOR (*membri*).

Prețul unui abonament este de 180 lei.
În țară abonamentele se primesc la **oficiile** poștale și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Cititorii din străinătate se pot abona adresându-se la ROMPRES-FILATELIA Departamentul Export-Import-presă P.O. Box 12-201. Telex 10376 prsfi r — București, calea Griviței nr. 64—66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de Redacție al revistei „REVISTA DE ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

REVISTA DE ISTORIE

TOM 40, NR. 12

Decembrie 1987

SUMAR

Conferința Națională a Partidului Comunist Român — eveniment remarcabil în viața țării 1157

40 DE ANI DE LA PROCLAMAREA REPUBLICII

NICOLAE PETREANU, Proclamarea Republicii — rezultat al procesului revoluționar din România 1163
GHEORGHE SURPAT, Progresul economic și social al României în anii Republicii . . 1179

★

ION M. OPREA, Activitatea politico-diplomatică pentru recunoașterea internațională a Unirii Transilvaniei cu România (II) 1193
NICOLAE DASCĂLU, România și criza renană (martie 1936) 1205

DOCUMENTAR

MIRCEA N. POPA, Considerații privind raporturile Europei cu lumea extracuropeană la sfârșitul epocii moderne 1223
MIHAI MANEA, Contribuții la studiul politicii lordului Palmerston în Europa (1830—1848) 1229

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

Lectoratul de vară de la Cluj-Napoca (*Ion Șendrulescu*); Călătorie de documentare în R. P. Bulgaria (*Ioana Constantinescu*); Reuniunea anuală a Biroului Comisiei Internaționale de Istoriografie (*Lucian Boia*) 1237

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

ION ALEXANDRESCU, *Economia României în primii ani postbelici (1945—1947)*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1986, 290 p. (*Traian Udrea*) 1241
* * * *Cu viața zid la trecători, septembrie 1944 în Valea Crișului Alb*, cuvânt înainte conf. dr. Mircea Mușat, Edit. militară, București, 1986, 230 p. (*Valeriu Giuran*) 1243
ALFRED GROSSER, *Affaires extérieures. La politique de la France 1944—1984*, Flammarion, Paris, 1985, 347 p. (*Ecaterina Stănescu*) 1244
ANGEL COMALADA, *España: el ocaso de un parlamento. 1921—1923*, Ediciones Peninsula, Barcelona, 1985, 174 p. (*Ovidiu Bozgan*) 1246
* * * Index alfabetic (*Mihai Opreșcu*) 1249

REVISTA DE ISTORIE

TOME 40, N° 12

Décembre 1987

SOMMAIRE

La Conférence Nationale du Parti Communiste Roumain — événement remarquable dans la vie du pays 1157

40e ANNIVERSAIRE DE LA PROCLAMATION DE LA RÉPUBLIQUE

NICOLAE PETREANU, La proclamation de la République — résultat du processus révolutionnaire de Roumanie 1163

GHIEORGHE SURPAT, Le progrès économique et social de la Roumanie pendant les années de la République 1179

★

ION M. OPREA, L'Activité politico-diplomatique pour la reconnaissance internationale de l'Union de la Transylvanie à la Roumanie (II) 1193

NICOLAE DASCĂLU, La Roumanie et la crise rhénane (mars 1936) 1205

DOCUMENTAIRE

MIRCEA N. POPA, Considérations concernant les rapports de l'Europe avec le monde extraeuropéen à la fin de l'époque moderne 1223

MIHAI MANEA, Contributions à étude de la politique du lord Palmerston en Europe (1830—1848) 1229

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

Le Lectorat d'été de Cluj-Napoca (*Ion Şendrulescu*); Voyage de documentation en R. P. Bulgarie (*Ioana Constantinescu*); La réunion annuelle du Bureau de la Commission Internationale d'Historiographie (*Lucian Boia*) 1237

LE LIVRE ROUMAIN ET ÉTRANGER D'HISTOIRE

ION ALEXANDRESCU, *Economia Românică în primii ani postbelici (1945—1947)*, (L'économie de la Roumanie pendant les premières années d'après-guerre (1945—1947)), Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1986, 290 p. (*Traian Udrea*) 1241

* * * *Cu viaţa zid la trecători, septembrie 1944 în Valea Crişului Alb* (En dressant de nos corps muraille aux défilés, septembre 1944 dans la Vallée du Criş Alb), avant-propos, maître de conférences dr. Mircea Muşat, Edit. militară, Bucureşti, 1986, 230 p. (*Valeriu Giuran*) 1243

ALFRED GROSSER, *Affaires extérieures. La politique de la France 1944—1984*, Flammarion, Paris, 1985, 347 p. (*Ecaterina Stănescu*) 1244

ANGEL COMALADA, *España: el ocaso de un parlamento. 1921—1925*, Ediciones Peninsula, Barcelona, 1985, 174 p. (*Ovidiu Bozgan*) 1246

* * * Index alphabétique (*Mihai Oprîţescu*) 1249

CONFERINȚA NAȚIONALĂ A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN— EVENIMENT REMARCABIL ÎN VIAȚA ȚĂRII

Luna decembrie 1987 a înscris un eveniment politic deosebit în viața României socialiste : Conferința Națională a Partidului. Desfășurată într-o atmosferă de vastă mobilizare și intense eforturi creatoare ale întregului popor, Conferința Națională a analizat pătrunzător realitățile societății noastre și ale lumii contemporane și a definit cu clarviziune sarcinile perioadei următoare și perspectivele dezvoltării pînă în orizontul anului 2000. A fost un forum de dezbateră lucidă și atentă a ansamblului realității noastre economice, social-politice și culturale și a fiecărei probleme semnificative a acestui ansamblu, un prilej de trecere în revistă a rezultatelor obținute și de reflexie evaluativă asupra celor realizate. În centrul lucrărilor Conferinței s-a aflat *Raportul* prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, *Cu privire la stadiul dezvoltării forțelor de producție, al societății socialiste în general, al relațiilor de producție și sociale, al democrației muncitorești revoluționare, al perfecționării conducerii pe baza principiilor autoconducerii și autogestivității, al perfecționării și continuării procesului revoluționar în noua etapă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.*

Document exemplar de gândire social-politică, *Raportul* îmbină examenul riguros al condițiilor obiective și subiective constitutive procesului construirii socialismului în etapa actuală cu forța sintezei generalizatoare a experienței și drumului parcurs de societatea noastră și cu capacitatea vizionară de predicție a perspectivei de dezvoltare în etapele următoare. În concepția secretarului general al partidului, revoluția, construcția socialismului și a comunismului constituie un proces dialectic continuu de dezvoltare economică și socială. În această lumină au fost analizate criteriile de periodizare ale procesului revoluționar, caracteristicile fiecărei etape, trăsăturile esențiale ale intercondiționării dintre diferitele momente ale construcției socialiste, parte integrantă a istoriei noastre naționale.

Pentru domeniul istoriografiei aceste aprecieri capătă o semnificație deosebită, fiind puncte de reper și îndreptar metodologic pentru preocupările de specialitate. În uriașa transformare revoluționară a societății românești — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — se disting mai multe etape. În primii ani de după revoluția de eliberare socială și națională, odată cu participarea activă a României la războiul de eliberare a patriei și pentru zdrobirea fascismului, s-a trecut la refacerea economiei distruse de război, la înfăptuirea unor reforme sociale, a revoluției agrare. Trecerea la revoluția socialistă, în 1948, a pus capăt persistenței unor structuri și raporturi specifice vechii orînduirii, prin naționalizarea industriei și altor mijloace de producție. Cooperativizarea agriculturii a cerut o perioadă lungă de timp — din 1949 pînă în 1962 — încheind astfel procesul de organizare pe baze economice socialiste a tuturor sectoarelor de activi-

tate. Practic, se poate spune că această perioadă a durat aproape 20 de ani în care s-a realizat organizarea pe baze socialiste a proprietății de stat și cooperatiste, a tuturor sectoarelor economice și sociale.

Cu toate aceste realizări importante din economia noastră — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — patria noastră continua să rămână încă o țară cu un nivel scăzut de dezvoltare. Reevaluarea situației și formularea, într-un spirit nou, a exigențelor dezvoltării accelerate a vieții economice și sociale sînt legate indisolubil de Congresul al IX-lea al partidului — moment novator și punct cardinal în istoria socialistă a patriei. Activitatea de consolidare a economiei socialiste, de intensificare a ritmului dezvoltării industriale și a celorlalte ramuri de activitate, de creștere puternică a producției agricole a necesitat o perioadă de circa 10 ani, permițînd trecerea la o nouă etapă a evoluției socialiste a României — etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. În linii mari această etapă se va încheia la sfîrșitul celui de-al doilea mileniu și se va materializa nu numai în nivelul înalt al forțelor materiale — productive ale societății, dar și în performanțe superioare în sfera raporturilor sociale, a conducerii și democratizării societății, a modelării spirituale și morale a oamenilor.

În prezent — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — România se află într-o etapă hotărîtoare, în faza superioară a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și creării condițiilor pentru trecere la edificarea societății comuniste. În acest cadru țara noastră e confruntată cu exigența ca pînă în 1990 să depășească stadiul de țară în curs de dezvoltare și să treacă la un stadiu nou, superior, de țară socialistă mediu dezvoltată. Este caracteristic de altfel că din punct de vedere al producției pe locuitor, România se află, încă de pe acum, la nivelul multor țări mediu dezvoltate, iar în cîteva domenii importante chiar la nivelul unor țări cu un grad înalt de dezvoltare.

Cu toate acestea arcul de timp care ne desparte de anul 2000 va fi o etapă de susținută impulsioneare a forțelor de producție, de acumulări tehnice — materiale, de progres a tuturor sectoarelor de activitate, armonios și proporțional echilibrate, de afirmare puternică a avantajelor vieții și muncii socialiste, de înflorire culturală și spirituală a societății.

Odată cu înfăptuirea Programului partidului, într-o perioadă de circa 50 de ani de la victoria noii orînduirii, în jurul anilor 2000, societatea socialistă multilateral dezvoltată va fi astfel realizată; socialismul își va afirma cu putere caracteristicile sale superioare în domeniile economic și social, al bunăstării materiale și spirituale a întregului popor, în dezvoltarea societății în toate domeniile.

În această perspectivă cuprinzătoare *Raportul* a arătat că fiecare etapă, fiecare stadiu istoric impun o nouă sinteză între teorie și practică, menită să surprindă dinamica transformărilor, să despartă cu spirit revoluționar noul de vechi și să asigure înaintarea societății pe trepte ascensionale de progres.

Exigențele și problemele momentului actual își definesc astfel caracteristicile și trăsăturile cu deplină claritate. Ele sînt puse în evidență într-un cadru cuprinzător, organic articulat și intercorelat, în *Raportul* tovarășului Nicolae Ceaușescu.

În domeniul economic o deosebită urgență o reclamă creșterea potențialului energetic, a producției extractivă de petrol și cărbune, ca și

ridicarea eficienței sectoarelor industriei prelucrătoare, în special a celor legate de accelerarea progresului tehnic: industria constructoare de mașini, industria chimică, siderurgică și metalurgică etc.

Agricultura, aflată sub impactul noii revoluții agrare, aduce contribuții sporite la dezvoltarea economiei naționale; totuși, în raport cu exigențele și sarcinile care îi sînt trasate urmează să-și îmbunătățească indicatorii de producție și productivitate, spre a atinge un înalt nivel de recolte stabile, pe măsura amplelor eforturi materiale de chimizare, irigare și desecare, de extindere a suprafețelor cultivate, de valorificare la maximum a pămîntului — principala bogăție a țării.

Desigur, sarcinile imediate care se află în fața diferitelor sectoare de activitate se conjugă cu obiectivele de ordin mai general și de durată, cu programele care urmăresc accentuarea factorilor calitativi ai activității economice, intensificarea și modernizarea producției, valorificarea superioară a materiilor prime și a resurselor de energie, creșterea competitivității produselor românești, prin dobîndirea unor performanțe la nivel mondial în privința calității și a prețului lor de cost. Aceasta presupune nu numai o bază tehnică productivă corespunzătoare, ci și o riguroasă organizare a proceselor productive, o disciplină și responsabilitate exemplare în toate sectoarele de activitate, profesionalitate, competență, pregătire de specialitate adecvată. Înfăptuirea planurilor și programelor economico-sociale — a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu — impune ca o necesitate obiectivă dezvoltarea și mai puternică a științei, a învățămîntului și culturii. Legarea mai strînsă a cercetării cu producția și învățămîntul, introducerea rapidă în producție a noilor realizări ale științei și tehnicii sînt comandamente imperioase ale timpului nostru. Dispunînd de un însemnat potențial științific și de mină de lucru calificată, secretarul general al partidului a subliniat necesitatea de a se spori substanțial preocupările pentru perfecționarea și reciclarea cunoștințelor muncitorilor, specialiștilor, inginerilor, a tuturor oamenilor muncii.

Spectrul cuprinzător al analizei cadrului obiectiv al societății și al rezultatelor activității depuse, atît într-o perspectivă mai îndelungată, cît și în perioada ultimilor ani premergători Conferinței, a permis examinarea aprofundată a problemelor de ordin organizatoric, politic-ideologic și cultural-științific pe care le implică procesul construcției socialiste în etapa actuală. Reține intens atenția preocuparea pentru optimizarea stilului și a metodelor de muncă, pentru creșterea spiritului de răspundere, a conștiinței critice și autocritice în vederea întăririi rolului conducător al partidului, a asigurării misiunii sale istorice, a înfăptuirii politicii interne și externe a partidului și statului nostru.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a prevenit cu toată claritatea asupra efectelor negative pe care le determină fenomenele de automulțumire și auto-liniștire, atitudinea de toleranță față de lipsuri, autocritica și critica formală, neîntărită de hotărîrea depășirii stărilor negative și de raportarea responsabilă față de aceste fenomene. Ca partid aureolat de o tradiție îndelungată de luptă, de acțiune și de gîndire novatoare, Partidul comunistilor români — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu — socotește atitudinea revoluționară în muncă, respectarea normelor vieții de partid și de stat drept o valoare esențială a societății socialiste care trebuie apărută, cultivată și dezvoltată cu fermitate și devotație.

Păstrarea mereu vie a idealurilor socialiste, dezvoltarea spiritului militant și a conștiinței socialiste se înscriu, de aceea, printre prioritățile activității ideologice. În noua etapă a dezvoltării societății românești — subliniază secretarul general al partidului — nu numai că nu se diminuează importanța activității ideologice, ci, dimpotrivă, ea se accentuează și devine tot mai relevantă. Laolaltă cu orizontul larg de înțelegere și cunoaștere, problemele lumii contemporane cer angajare, fermitate în aprecieri și judecăți, precizie în orientare. Atașamentul la principiile socialismului științific, concepțiile și tezele formulate în *Programul partidului* și *Programul ideologic*, în hotărârile Congreselor, conferințelor și plenarelor Comitetului Central constituie reperele inestimabile ale muncii și activității de educație politico-ideologică. Obiectivele istorice înscrise în actualul cincinal și, în perspectivă pînă în anul 2000, își află chezașia realizării tocmai în afirmarea mai puternică a rolului conducător al partidului, în spiritul de angajare și de mobilizare al întregului popor, în claritatea orientărilor și opțiunilor noastre.

De la înalta tribună a Conferinței, tovarășul Nicolae Ceaușescu a pus în lumină întreaga bogăție de conținut a tezei cu privire la făurirea societății socialiste cu poporul și pentru popor. Este, am putea spune, cheia de boltă a edificiului socialist, momentul care polarizează eforturile și aspirațiile întregii societăți, care inspiră acțiunea și gândirea partidului. Acest principiu dezvăluie sensul rezultatelor obținute și al obiectivelor de viitor; el dinamizează energiile întregii națiuni spre noi înfăptuiri de muncă, de creație, de progres continuu al patriei.

Istoriografia își regăsește din plin în conținutul și în spiritul documentelor și hotărârilor Conferinței Naționale a partidului, a Raportului tovarășului Nicolae Ceaușescu, sarcini și îndreptări de viitor, temeuri de angajare și perfecționare. Așa cum am amintit, *Raportul* trasează în linii de mare claritate tabloul sintetic al dezvoltării societății românești în anii socialismului, în special în perioada de după Congresul al IX-lea al partidului. Orice cercetare istorică preocupată de epoca inaugurată de Congresul al IX-lea și în general de istoria ultimelor patru decenii va integra, astfel, demersului său explicativ caracterizările proceselor și fenomenelor epocii, după cum va apela la concluziile metodologice pe care le conțin aceste caracterizări. Documentele pun, printre altele, în evidență necesitatea de a investiga cu toată atenția structurile material-economice ale societății, în diferite etape, mutațiile survenite în evoluția lor și de a proiecta, în acest orizont, actele de conducere politică. Ele oferă repere temeinice de periodizare a procesului revoluționar din țara noastră, luînd în considerare totalitatea factorilor care structurează diferitele etape ale acestui proces.

Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu și celelalte documente ale Conferinței Naționale impun istoriografiei solicitări superioare în contextul preocupărilor pentru dinamizarea conștiinței sociale, intensificarea activității ideologice și politico-educative. După cum este binecunoscut, în ansamblul factorilor modelatori ai conștiinței socialiste secretarul general al partidului a relevat rolul esențial al istoriei, prin resursele sale educative, prin mesajele sale mobilizatoare, prin sensul creator și dinamic pe care îl au aceste mesaje de a se conecta la realitățile contemporane. În *Raportul* la Conferința Națională tovarășul Nicolae Ceaușescu a reiterat aceste idei subliniind: „Educația patriotică consti-

tuie o parte inseparabilă a dezvoltării construcției socialiste a formării omului nou. Să sădim în conștiința oamenilor muncii, a tineretului patriei noastre sentimentul mândriei de a fi cetățeni ai României socialiste, de a fi participanți activi la realizarea celei mai drepte societăți din lume, de a fi permanent la datorie, de a servi, în orice împrejurări, poporul, patria, independența și suveranitatea României”.

Știință explicativă și în același timp evaluativă, istoria se înscrie în peisajul contemporan prin ambele valențe, facilitând descifrarea sensurilor unor fenomene ale zilelor noastre, cu rădăcini adânci în trecut, și oferind, totodată, posibilitatea „dialogului” între valorile trecutului și cele care se edifică, se dezvoltă și se afirmă în prezent.

În sfârșit, dar nu în ultimul rînd, Conferința Națională constituie un eveniment exemplar și pentru istoriografie, ca pentru toate sectoarele de activitate, prin lecția de înaltă exigență pe care a revelat-o și prin radiografia adîncă a problemelor și sarcinilor care stau în fața societății. Conștient de obiectivele specifice și de responsabilitățile ce-i revin, avînd un cuprinzător program de lucru, angajat intens în fluxul preocupărilor ideologice și spirituale ale vremii noastre, frontul istoric românesc se conectează cu fermitate la comandamentele și directivele luminoase ale Conferinței Naționale a Partidului.

PROCLAMAREA REPUBLICII—REZULTAT AL PROCESULUI REVOLUȚIONAR DIN ROMÂNIA

NICOLAE PETREANU

La 30 Decembrie, anul acesta, poporul nostru aniversază, într-un cadru sărbătoresc, împlinirea a 40 de ani de la proclamarea Republicii — eveniment care a marcat cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea și cu celelalte categorii de oameni ai muncii, permițând trecerea la îndeplinirea sarcinilor revoluției socialiste.

Schimbarea calitativă produsă în conținutul puterii în urma proclamării Republicii a deschis o nouă perioadă de dezvoltare a României, de transformări radicale în toate domeniile vieții economice, sociale, politice și spirituale — perioada îndeplinirii sarcinilor revoluției și construcției socialiste. Aceasta „a constituit — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, — un eveniment revoluționar de importanță deosebită în istoria poporului nostru și a deschis o nouă eră, marcând de fapt trecerea României la construcția societății socialiste”¹.

Îndeplinirea de însemnătate istorică, Republica noastră reprezintă rodul unei îndelungate lupte purtate de forțele înaintate ale societății, în fruntea cărora s-au situat cu consecvență, începând cu ultimele decenii ale secolului trecut, mișcarea muncitorească și socialistă, partidul clasei muncitoare.

Problema formei de guvernământ a statului, văzută ca mijloc de exercitare a puterii politice, a preocupat în decursul timpului mințile cele mai luminate, forțele progresiste ale societății. În decursul veacurilor, „exprimând aspirațiile de libertate și independență ale poporului — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — patrioții cei mai luminați au năzuit către o formă de stat democratică, progresistă, care să asigure libertate și dreptate socială pentru cei mai mulți, neatințarea politică și înflorirea economică a țării, să îndeplinească dreptul sacru al poporului de a fi singurul stăpîn în patria sa strămoșească”².

Formarea națiunii române și odată cu aceasta dezvoltarea conștiinței naționale, întrucipată în întreita formulă a statului unitar, modern și neatințat, a fost un proces care a dat noi impulsuri afirmării ideii de republică. În aceste împrejurări, burghezia a inițiat, prin reprezentanții ei cei mai activi, unele acțiuni menite să ducă la instaurarea unei noi forme de guvernământ. Cea mai clară expresie a acestui deziderat a dat-o Nicolae Bălcescu, care a militat pentru acea formă de organizare statală în care „... poporul va fi suveran, adică stăpîn pe sineși”. „Republica — arată Nicolae Bălcescu — este un stat în care oamenii adunați îngri-

jesc singuri de soarta lor, fără a-și pune stăpîni pe cap . . .”, stat în care „poporul nu ascultă decît de slujbași aleși de dînsul . . . Acești slujbași sînt deopotrivă cu toți ceilalți oameni. Ei poruncesc numai în numele poporului și sînt datori a lucra numai pentru dînsul . . .”⁷³. În viziunea lui Bălcescu, forul suprem al republicii democratice trebuie să fie Adunarea obștească a țării, formată din reprezentanții aleși de popor din sinul maselor, care să lucreze numai pentru interesele acestora.

Nicolae Bălcescu nu a apucat să-și vadă îndeplinit conceptul său republican. Programul republican al marelui democat- revoluționar, avea să rămînă însă aproape un secol, un îndreptar, o sursă de inspirație și un punct de plecare pentru generațiile următoare de gînditori revoluționari și patrioți români.

După înfrîngerea revoluției — prin intervenția brutală a forțelor reacționare din exterior, a marilor imperii vecine, profund ostile tendinței de emancipare a poporului român, toate energiile și simțămintele poporului au fost captate de mișcarea națională pentru unire. Datorită importanței acestui obiectiv, revendicările cele mai radicale, printre care și cele de factură republicană, au trecut pe planul al doilea, s-au subsumat obiectivului unirii. Alegerea unanimă ca domnitor al Moldovei, la 5 ianuarie, 1859, a lui Alexandru Ioan Cuza și proclamarea aceluiași domnitor la 24 ianuarie în Muntenia, au constituit o însemnată victorie a poporului român în lupta pentru formarea statului național independent și pentru progres social. Dealtfel, Cuza, care nu era „os domnesc”, dar fusese ales în fruntea statului, era considerat un fel de președinte de republică, în spiritul celui „domn responsabil”, preconizat de programele revoluționarilor pașoptiști. Aceste convingeri și calități manifeste, care caracterizau personalitatea domnitorului român, l-au determinat pe scriitorul și profesorul universitar de o excepțională erudiție George Călinescu să afirme că Al. I. Cuza a fost propriu-zis „întiul nostru președinte de republică”⁷⁴ fără veleități de a-și constitui o dinastie. Reformele înfăptuite și popularitatea crescîndă a domnitorului i-au atras opoziția și împotrivi-rea crescîndă a unor puteri garante care se pregăteau asiduu pentru anularea unirii, sub pretext că aceasta a fost valabilă numai pe timpul domniei lui Cuza. În aceste împrejurări cercurile politice responsabile de destinele țării au adus și „uns” domn la 10 mai 1866, pe principele Carol de Hohenzollern — Sigmaringen, vlăstar al unei familii înrudite cu mai multe case domnitoare din Europa și care avea menirea de a apăra unirea și a consolida poziția României pe plan continental.

Instaurată într-o perioadă cînd în fața României se puneau probleme de importanță vitală, legate de necesitățile obiective ale dezvoltării țării pe calea progresului economic, social și politic, dintre care, la loc de frunte, se situau cucerirea independenței și desăvîrșirea procesului de formare a statului național unitar, monarhia a constituit forma de stat în cadrul căreia, prin lupta și eforturile lui, poporul român avea să rezolve aceste probleme.

Preluînd tradițiile revoluționare și patriotice anterioare, mișcarea muncitorească și socialistă a conceput lupta pentru republică ca o parte componentă a luptei generale pentru înlăturarea exploatării și asupririi. În gîndirea și practica mișcării republicane din România era avansată o idee nouă : aceea a integrării luptei pentru republică într-un proces revo-

luționar complex, care își propunea în final restructurarea relațiilor sociale, a societății înseși. „Dacă noi — scria Constantin Dobrogeanu-Gherea — vom putea organiza pe muncitori și a-i face să capete stăpînirea politică, dacă prin această stăpînire politică vom putea ca mijloacele de producere, unelte și pămînt, să nu fie în mîna unei singure clase, ci în mîna națiunii întregi, dacă prin aceste mijloace am pus în neputință de a se exploata și jefui om pe om . . . , atunci domnia burgheziei va dispărea, domnia silniciei și jafului nu vor mai fi”⁵.

Declarîndu-se în principiu pentru forma de guvernămînt republicană, programul P.S.D.M.R. conținea și o serie de prevederi cu caracter tranzitoriu, ca „restringerea prerogativelor regale și mai ales a dreptului de a schimba ministerele”, întoarcerea domeniilor coroanei la stat etc. Socialiștii arătau pe cine se sprijinea monarhia, care sînt forțele interesate în menținerea acestei forme de guvernămînt perimate, reliefind comunitatea de interese dintre dinastie și clasele dominante.

Sub înriurirea ideilor republicane ale mișcării socialiste, cercuri progresiste, democratice, personalități politice, oameni de artă și cultură, publiciști, printre care I. L. Caragiale, George Coșbuc, Constantin Mille, N. D. Cocea, și mulți alții, au criticat cu tărie monarhia, demascînd împletirea de interese dintre familia domnitoare și clasele posedante, lăcomia fără margini a regelui, distanța care-l separa de popor. Uneori această critică a îmbrăcat forme și tonuri stridente, regele fiind făcut vinovat de toate relele societății de atunci. Din acest punct de vedere sînt semnificative desenele apărute în revista „Furnica”, săgețile usturătoare aruncate de „Săptămîna” lui Gh. Panu și îndeosebi pamfletele virulente ale lui N. D. Cocea, care uneori au depășit cadrul, în general admis, cu privire la combaterea monarhiei.

În perioada premergătoare primului război mondial și la începutul acestuia, mișcarea muncitorească a sprijinit poziția de neutralitate adoptată de România, poziție, împărtășită și de către monarhie și care exprima situația deosebită în care se găsea țara, efortul său de a desăvîrși statul național-unitar.

Prăbușirea țarismului rus, înfrîngerile militare suferite de Puterile Centrale, lupta de eliberare socială și națională au creat condițiile necesare destrămării imperiului dualist austro-ungar proces al cărui început se situează cu mult înainte de război.

În aceste împrejurări a avut loc desăvîrșirea procesului istoric de formare a statului național român unitar, înfăptuire firească „a năzuinței seculare, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități obiective a însăși dezvoltării istorice”⁶.

Apreciînd importanța unirii din 1918, ca o necesitate legică a societății românești, socialiștii, și-au exprimat convingerea că după unire vor fi posibile transformări profunde, de structură, între care și schimbarea formei de stat. Se impune această subliniere, deoarece, un timp, în istoriografia marxistă din țara noastră s-a acreditat ideea că socialiștii au condiționat unirea de schimbarea formei de guvernămînt și că discuția de fond care s-a purtat între fruntașii social-democrați și reprezentanții Partidului național a fost: „Este adevărat că socia-

liștii legau actul unirii de necesitatea rezolvării unor revendicări de ordin social-politic, în condițiile unui regim democratic, dar nu cu pretul sacrificării unirii. Că este așa, o reprezintă numeroasele declarații de totală adeziune la actul unirii, precum și faptul că din cei 1.228 de delegați, aleși prin vot de cercurile electorale sau de organizațiile politice și de instituțiile românești din Transilvania, 150 au fost delegați ai social-democrației, reprezentând aproape 70.000 de muncitori organizați. În condițiile când unele cercuri răuvoitoare, din afara țării, au încercat — la scurt timp după unire — să dea o interpretare tendențioasă poziției socialiștilor români față de desăvârșirea statului național-unitar român, conducerea Partidului socialist împreună cu Comisia generală a Sindicatelor, a dat publicității cunoscuta Declarație din 13 februarie 1919, în care se afirma încă odată crezul politic față de unire. „Ca socialiști români internaționaliști — se spunea în acest Document — salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărîte”. Declarația se încheie, cu exprimarea încrederii socialiștilor că : „România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine”⁷, care, desigur, includea și afirmarea idealului republican.

Făurirea Partidului Comunist Român a marcat ridicarea pe o treaptă superioară a luptei clasei muncitoare, a tuturor forțelor progresiste ale societății românești pentru eliberare națională și socială. Moștenitor și continuator al tradițiilor revoluționare ale clasei muncitoare, ale organizațiilor sale politice și profesionale, Partidul Comunist este exponentul fidel al intereselor vitale ale întregului popor. Prin ideologia și programul său revoluționar și patriotic, prin suplețea strategiei și tacticii sale, prin aprecierea lucidă, realistă, a evenimentelor, prin capacitatea de organizare și de influențare a mișcărilor sociale progresiste, Partidul Comunist Român s-a afirmat pe scena vieții politice românești ca marea forță politică a regenerării revoluționare, conducătorul temerar și clarvăzător al luptei maselor și autentic purtător, pe noi trepte de făurire a idealurilor socialiste.

Preluînd și dezvoltînd tradițiile luptei republicane ale mișcării muncitorești și democratice din România, Partidul Comunist Român a îmbogățit această luptă cu noi sensuri. În noile condiții, lupta antimonarhică și republicană s-a integrat într-un mod mai cuprinzător, în lupta generală a proletariatului, a tuturor oamenilor muncii, împotriva regimului burghez.

Organizînd lupta clasei muncitoare, a maselor largi populare, pentru eliberare de orice exploatare și asuprire, Partidul Comunist Român exprima în documentele sale programatice dezideratul instaurării „republicii populare”, aceasta fiind înțeleasă ca „o republică a muncitorilor și țăranilor, care să garanteze înăuntru puterea în mîinile poporului prin măsuri economice și politice, iar în afară pacea și prietenia”⁸.

Un moment în care Partidul Comunist și-a afirmat cu multă responsabilitate și hotărîre poziția republicană a fost criza dinastică din anii 1926—1930. În acele împrejurări, comuniștii care activau în condiții de ilegalitate, au urmărit cu atenție desfășurarea evenimentelor, avertizînd opinia publică asupra pericolului pe care-l reprezenta, pentru democrație, revenirea în țară a lui Carol. Astfel, într-un articol intitulat semnificativ

„Carlism sau republică”, apărut în revista „Lupta de clasă” se arăta că : „Proletariatul nu poate în genere lua, înăuntrul unui stat monarhic, o atitudine de indiferență, față de problema : „monarhie sau republică” și aceasta cu atât mai mult în România, unde regele „a devenit în ultimul timp instrumentul burgheziei financiare în forme tot mai deschise despotice și absolutiste”. Criza prin care trece monarhia, se arata în articolul amintit, „ridică pe planul actualității problema republicii”⁹.

Temerile comuniștilor privind o restaurație s-au adevărit. Încoronat rege, în iunie 1930, Carol a început să acționeze în scopul înlăturării regimului constituțional și pentru instaurarea unei dictaturi personale. El își va atinge scopul în februarie 1938, cînd, profitînd de deruta opiniei publice, va prelua puterea, instaurînd dictatura sa personală. Este deosebit de interesantă și semnificativă poziția comuniștilor în aceste împrejurări. Apreciînd dictatura regală ca un regim antipopular și făcînd o amplă analiză a stărilor de lucruri din țară după instaurarea dictaturii personale a lui Carol al II-lea, P. R. C. avertiza totodată masele asupra greșelii ce s-ar comite dacă s-ar confunda acest regim cu fascismul. „Dușmanul principal, — scria „Scînteia” — este și rămîne Garda de fier. Împotriva Gărzii de fier [a] acestei agenturi teroriste de spionaj hitlerist — trebuie în primul rînd îndreptat focul principal”¹⁰.

La începutul lunii septembrie 1940, regele Carol a abdicat în favoarea fiului său Mihai. La 6 septembrie 1940, a fost dat un decret prin care Ion Antonescu a obținut puteri depline în conducerea statului. Dictatura militară — fascistă a fost însoțită de un lung șir de acte antinaționale, care au afectat grav interesele fundamentale ale poporului nostru. În țară a fost inaugurat un regim de teroare fără precedent. Suferințele îndurate de poporul român de pe urma terorii fasciste și a situației economice grele, stare agravată și de aservirea țării de către Germania hitleristă, s-au amplificat odată cu intrarea României în războiul hitlerist.

În complexul de împrejurări din anii dictaturii antonesciene Partidul Comunist Român a urmărit cu atenție sporită evoluția cercurilor palatului, care, preocupate de salvarea instituției monarhice, și dorind ca acesta să nu împărtășească aceeași soartă cu regimul antonescian, căutau o ieșire din situația dată.

Bizuinđu-se pe consolidarea forțelor clasei muncitoare și concentrarea în jurul ei a altor forțe patriotice, P. C. R. a încurajat și stimulat tendințele acelor forțe din anturajul palatului, care aveau o orientare mai realistă, întărindu-le convingerea în necesitatea unei acțiuni conjugate. Crearea coaliției largi de forțe de la comuniști pînă la cercurile palatului, pe baza unor obiective acceptabile pentru toate grupările antihitleriste, a constituit factorul hotărîtor în lupta pentru doborîrea dictaturii antonesciene și alăturarea României la coaliția antihitleristă.

Operă a tuturor forțelor naționale — revoluționare, democratice și patriotice — actul glorios din august 1944 — a marcat o cotitură istorică în dezvoltarea României, lupta antifascistă, democratică transformîndu-se rapid într-o mișcare socială de o amploare cum nu a mai cunoscut istoria țării și care a deschis calea celor mai profunde schimbări revoluționare, înfăptuirea idealurilor de libertate și dreptate socială și națională ale poporului român, „Insurecția din august 1944 — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu — a marcat începutul revoluției de eliberare

socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei, la transformarea revoluționară, socialistă a României. Masele populare și-au dobândit, cu arma în mână, dreptul la libertate și neatarnare, dreptul de a fi deplin stăpîne pe bogățiile naționale, de a-și făuri destinele potrivit intereselor și aspirațiilor proprii, precum și posibilitatea de a construi pe pământul patriei cea mai dreaptă și mai înaintată orînduire socială — orînduirea socialistă și comunistă”.¹¹

În noua situație istorică manifestînd elasticitate în stabilirea ordinii înfăptuirii obiectivelor revoluționare, P. C. R., a legat desființarea monarhiei de procesul scoaterii depline a maselor de sub influența claselor exploatoare. Acest fapt a ușurat lărgirea sferei alianțelor, prin cuprinderea acelei părți a populației ce nutrea încă sentimente și concepții eronate privind monarhia și rolul ei în viața de stat, anihilînd totodată posibilitățile forțelor ostile revoluției de a folosi monarhia în interesul lor. Menținerea monarhiei, în împrejurările create după 23 August 1944, a constituit o particularitate a luptei revoluționare din țara noastră, fiind determinată de o serie de factori specifici.

Stabilind o asemenea linie tactică față de monarhie, Partidul Comunist Român, cît și celelalte forțe democratice și progresiste ce acționau pe scena vieții politice românești, nu pierdeau însă din vedere faptul că regele și cercurile palatului exprinau, în gradul cel mai înalt, interesele claselor exploatoare — cu care dealtfel se identificau și pe care doreau să le salveze de consecințele grave pentru ele, ale procesului revoluționar în plină desfășurare.

Pe de altă parte era cunoscut faptul că în jurul monarhului se situa *camarila* sa. Alcătuită din exponenți ai aristocrației burghezo-moșierești, „prinți”, „prințese”, ofițeri din regimentele de gardă sau elemente aventuriste care urmăreau avantaje materiale și situații politice confortabile, propice unor afaceri oneroase, camarila exercita asupra monarhului României o permanentă influență cu atît mai evidentă cu cît acesta nu avea un interes deosebit pentru viața politică și culisele ei. Încorsetat în țesătura intereselor de clasă și sub înrîurirea cercurilor care vedeau în palat și în prerogativele de care dispunea regele principala lor „redută” monarhului României i-ar fi fost greu, dacă nu chiar imposibil să-și respecte promisiunile făcute în august 1944 de a colabora loial sau de a sprijini procesul de democratizare a țării, de transformare a societății românești. Sub „emblema regală” și sub „mantia monarhiei” s-au petrecut o serie de evenimente care demonstau că monarhia devenea tot mai mult un instrument al partidelor politice burgheze și al virfurilor acestora, al cercurilor politice care, prin acțiunile sau dezideratele lor, se situau pe pozitii contrare procesului de transformare revoluționară a societății românești, apropiînd astfel sfîrșitul inexorabil al lor cît și al instituției monarhice pe care mizau. În aceste condiții dezvoltarea continuă a procesului revoluționar început la 23 august 1944, a îngustat continuu sfera de aplicare a prerogativelor regale chiar dacă, *de iure*, monarhia continua să fie, din punct de vedere strict constituțional, în drepturile sale.

Succesele obținute de forțele revoluționare și progresiste, consolidarea rolului Partidului Comunist Român în coaliția guvernamentală și în viața politică a țării, instaurarea guvernului democrat-popular la 6 martie 1945, înfăptuirea reformei agrare, înfrîngerea și dispariția de pe sce-

na politică românească a principalelor partide politice burgheze, modificarea raportului de forțe în favoarea clasei muncitoare și a aliaților săi, precum și îmbunătățirea situației internaționale a României prin redobândirea statutului său de stat independent și suveran ca urmare a încheierii Tratatului de pace cu puterile aliate și asociate, au creat condițiile pentru preluarea de către clasa muncitoare a întregii puteri politice. Dealtfel, pe măsura evoluției procesului de transformare a societății românești devenise tot mai evidentă neconcordanța dintre conținutul real al puterii politice și forma de organizare politică a statului. Caracterul contradictoriu al acestei situații decurgea din faptul că în timp ce guvernul reprezenta interesele clasei muncitoare, ale țărănimii, intelectualității și ale altor categorii de oameni ai muncii, monarhia, ca factor de exercitare a puterii, continua să fie un instrument al acelor forțe politice și sociale ale căror sfere de influență în viața politică și economică a României se îngustau implacabil.

În august 1945, regele, inspirat și îndemnat de liderii partidelor burgheze și de forțele interesate din exterior, a adoptat o poziție deschis obstrucționistă cunoscută sub denumirea de „greva regală”, grevă sui-generis, prin care spera „să paralizez acțiunile guvernului, forțându-l pe Groza să-i accepte ordinea”¹². Confruntarea dintre „factorul constituțional” și guvern, reflectare a contradicțiilor dintre conținutul puterii instaurate în România și monarhie, s-a terminat în favoarea forțelor democratice, a maselor populare. La începutul lunii decembrie 1946, cînd parlamentul și-a început activitatea, regele, purtînd regretul „speranțelor” spulberate și constrîns de cursul procesului revoluționar, a adresat personal mesajul său către parlament.

Succesele obținute de forțele democratice în confruntarea cu burghezia și elementele moșierimii, îngustau continuu baza monarhiei, accentuînd izolarea ei. Practic, la sfîrșitul anului 1947, monarhia nu-și mai justifică locul în societatea românească. La începutul lunii noiembrie 1947 „Scînteia” publica un editorial în care indica drept sarcina nemijlocită a clasei muncitoare din România desăvîrșirea democrației populare și „mersul mai departe spre înfăptuirea socialismului”. Astfel pentru prima oară în perioada care trecuse de la evenimentele din august 1944 Partidul Comunist Român punea în mod deschis, ca sarcină imediată, trecerea la înfăptuirea unor transformări cu caracter socialist. Această linie tactică a fost fundamentată apoi în alte documente cu caracter programatic elaborate la sfîrșitul anului 1947. Înfăptuirea unui asemenea obiectiv presupunea însă, ca o condiție *sine qua non*, înlăturarea monarhiei, ca ultimă „redută” a burgheziei și aristocrației române și preluarea întregii puteri politice de către clasa muncitoare. La sfîrșitul anului 1947, în condițiile izolării politice tot mai accentuate, ale îngustării sferei sale de acțiune și influență, monarhul României a întreprins unele acțiuni cu speranța că va găsi în afară sprijinul pe care nu-l mai avea în țară. Dealtfel, la Palat, se spera că monarhia nu va putea fi înlăturată, că regele va fi menținut încă o bucată de vreme, că relațiile dintre rege și guvern (și așa destul de ascuțite) vor culmina, poate, cu un conflict în urma căruia prerogativele monarhului se vor reduce acesta urmînd să fie menținut ca

un simbol. Toate acestea erau însă ipoteze iluzorii. În cadrul unei convorbiri purtate la Palat, la 22 decembrie 1947, primul ministru al României, Petru Groza, a prezentat monarhului român situația internă și internațională a României. Cu acest prilej șeful guvernului român a pus în evidență contradicția care se crease între monarhie și procesul de transformare revoluționară și democratică a societății românești, proces în cadrul căruia, așa cum se dovedise, monarhia nu-și mai găsea locul. Cu ocazia acestei convorbiri monarhul a înțeles perspectiva întunecată a instituției în fruntea căreia se afla declarând primului ministru că el nu se va împotrivi schimbărilor cerute¹³.

Partidul Comunist Român, sprijinindu-se pe clasa muncitoare, pe alianța muncitorească-tărănească, fiind în consens cu năzuințele majorității covârșitoare a poporului român a elaborat un ansamblu de măsuri politice, organizatorice și militare pentru înlăturarea monarhiei și instaurarea Republicii. Pregătind acest act politic deosebit de important pentru evoluția ulterioară a procesului revoluționar din România, pentru trecerea României la socialism, Partidul Comunist Român a avut în vedere faptul că deși pe plan intern monarhia era izolată din punct de vedere politic iar baza ei social-economică puternic diminuată, nu era exclusă posibilitatea ca monarhul să încerce să-și mențină tronul prin acțiuni de forță, recurgând la prerogativele sale constituționale de șef al statului și comandant suprem al armatei. În acest context au fost luate o serie de măsuri cu caracter politic și militar care să prevină sau să stopeze evoluția evenimentelor într-o direcție nedorită și nespecifică liniei tactice promovate de P. C. R.¹⁴ La 29 decembrie primul ministru al României dr. Petru Groza a solicitat monarhului, care se afla la Sinaia, o audiență pentru a doua zi adăugând că data fiind importanța problemelor ce urmau să fie discutate era bine să vină împreună și cu mama sa, regina Elena. Soarta monarhiei fusese decisă dar atît regele cît și cei din anturajul său, de obicei bine informați, n-au avut nici cea mai mică bănuială asupra celor ce aveau să se întîmple. A doua zi, la mai puțin de o oră după sosirea sa în Capitală, monarhul a primit în audiență pe primul ministru al guvernului, dr. Petru Groza care sosise însă însoțit și de către secretarul general al C. C. al P. C. R., Gh. Gheorghiu-Dej. Primul ministru a arătat regelui că evenimentele desfășurate în România au adus la ordinea zilei problema schimbării formei de stat, adică a înlăturării monarhiei, aceasta reprezentînd o piedică serioasă în calea dezvoltării României¹⁵. Exprimîndu-și dorința de a se realiza o „despărțire prietenească” primul ministru al guvernului român a cerut monarhului, în numele guvernului, al tuturor forțelor democratice, al poporului român, să abdice. Primul ministru i-a explicat regelui că în condițiile raportului real de forțe din interiorul țării orice împotrivire ar fi fost sortită eșecului. Poporul român aștepta știrea abdicării. Deși fusese avertizat, oarecum indirect, de către dr. Petru Groza în cadrul convorbirii pe care o avusese cu opt zile înainte (la 22 decembrie 1947), monarhul a fost totuși uluit deoarece, așa cum notează unul dintre biografuli săi, nu se gîndise niciodată ca abdicarea să-i fie impusă „atît de brusc”. A solicitat un răgaz de 48 de ore „pentru a analiza situația”¹⁶. I-a fost acordată însă numai o jumătate de oră! Încercarea de a obține o legătură telefonică cu exteriorul a eșuat (telefoanele erau deconectate!) Situația monarhiei era deja tranșată.

Importante deveneau acum problemele de ordin material în jurul cărora discuția s-a prelungit cu alte două ore. După asigurările de rigoare potrivit cărora familia regală putea părăsi țara cu bunurile materiale mobile ce-i aparțineau, actul de abdicare a fost semnat.

La 30 decembrie 1947 a avut loc la București ședința extraordinară a Adunării Deputaților în cadrul căreia România a fost proclamată republică populară. A fost, pentru România și pentru poporul român, un moment istoric în lupta sa îndelungată pentru emancipare socială pentru suveranitate, pentru libertate și independență națională. Prin înlăturarea monarhiei — ca formă de stat — și instaurarea republicii se încheia procesul de cucerire, de către clasa muncitoare și aliații săi, a întregii puteri politice, proces început la 23 august 1944, condus cu sufețe dar și cu consecvență de către Partidul Comunist Român de-a lungul anilor de adinci prefaceri revoluționare care au avut loc în perioada de după 23 august 1944 și pînă la sfîrșitul anului 1947. Se împlinea astfel gîndul nutrit de Bălcescu și de atîția alți gînditori înaintați ai poporului român care au visat ziua cînd — așa cum scria Bălcescu — „poporul va fi suveran”¹⁷. Proclamarea republicii a constituit un moment de mare însemnătate pentru evoluția procesului de edificare a orînduirii socialiste în România nu numai pentru că a fost realizată cea mai democratică formă de guvernămînt din istoria poporului român ci și pentru că în conținutul puterii de stat s-a produs un salt calitativ fundamental: „trecerea de la o putere democratică în care clasa muncitoare și aliații săi colaborau cu o parte a burgheziei, la o putere revoluționară, de tip socialist”¹⁸, în care puterea aparținea clasei muncitoare și aliaților săi, întregului popor. „Odată cu înlăturarea monarhiei și proclamarea republicii, la 30 decembrie 1947 — se arată în Programul Partidului Comunist Român — România a intrat într-o etapă nouă a dezvoltării sale. Cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea și celelalte categorii de oameni ai muncii și instaurarea regimului de democrație populară marchează trecerea la înfăptuirea sarcinilor revoluției socialiste”¹⁹. Trecerea deplină a puterii de stat în miinile clasei muncitoare și aliaților săi a creat condițiile necesare pentru lichidarea puterii economice a burgheziei și pentru trecerea la făurirea bazei economice a orînduirii socialiste, pentru înfăptuirea altor transformări în viața politică și socială a țării impuse de procesul de edificare a statului socialist.

Înlăturarea monarhiei din viața politică și de stat a României și instaurarea formei de stat republicane a fost o continuare firească a procesului de transformare revoluționară a societății românești. Pe măsura evoluția procesului revoluționar început la 23 august 1944 — care a adus eliberarea țării de sub dominația fascistă și a deschis poporului român calea spre împlinirea aspirațiilor sale de democrație și progres, de independență și suveranitate națională, înlăturarea monarhiei din viața politică și de stat a României devenise o chestiune necesară. În proclamația guvernului, adoptată în după amiaza zilei de 30 decembrie 1947 și prezentată Adunării Deputaților în seara aceleiași zile și, apoi, țării întregi, se arăta că monarhia devenise „o piedică în calea dezvoltării țării spre un regim de democrație populară”, regim care își propunea — ca sarcină primordială — „să asigure celor ce muncesc bunăstarea materială și cultu-

rală” iar statului român „independența și suveranitatea”²⁰. De altfel, în chiar actul de abdicare prin care Mihai I de Hohenzollern renunța pentru sine și pentru urmașii săi la toate prerogativele pe care le exercitase ca rege al României, era relevat caracterul anacronic pe care-l dobândise instituția monarhică în România. În viața statului român se produsese rădăcinii prefaceri politice care creaseră noi raporturi între forțele politice hotărâtoare în viața politică și socială a țării și principalii factori ai vieții de stat, monarhia constituindu-se astfel într-o piedică în calea dezvoltării României. Așa cum declasase primul ministru, dr. Petru Groza, în ședința Consiliului de Miniștri din după amiaza zilei de 30 decembrie 1947 în care anunțase guvernului decizia regelui de a abdica, și de aci, necesitatea instaurării formei de stat republicane, monarhia pleca „la timpul său”²¹ din viața de stat a României. Potrivit aprecierilor primului ministru român acest act se petrecuse „fără zguduiri”²². „Poporul — sublinia dr. Petru Groza — a făcut azi un divorț și decent și elegant. Vreau să se știe pretutindeni — adăugase el — și aceasta este foarte important, că lucrul acesta s-a făcut cu cumințenie și la timpul său”²³. Cîteva zile mai tîrziu „Știința” avea să scrie : „La noi actul însuși al înlăturării monarhiei s-a realizat mai ușor, ca o concluzie firească a întăririi neconținute a regimului democratic, a politicii juste și clarvăzătoare a avangărzii clasei muncitoare în conducerea vieții politice”²⁴.

În ședința sa extraordinară din seara zilei de 30 decembrie 1947, după ce a ascultat conținutul actului de abdicare a regelui cit și proclamația guvernului, Adunarea Deputaților a votat, în unanimitate, legea de constituire a statului român ca Republică Populară²⁵. Prin aceeași lege a fost abrogată Constituția (din anul 1866 cu modificările din 23 martie 1923 și cu cele din 1 septembrie 1944) și a fost aprobată denumirea statului român : Republica Populară Română²⁶. Aceeași lege preciza că puterea legislativă va fi exercitată de către Adunarea Deputaților (pînă la constituirea unei Adunări Legislative Constituante) iar puterea executivă de către un Prezidiu compus din 5 membri aleși. În aceeași ședință a fost ales (cu majoritate de voturi) Prezidiul Republicii iar primul ministru dr. Petru Groza a fost însărcinat cu formarea unui nou guvern. Prin componența sa (în noul guvern au intrat reprezentanți ai Partidului Comunist Român, ai Partidului Social-Democrat, Frontului Plugarilor, Uniunii Populare Maghiare, ai sindicatelor și ai altor organizații obștești și democratice), guvernul de la 30 decembrie 1947 era reprezentantul tuturor forțelor politice și categoriilor sociale din România, fiind astfel exponentul puterii întregului popor. Dobîndind libertatea de a-și făuri forma de stat care să corespundă aspirațiilor sale „poporul român s-a folosit din prima zi de acest drept, votînd prin reprezentanții săi actul de naștere al Republicii Populare Române”²⁷.

Referindu-se la faptul istoric al trecerii puterii executive în stat în mîinile poporului scriitorul George Călinescu scria cîteva zile mai tîrziu : „În situația României o putere executivă emanată de la popor este instrumentul cel mai sigur, deoarece poporul cu instinctul său, nu greșește niciodată”²⁸. Definind conținutul cuvîntului republică care „vrea să zică res-publica, lucru al tuturor” scriitorul român aprecia că astfel aveam „de acum încolo, toți o parte de responsabilitate în propășirea țării”²⁹. În

mesajul adresat țării în noaptea Anului Nou de către C. I. Parhon, în numele prezidiului republicii erau subliniate perspectivele noi ce intervineau în viața poporului și statului român prin înfăptuirea actului de la 30 decembrie 1947. A doua zi, în numărul special de Anul Nou, „Scin-teia” scria: „Clasa muncitoare și poporul român privesc cu încredere înainte”³⁰. Prin înfăptuirea actului de la 30 decembrie 1947 socialismul nu mai era — scria „Scin-teia” — „ceva învăluit în nori la care visează idealistii”³¹ ci „ceva ce începe a se întrevedea, ceva ce putem realiza într-un viitor apropiat prin munca și lupta necurmată a clasei muncitoare, a întregului popor muncitor, prin măsurile practice, concrete ale regimului de nouă democrație”³². Caracterul socialist al regimului republican instaurat în România avea să fie subliniat cu deosebire în documentele Congresului al VI-lea al P. C. R. din 23—28 februarie 1948. În raportul politic prezentat la acest congres se sublinia superioritatea noii forme de stat instaurată în România nu numai în comparație cu regimul monarhic ci și cu cel al unei republici burgheze.

„Republica noastră — sublinia raportul politic al C. C. al P. C. R. — este un instrument de apărare a poporului muncitor împotriva oricărei exploatare și asupriri”³³.

Înlăturarea monarhiei și instaurarea regimului de stat republican a reprezentat un eveniment nu numai pentru viața politică internă a României. Acest moment istoric — receptat în mod diferit de către guvernele europene — a determinat o anumită efervescență în planul activității politico-diplomatice a guvernului român care a considerat necesar să se folosească de uzanțele diplomatice pentru ca republica română să se afirme plenar și imediat în viața politică internațională. La 3 ianuarie 1948 guvernul român a transmis tuturor statelor cu care România întreținea atunci relații diplomatice o *notă* în care se aduceau la cunoștință schimbările produse în viața de stat a României prin abdicarea regelui și instaurarea formei de stat republicane. „În ziua de 30 decembrie 1947 — se spunea în nota guvernului român — regele Mihai I a abdicat de la tronul României, renunțând pentru el și urmașii săi la toate prerogativele ce le-a exercitat ca rege al României”³⁴. În continuare se arăta ceea ce se menționase și în actul de abdicare că regele acceptase realitatea potrivit căreia instituția monarhică nu mai corespundea noilor condiții ale vieții de stat din România și că ea devenise „o piedică serioasă în calea dezvoltării României”³⁵. Totodată erau relevate primele acțiuni legislative ale statului republican român înfăptuite în cadrul ședinței extraordinare a Adunării Deputaților din 30 decembrie 1947: proclamarea republicii, stabilirea denumirii statului român, abrogarea Constituției, alegerea prezidiului și componența acestuia.

Guvernele viitoarelor state socialiste din estul și sud-estul Europei au primit cu simpatie și satisfacție evenimentele care avuseseră loc în România la 30 decembrie 1947. În mesajul adresat primului ministru al României de către președintele Republicii Populare Federative Iugoslavia, erau transmise tinerei republici a poporului român calde felicitări și urări de succes și prosperitate³⁶. Primul ministru al Bulgariei, aprecia înlăturarea monarhiei din viața politică și de stat a României drept un „istoric eveniment”³⁷, iar guvernul Cehoslovaciei, aprecia în

chiar cuvîntarea sa rostită în noaptea Anului Nou că instaurarea reginului de stat republican în România era o victorie a clasei muncitoare române și că ea avea „o deosebită însemnătate internațională”³⁸ deoarece frontul democrațiilor populare intra în noul an întărit.

Schimbarea formei de stat din România — prin instaurarea republicii populare — se înscria în procesul obiectiv de înnoire a Europei postbelice. Într-un articol intitulat: „Plecarea regelui Românici” cotidianul „Tribune des Nations” scria: „În măsura în care lumea modernă e socialistă, contradicția între monarhie și regim este evidentă și în mod necesar trebuie să dispară ori guvernul socialist ori regele. Climatul republican, climatul socialist (...) iată climatul Europei și al lumii. El este ostil monarhiei. Acesta e marele adevăr care l-a silit pe regele Mihai al României să redevină prințul de Hohenzollern-Sigmaringen”³⁹. Recunoscînd influența crescîndă a forțelor democratice pe arena internațională cotidianul englez conservator „New Cronicle” scria că instaurarea republicii în România constituia „un episod al luptei dintre lumea occidentală și lumea orientală”⁴⁰. Un alt cotidian englez „Tine and Tide” considera că înlăturarea regelui Mihai al României indica „o nouă fază a luptei duse de comuniști în Europa”⁴¹.

Cercurile diplomatice europene intuiau perspectiva inexorabilă a transformărilor revoluționare care aveau să se petreacă în România și care aveau să plaseze tînăra republică populară în lumea socialistă ce se contura. Desigur această perspectivă era puțin convenabilă acelor cercuri politice cărora li se îngusta astfel sfera de interese și acțiune. Cotidianul englez „New Herald Tribune” sugera ex-regelui Mihai să ceară guvernelor Angliei și Statelor Unite ale Americii să nu recunoască regimul republican al României⁴². Asemenea „sugestii” s-au pierdut însă în eter. Apelurile lansate de unele „voci” care pretindeau că regimul republican din România ar fi fost „instaurat prin forță”⁴³ și ca atare era ilegal, nu au fost receptate și nu au determinant poziții sau acțiuni promonarhiste ceea ce indica decizia guvernelor europene de a nu se amesteca în treburile interne ale României. Este semnificativă în acest sens declarația din 31 decembrie 1947 a purtătorului de cuvînt al Ministerului Afacerilor Externe al Marii Britanii care preciza că „abdicarea regelui (Mihai I — n.n.) n-a fost o chestiune pentru care domnul Bevin să-și fi dat avizul”⁴⁴. Desigur, asemenea timpuri trecuseră! Dacă Anglia nu se mai putea amesteca în treburile interne ale României și ale altor state din estul și sud-estul european aceasta era consecința transformărilor revoluționare petrecute în aceste state, a luptei popoarelor lor pentru independență și suveranitate națională, a mutațiilor produse în raportul de forțe pe plan mondial, inclusiv în Europa, mutații în urma cărora sferile de influență se modificaseră profund, și, în acest cadru rolul și poziția marilor puteri în viața politică a Europei postbelice. Marile puteri — inclusiv Anglia — nu fuseseră străine, ba chiar puseseră „în lucrare” configurația nouă a Europei postbelice. Noile realități europene trebuiau — deci — acceptate ca inexorabile. Cîteva zile mai tîrziu, exprimînd poziția guvernului britanic, un reprezentant al „Foreign Office-ului” arăta că „abdicarea regelui României, deși foarte sever judecată în cercurile londoneze nu va avea probabil nici-o influență asupra relațiilor dintre cele două țări”⁴⁵. Dealtfel,

problemele privind atitudinea guvernului englez față de evenimentele care avuseseră loc în România la 30 decembrie 1947 făcuseră obiectul unei întrevederi dintre reprezentantul Marii Britanii la București și ministrul de externe al guvernului englez. Aflat la Londra, reprezentantul Angliei la București a primit instrucțiuni asupra poziției oficiale a guvernului englez pe care trebuia să o prezinte la București. În cadrul acestei întrevederi s-a precizat că abdicarea regelui Mihai și proclamarea României ca republică „nu trebuie să ridice problema recunoașterii României”⁴⁵ (a recunoașterii României ca stat republican — n. ns.). În consecință guvernul britanic avea să-și formuleze răspunsul la nota guvernului român privind înlăturarea monarhiei și instaurarea republicii de o manieră foarte sobră. În nota de răspuns a guvernului englez transmisă guvernului român evenimentele de la 30 decembrie 1947 nu erau comentate în nici un fel fiind transmisă doar confirmarea de primire a notei guvernului român⁴⁷. Pe o poziție similară s-au situat și guvernele Franței și Statelor Unite. Reprezentantul S.U.A. la București preciza că informația cu privire la evenimentele din 30 decembrie 1947 comunicată de guvernul român prin nota sa din 3 ianuarie 1948, „o va transmite de urgență guvernului său”⁴⁸. La Paris, un reprezentant al guvernului Franței a declarat că abdicarea regelui Mihai a „surprins guvernul francez”⁴⁹. Înlăturarea monarhiei și instaurarea republicii în România erau considerate în Franța drept „o evoluție naturală, deși rapidă, a evenimentelor”⁵⁰. În răspunsul său la nota guvernului român cu privire la abdicarea regelui guvernul francez menționa doar că „a luat cunoștință de informarea Ministerului de Externe al României”⁵¹. Alte guverne și-au exprimat însă în mod deschis dorința de a avea relații bune cu republica română. Reprezentanța diplomatică a Argentinei la București, felicita cu bucurie tinăra republică română, exprimând dorințele cele mai vii ale guvernului său „ca relațiile cele mai cordiale care unesc cele două țări să devină încă mai strinse dacă e posibil”⁵². Guvernul Elveției declara că recunoaște Republica Populară Română și preciza că nu-și permite nici un amestec în treburile interne ale României. Această poziție avea să fie exprimată fără echivoc într-o emisiune specială radio de la începutul lunii ianuarie 1948 în care se arăta că Elveția dorea „să mențină relații cordiale cu toate țările” și că nu „voia să facă nimic ca să le înrăutățească”⁵³. Referindu-se la evenimente de natura celor petrecute în România la 30 decembrie 1947 postul de radio elvețian sublinia că schimbarea formei de stat „este o afacere internă a țării respective”⁵⁴.

Deși primită în mod diferit de către cercurile politice și diplomatice, cât și de către guvernele statelor europene, instaurarea republicii în România „nu a dus la încordare în raporturile dintre țara noastră și alte țări sau la ruperea relațiilor diplomatice”⁵⁵.

Ca exponent al politicii externe a statului român guvernul român a desfășurat în acele zile o activitate politico-diplomatică menită să asigure o atmosferă cordială, amiabilă necesară desfășurării relațiilor internaționale ale României, continuării politicii externe românești pe coordonatele impuse de sarcinile apărării intereselor naționale ale poporului român, a afirmării României în viața internațională postbelică. Actul de la 30 decembrie 1947 a fost recepționat și primit de către guvernele statelor

europene occidentale (în mod deosebit de către guvernele Angliei, Franței și Statelor Unite) ca un moment inexorabil în evoluția politică și socială a României postbelice situată, în mod ireversibil, pe drumul socialismului, drum care o plasa tot mai adânc în comunitatea statelor socialiste europene.

România — intrată prin actul de la 30 decembrie 1947 într-o nouă fază a dezvoltării sale pe calea socialismului — avea să-și continue activitatea sa (internă și internațională) pentru îndeplinirea obiectivelor fundamentale care se ridicau în fața societății românești: făurirea și dezvoltarea economiei socialiste, ridicarea calității vieții tuturor categoriilor sociale, a întregului popor, consolidarea independenței și suveranității statului român, afirmarea sa pe plan internațional ca stat independent și suveran.

NOTE

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 25, Edit. politică, București, 1984, p. 5—6

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construirii socialiste*, vol. 1, Edit. politică, București, 1968, p. 117

³ Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. I, Edit. Academici, București, 1953, p. 350

⁴ „Națiunea” nr. 548 din 26 ianuarie 1948

⁵ „Munca” nr. 12 din 10 mai 1892

⁶ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, București, 1975, p. 37

⁷ „Socialismul” din 17 februarie 2 martie 1919

⁸ „Lupta de clasă” nr. 4—5 din iunie 1927

⁹ *Ibidem*

¹⁰ „Știința” din 24 ianuarie 1939

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, p. 578

¹² Arh. C. C. al P. C. R., fond 104, dosar 39, f. 102

¹³ Arhivele statului, București, fond Ministerul Propagandei, dosar 127/1947, f. 4, 5, 82, 117; Vezi și „*Pentru republică în România*”, Edit. politică, București, 1972, p. 180

¹⁴ Arh. C. C. al P. C. R. fond 1, dosar 8014, f. nr. 4

¹⁵ „Știința”, an XVII, număr special de Anul nou, 1948

¹⁶ „Știința” nr. 7569 din 30 decembrie 1967

¹⁷ N. Bălcescu, *Op. cit.*, vol. I, p. 350

¹⁸ 30 decembrie '47, *Premise și semnificații*, Colecția Biblioteca de istorie, Edit. politică, București, 1972, p. 176

¹⁹ *Programul Partidului Comunist Român de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, p. 55

²⁰ „Știința”, anul XVI, număr special de Anul Nou, 1948

²¹ Arh. C. C. al P. C. R., fond 103, dosar 9082, Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 30 decembrie 1947, f. 3

²² *Ibidem*

²³ *Ibidem*

²⁴ „Știința”, anul XVII, nr. 104 din 7 ianuarie 1948

²⁵ „Monitorul oficial”, partea a III-a, Dezbateri parlamentare, nr. 25 in 20 I. 1948, p. 476.

²⁶ *Ibidem*

²⁷ *Pentru republică în România*, Edit. politică, București, 1972, p. 195—196

²⁸ „Națiunea”, nr. 531 din 4 ianuarie, 1948

²⁹ *Ibidem*

³⁰ „Știința”, anul XVII, nr. 1011 din 2 ianuarie, 1948

³¹ *Ibidem*

³² *Ibidem*

³³ *Ibidem*

³⁴ Arh. Ministerului Afacerilor Externe, dosar 210/1948, „Proclamarca Republicii Populare Române”

³⁵ *Ibidem*

³⁶ „Scinteia”, anul XVII, nr. 1015 din 8 ianuarie 1948

³⁷ „Scinteia”, anul XVII, nr. 1014 din 7 ianuarie, 1948

³⁸ „Rude Pravo”, din 3 ianuarie, 1948

³⁹ „Tribune des Nations” din 9 ianuarie 1948

⁴⁰ „New Chronicle” din 2 ianuarie 1948

⁴¹ Arh. Statului București, fondul Ministerului Propagandei Naționale, buletine radio-informare, dosar 127/1948, f. 12

⁴² „New Herald Tribune” din 2 ianuarie 1948

⁴³ Arh. Statului București, fondul Ministerului Informațiilor, buletine radio-ascultare, dosar 127 1948, fila 18

⁴⁴ Arh. M. A. E., dosar 210 1948, „Proclamarca Republicii Populare Române”

⁴⁵ Arh. Statului București, fondul Ministerului Informațiilor, dosar 127 1948, f. 8

⁴⁶ *Ibidem*

⁴⁷ Arh. Ministerului Afacerilor Externe, dosar 210/1948, „Proclamarca Republicii Populare Române

⁴⁸ *Ibidem*

⁴⁹ Arh. Statului București, fond Ministerul Informațiilor, buletine radio-informare, dosar 127 1948, f. 19

⁵⁰ *Ibidem*

⁵¹ Arh. Ministerului Afacerilor Externe, dosar 210 1948, „Proclamarca Republicii Populare Române”

⁵² *Ibidem*

⁵³ Arh. Statului București, fondul Ministerului Informațiilor, buletine radio-ascultare, dosar 127/1948, f. 31

⁵⁴ *Ibidem*, loc. cit., dosar 129/1948, f. 232

⁵⁵ *Pentru Republică în România*, p. 219

LA PROCLAMATION DE LA RÉPUBLIQUE — RÉSULTAT DU PROCESSUS RÉVOLUTIONNAIRE DE ROUMANIE

Résumé

La proclamation de la République, le 30 décembre 1947 — événement dont on célèbre le 40e anniversaire — a marqué la conquête de tout le pouvoir politique par la classe ouvrière alliée à la paysannerie et aux autres catégories de travailleurs, permettant le passage à l'accomplissement des tâches de la révolution socialiste.

Le problème touchant la forme de gouvernement de l'Etat, considéré en tant moyen d'exercer le pouvoir politique, a préoccupé au long des temps les esprits les plus éclairés, les forces progressistes de la société. Ce desideratum a été clairement exprimé à l'époque par Nicolae Ceaușescu qui a milité pour cette forme d'organisation étatique où „... le peuple sera souverain, c'est-à-dire maître de lui-même.”

Assimilant et développant les traditions de la lutte républicaine du mouvement ouvrier et démocratique de Roumanie, le Parti Communiste a enrichi cette lutte de nouveaux sens. Dans les nouvelles conditions, la lutte antimonarchique et républicaine s'est amplement intégrée à la lutte générale de la classe ouvrière, de tous les travailleurs, contre le régime bourgeois.

Le processus révolutionnaire qui a commencé en même temps avec le glorieux d'Août 1944 a conduit à l'instauration du gouvernement dé-

mocratique révolutionnaire présidé par le dr. Petru Groza, à la victoire des forces démocratiques au cours des élections parlementaire de 1946, à l'écartement du gouvernement de la bourgeoisie libérale, actes signifiant le ferme changement du rapport de forces en faveur de la classe ouvrière et de ses alliés, a permis de liquider la monarchie de la scène de l'histoire le 30 décembre 1947 et de proclamer la République.

Le changement qualitatif intervenu dans le contenu du pouvoir comme suite de la proclamation de la République a ouvert une nouvelle période d'essor de la Roumanie, de transformations radicales dans tous les domaines de la vie économique, sociale, politique et spirituelle.

Au cours du processus unique, ininterrompu de la révolution ont été accomplis les objectifs fondamentaux de la révolution : l'édification et le développement de l'économie socialiste, l'élévation du standard de vie de toutes les catégories sociales ; du peuple tout entier, la consolidation de l'indépendance et de la souveraineté de l'Etat roumain, la puissante affirmation de la Roumanie en tant qu'Etat indépendant et souverain.

PROGRESUL ECONOMIC ȘI SOCIAL AL ROMÂNIEI ÎN ANII REPUBLICII

GHEORGHE SURPAT

Proclamarea Republicii, la 30 Decembrie 1947, a constituit un moment crucial în istoria României, în mersul ei înainte pe calea progresului economic și social multilateral, a libertății și independenței naționale. Ea a marcat încheierea procesului de cucerire a întregii puteri politice de către clasa muncitoare, aliată cu țărănimea, cu intelectualitatea și cu celelalte categorii de oameni ai muncii și trecerea României într-o nouă etapă istorică a procesului revoluționar unic de făurire a noii orinduirii sociale. „Proclamarea Republicii Populare Române, la 30 decembrie 1947 — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — a constituit un eveniment revoluționar de importanță deosebită în istoria poporului nostru și a deschis o nouă eră, marcind de fapt trecerea României la construcția societății socialiste”¹.

Anul acesta aniversarea a patru decenii de la proclamarea Republicii are loc în atmosfera creatoare generată de hotărârile adoptate de Conferința Națională a Partidului Comunist Român din decembrie 1987, care a analizat stadiul actual al societății socialiste românești și a adoptat hotărâri de importanță majoră pentru asigurarea, în continuare, a progresului economic și social al României.

Instaurarea Republicii — veche și arzătoare aspirație a poporului român — a constituit o încununare a luptelor purtate de-a lungul secolelor de poporul nostru, de forțele sale înaintate pentru eliberare națională și socială, pentru neatarnare, progres social și o viață mai bună. Ea a devenit posibilă în condițiile social-politice noi, create de victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată în August 1944, ale profundelor schimbări democratice, revoluționare care s-au produs în societatea românească și ale luptei clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru răsturnarea regimului burghez bazat pe exploatare și asuprire, pentru transformarea revoluționară, socialistă a societății românești.

Masele largi populare au salutat cu nețărmurită satisfacție și bucurie marea victorie obținută prin luptă, exprimându-și hotărârea nestrămutată de a-și închina toate forțele consolidării și înfloririi continue a Republicii, apărării libertății și suveranității sale, ridicării ei la un loc demn în marea familie a statelor lumii. Proclamarea Republicii în România s-a bucurat, totodată, de un puternic ecou peste hotare. Marea majoritate a comentatorilor străini, reflectînd pulsul înnoitor al epocii, au dat aprecierea cuvenită apariției pe harta Europei a unei forme noi, republicane,

populare, de guvernămînt, în care vedeau un factor important de promovare a idealurilor de pace, libertate și democrație.

Prin Republică națiunea română a dobîndit cea mai democratică formă de guvernămînt din întreaga sa istorie, un puternic instrument al construirii vieții noi, socialiste.

Cei 40 de ani care au trecut de la proclamarea Republicii au fost pentru poporul român ani de eforturi eroice pentru lichidarea stării de rămînere în urmă a țării, ce ne-a fost lăsată moștenire de la vechea orînduire, de luptă pentru depășirea multor greutăți, ani de mari victorii, de realizări și succese impunătoare, care au schimbat din temelii fața țării, viața oamenilor. Într-un proces unic de continuitate și ascensiune România a parcurs, într-o perioadă scurtă, mai multe etape istorice ce condensează profundele prefaceri înnoitoare, concretizate în : cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare și aliații ei, cît și a celei economice prin actul revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție din iunie 1948 ; făurirea economiei naționale socialiste unitare, a bazelor socialismului, desființarea exploatării omului de către om, participarea clasei muncitoare, a celorlalți oameni ai muncii la guvernarea statului ; consolidarea societății socialiste românești și a bazei sale tehnico-materiale ; trecerea la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, etapă istorică pe care țara noastră o parcurge în prezent.

În anii republicii, Partidul Comunist Român — forța politică conducătoare în stat — ținînd seama de legile obiective ale făuririi noii orînduiri sociale, de trecutul istoric național, de nivelul dezvoltării economico-sociale a României, a elaborat strategia construirii socialismului, linia politică corespunzătoare fiecărei etape istorice.

În etapa istorică a revoluției socialiste, a făuririi economiei socialiste unitare (1948—1965), procesul revoluționar, lupta revoluționară dintre nou și vechi, pentru desființarea exploatării și asupririi sociale, pentru progresul economic și social al țării, a continuat în noile condiții ale deținerii întregii puteri politice și economice de către clasa muncitoare și ceilalți oameni ai muncii. Ținînd seama de stadiul dezvoltării României — țară slab dezvoltată din punct de vedere economic — partidul nostru a asigurat, în această etapă, prin politica sa, dezvoltarea industriei — condiție esențială a înfăptuirii unor schimbări substanțiale în viața poporului — , cooperativizarea agriculturii — care a însemnat o profundă revoluție în viața satului — , crearea bazei tehnico-materiale a societății socialiste, generalizarea relațiilor de producție socialiste în industrie și agricultură, făurirea economiei socialiste unitare, realizarea unei structuri sociale omogene, formată din clase și categorii sociale apropiate, cu interese fundamentale convergente, înfăptuirea principiului socialist de repartitie în conformitate cu principiile eticii și echității noii orîduiri, creșterea nivelului de trai, material și spiritual al poporului. Ca urmare, în anul 1965, ponderea unităților socialiste în producția globală industrială reprezenta 99,7 %, în fondurile fixe din sfera producției materiale — 97 %, în populația ocupată — 94 %, în venitul național 95,5 %, în suprafața agricolă — 91,4 % etc.²

Victoria socialismului pune în relief justețea politicii P.C.R., învederează rolul uriaș pe care l-a avut și îl are conducerea de către partid a destinului națiunii pe calea civilizației socialiste.

Prin generalizarea relațiilor de producție socialiste în economia națională, prin desființarea claselor exploatatoare și abolirea exploatarei și asupririi, prin afirmarea principiilor socialiste de repartiție a venitului național, România a intrat în rîndul statelor cu cea mai avansată orînduire socială, iar prin dezvoltarea forțelor de producție — a depășit stadiul de țară slab dezvoltată din punct de vedere economic. Astfel, România a pășit într-o nouă etapă istorică a consolidării și dezvoltării multilaterale a societății socialiste.

În orientarea eforturilor poporului, după victoria socialismului, un rol de cea mai mare importanță l-a avut *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român din iulie 1965*, care, marcînd incheierea unei etape importante a procesului revoluționar de edificare a noii orînduiri sociale, a deschis o nouă etapă calitativă superioară. Congresul a trasat cadrul și liniile directoare pentru consolidarea societății socialiste românești în toate domeniile de activitate — economică, științifică, culturală —, pentru perfecționarea întregii vieți sociale în concordanță cu cerințele și obiectivele progresului istoric, cu realitățile concrete din România.

Semnificația istorică a Congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român a constatat în faptul că el a deschis o nouă epocă în istoria României, reprezentînd o etapă legică în procesul revoluționar al dezvoltării economice și sociale a României. Congresul a dezbătut probleme de excepțională importanță teoretică și practică pentru înaintarea țării pe calea consolidării și dezvoltării multilaterale a socialismului, cum sînt: căile procesului de industrializare socialistă a țării; rolul agriculturii în dezvoltarea țării și raportul între industrie și agricultură; dezvoltarea armonioasă a economiei naționale în condițiile revoluției tehnico-științifice contemporane; democrația socialistă și căile adîncirii ei; cointeresarea materială și formele de retribuere a muncii; rolul conștiinței socialiste în construirea socialismului; principiile relațiilor dintre state, dintre partidele comuniste și muncitorești ș. a. Congresul a analizat, totodată, critic activitatea de pînă atunci privind construirea socialismului în societatea românească.

Evidențînd rolul spiritului creator, Congresul a formulat ca sarcină de prim plan elaborarea problematicii teoretice complexe a construcției socialiste și a subliniat necesitatea unor largi dezbateri și confruntări de opinii, pe temelia concepției materialist-dialectice, profund ostilă închistării și rigidității în gîndire³. Definitorii pentru modul în care Partidul Comunist Român a abordat în perioada deschisă de Congresul al X-lea, problemele complexe ale construcției socialismului, ale contemporaneității, sînt spiritul novator, conceperea teoriei socialismului științific ca știință revoluționară vie și dinamică, a cărei viabilitate constă în permanenta adaptare la dezvoltarea societății, la marile cuceriri ale cunoașterii științifice, descătușarea energiilor creatoare ale clasei muncitoare, ale țărănimii, intelectualității, ale întregului popor. Avînd în frunte pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, — ales la Congresul al IX-lea al P. C. R. în funcția de secretar general al C. C. al P. C. R. și reales în funcția de secretar general al partidului la Congresele al X-lea (6—12 august 1969), al XI-lea (25—28 noiembrie 1974), al XII-lea (19—23 noiembrie 1979), al XIII-lea (19—22 noiembrie 1984), — Partidul Comunist Român a desfășurat o vastă activitate teoretică și practică de elaborare și funda-

mentare științifică a strategiei și tacticii făuririi societății socialiste multi-lateral dezvoltate, de rezolvare creatoare a problemelor ridicate în procesul edificării noii orînduiri sociale.

Ținînd seama de schimbările structurale petrecute în viața națiunii române în procesul cnstruirii bazelor socialismului, de triumful relațiilor de producție socialiste în toate domeniile de activitate, de stadiul de dezvoltare atins de societatea socialistă românească, Congresul al IX-lea al P. C. R. a stabilit directivele privind elaborarea unei noi Constituții a României, care să consacre noile realități politico-sociale și economice, să asigure cadrul constituțional al consolidării și dezvoltării socialiste multi-laterale a țării. Totodată, Congresul a propus ca România să-și schimbe denumirea din Republica Populară Română în *Republica Socialistă România*.

Constituția Republicii Socialiste România — adoptată de Marea Adunare Națională, organul suprem al puterii de stat, la 21 august 1965 —, proclamînd țara Republică Socialistă, precizează că „Republica Socialistă România este stat al oamenilor muncii de la orașe și sate, suveran, independent și unitar” (articolul 1). Pe baza principiului unității organice între socialism și democrație, care implică conducerea și organizarea democratică a societății socialiste românești și participarea oamenilor muncii la adoptarea și înlăptuirea deciziilor, Constituția consfințește puterea poporului și dreptul acestuia de a decide în toate problemele fundamentale. „Deținător suveran al puterii, poporul o exercită prin Marea Adunare Națională și prin consiliile populare, organe alese, prin vot universal, egal, direct și secret” (articolul 4).

Corespunzător prevederilor Constituției în fruntea sistemului organelor statului se află Marea Adunare Națională — organul suprem al puterii de stat. Un moment important în procesul perfecționării conducerii supreme de stat l-a reprezentat instituirea funcției de *Președinte al Republicii Socialiste România*, prin Legea din 28 martie 1974, și alegerea de către Marea Adunare Națională a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, în suprema funcție de stat — Președinte al Republicii Socialiste România.

Exercitînd funcția de Președinte al Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu a acționat permanent pentru dezvoltarea democrației socialiste, pentru asigurarea participării poporului la viața economică și social-politică, pentru perfecționarea legislației și întărirea legalității, pentru garantarea și respectarea drepturilor cetățenești.

Constituția proclamă și garantează drepturile social-economice — dreptul la muncă, la odihnă, dreptul la învățătură, dreptul la asigurare materială de bătrînețe, boală sau incapacitate de muncă ș.a.; drepturile și libertățile social-politice ale cetățenilor — dreptul de a alege și de a fi aleși în Marea Adunare Națională și în consiliile populare (dreptul de a alege, la împlinirea vîrstei de 18 ani și de a fi aleși, la împlinirea vîrstei de 23 ani); dreptul de a se asocia în organizații sindicale, cooperatiste, de tineret, de femei, social-culturale, în uniuni de creații, asociații științifice, tehnice, sportive, precum și în alte organizații obștești. Cetățenilor Republicii Socialiste România le este garantată libertatea conștiinței, a cuvîntului, inviolabilitatea persoanei și a domiciliului. Potrivit prevederilor Constituției „Femeia are drepturi egale cu bărbatul. Statul ocrotește căsă-

toria și familia și apără interesele mamei și copilului ” (articolul 23). Toți cetățenii țării se bucură de toate drepturile social-economice și cele social-politice : „Cetățenii Republicii Socialiste România, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex sau religie, sînt egali în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale. Statul garantează egalitatea în drepturi a cetățenilor. Nici o îngrădire a acestor drepturi și nici o deosebire în exercitarea lor pe temeiul naționalității, rasei, sexului sau religiei nu sînt îngăduite. Orice manifestare avînd ca scop stabilirea unor asemenea îngrădiri, propaganda naționalist-șovină, ațîțarea urii de rasă sau naționale sînt pedepsite prin lege” (articolul 17). Constituția nu numai că proclamă drepturile, ci le și garantează efectiv, prevăzînd că una din sarcinile cele mai importante ale statului este crearea condițiilor necesare pentru exercitarea lor deplină.

Congresul al IX-lea, precum și următoarele congrese și conferințe naționale ale Partidului Comunist Român au avut un rol fundamental în dezvoltarea pe o treaptă superioară a operei de consolidare și dezvoltare multilaterală a societății socialiste, de realizare deplină în toate sferele vieții sociale, a principiilor socialismului. Pe baza abordării dialectice, procesuale a făuririi orînduirii sociale noi, Partidul Comunist Român a stabilit la Congresul al X-lea al partidului ca obiectiv fundamental al programului de viitor—*lărgirea și perfecționarea bazei tehnico-materiale, făurirea societății socialiste multilateral-dezvoltate*.

Strategia și orientările tactice ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în România, principiile ei de bază și direcțiile de realizare a acestei societăți au fost dezvoltate și îmbogățite în documentele Conferinței Naționale a partidului din 1972, în *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, adoptat de Congresul al XI-lea al partidului în documentele Congreselor al XII-lea, din 1979 și al XIII-lea, din 1984, ale partidului, în Programul ideologic al partidului, adoptat la Plenara C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982 și aprobat de Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1982, devenit parte integrantă a *Programului Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, prin hotărîrea Congresului al XIII-lea al partidului, din 1984, în opera teoretică a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate este concepută de către Partidul Comunist Român ca o unitate dialectică a factorilor interni și externi, în cadrul căreia rolul hotărîtor îl au factorii interni. Partidul Comunist Român a avut permanent în vedere că hotărîtoare sînt eforturile naționale, proprii, uzilizarea eficientă a resurselor materiale și umane existente, repartizarea judicioasă a venitului național în fondul de dezvoltare și fondul de consum.

Congresul al IX-lea și congresele următoare ale partidului au stabilit raporturi judicioase, necesare între fondul de dezvoltare (acumulare) și fondul de consum, astfel încît să se realizeze o dezvoltare economică armonioasă. Astfel, în perioada 1965—1987 peste 30% din venitul național a fost alocat pentru fondul de dezvoltare, iar circa 70% pentru fondul de consum.

Justețea opțiunii pentru o rată înaltă de acumulare este ilustrată de principalii indicatori ai dezvoltării economice-sociale : creșterea producției industriale față de 1950 — anul începerii primului plan cincinal — de 6,5 ori în 1965 și de 50 de ori în 1985 ; față de același an, producția globală agricolă a crescut în 1965 de 1,9 ori iar în 1985 de 4,15 ori. Pe această bază a avut loc sporirea continuă a venitului național pe locuitor, care a crescut în 1965 de 3,5 ori față de 1950 și de 13 ori în 1985 față de același an⁵. La sfârșitul anului 1985, economia națională dispunea de fonduri fixe în valoare de 2 776,2 miliarde lei, față de 450,4 miliarde lei în 1965⁶.

Una din marile realizări ale politicii economico-sociale a partidului și statului nostru o constituie *repartizarea și amplasarea rațională a forțelor de producție pe teritoriul țării*. Programul național de sistematizare a teritoriului și localităților urbane și rurale, parte integrantă a *Programului P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, urmărește prin prevederile sale, asigurarea unor condiții de muncă și viață egale pentru toți cetățenii țării, ștergerea treptată a deosebirilor esențiale dintre oraș și sat, prin ridicarea satului la nivelul de dezvoltare al orașului. Cadrul legal al întregii activități de sistematizare a fost statuat de *Legea privind sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale*, adoptată în 1974⁷.

Repartizarea echilibrată a forțelor de producție pe întregul teritoriu național a fost și este însoțită de diversificarea subramurilor în industrie, agricultură, transporturi, știință, bazate pe tehnica de vîrf, ceea ce a dus la o mare diversificare a profesiilor. În 1985 populația ocupată în ramurile neagricole era preponderentă în toate județele, față de numai în 4 județe în 1965. Astfel s-au creat condiții tot mai bune de muncă și de viață pentru toți cetățenii țării.

Dezvoltarea echilibrată a economiei naționale, modernizarea industriei, agriculturii, a celorlalte ramuri ale economiei are la bază *dezvoltarea cercetării științifice, și tehnologice naționale, introducerea progresului tehnic*. În prezent, țara noastră dispune de o puternică bază materială de cercetare științifică și inginerie tehnologică, în care lucrează peste 200 000 de oameni cu o înaltă pregătire, de aproape 5 ori mai mulți decît în 1965

Dezvoltarea intensivă, complexă și echilibrată a economiei naționale, pe baza industrializării și a modernizării agriculturii, creșterea venitului național și repartizarea judicioasă a acestuia între fondul de dezvoltare economică-socială și fondul de consum, perfecționarea relațiilor sociale au constituit factorii hotărîtori ai ridicării continue a *nivelului de viață al poporului*.

O realizare importantă o constituie asigurarea dreptului constituțional la muncă fiecărui cetățean apt de muncă. Astfel, în perioada 1950—1985 au fost create peste 5,5 milioane de locuri de muncă, adică pentru mai bine de jumătate din populația ocupată a țării⁸. Concomitent cu creșterea cantitativă a populației ocupate, s-au înregistrat modificări calitative privind modernizarea structurii populației ocupate și folosirea ei complexă, perfecționarea nivelului pregătirii profesionale și de cultură generală.

Modificarea principală a structurii populației ocupate o constituie creșterea celei ocupate în industrie, în general a populației neagricole și reducerea populației ocupate în agricultură. Pentru prima dată, în anul

1978, ponderea populației din industrie a depășit pe cea a populației din agricultură. Față de anul 1950, cind populația ocupată în industrie și construcții reprezenta 14,2%, iar cea din agricultură 74,1% din totalul populației ocupate, la sfîrșitul anului 1985, ponderea populației ocupate în industrie și construcții s-a ridicat la 44,2%, concomitent cu diminuarea celei din agricultură la 28,9%. A crescut, totodată, populația ocupată în sfera serviciilor — învățămînt, știință și deservire științifică, ocrotirea sănătății și asistență socială, circulația mărfurilor, gospodăria comunală, de locuințe și alte prestări de servicii.

Retribuțiile după muncă ale personalului muncitor și ale țărănimii cooperatiste au urmat o linie continuu ascendentă. În perioada 1965—1985, retribuiția medie netă lunară a personalului muncitor a sporit de la 1 028 lei la 2 980 lei, adică de 2,8 ori⁹. În ce privește retribuiția reală, adică veniturile reale, ele au sporit, în principal, pe calea majorării retribuiției nominale în condiții de stabilitate a prețurilor sau de menținere a modificărilor în limitele coeficientului de creștere planificat. Ținînd seama de evoluția prețurilor, creșterea retribuiției reale pe ansamblul economiei naționale a fost în 1985 de 2 ori față de 1965. Concomitent cu sporirea retribuiției personalului muncitor au sporit și veniturile țărănimii. Astfel, în 1985 veniturile reale ale țărănimii provenite din muncă în C.A.P. și în gospodăriile personale erau de 2,5 ori mai mari decît în 1965.

Potrivit prevederilor Planului național unic de dezvoltare economico-socială pe perioada 1986—1990, retribuiția medie reală va crește în anul 1990 față de 1985 cu 6—8%. Corespunzător cerințelor obiective ale dezvoltării echilibrate a economiei, va fi promovat principiul creșterii mai rapide a productivității muncii în raport cu creșterea retribuiției. Veniturile reale ale țărănimii, provenite din muncă în cooperativele agricole de producție și din gospodăriile personale, calculate pe o persoană activă, vor crește, în anul 1990, cu 6—8% față de 1985¹⁰.

Cheltuielile pentru acțiuni social-culturale finanțate de la bugetul statului au crescut în perioada 1965—1985 de 4,3 ori, de la 20,9 milioane lei de 90,4 milioane lei¹¹. Ritmul de creștere a cheltuielilor pentru acțiuni social-culturale, fiind superior celui de creștere a populației, a determinat sporirea continuă a volumului cheltuielilor social-culturale pe locuitor, de la 1 100 lei în 1965 la 3 979 lei în 1985¹².

Rezultatul sintetic al măsurilor de îmbunătățire a condițiilor de muncă și de viață ale populației și al acțiunilor sanitare îl constituie reducerea mortalității infantile, precum și creșterea duratei medii de viață a populației. Mortalitatea infantilă, spre exemplu, s-a redus de la 78,2 la 1 000 născuți vii în 1955 la 34,7 în 1975 și la 25,6 în 1985¹³. Durata medie de viață a crescut de la 70,5 ani în 1964—1967 la aproape 73 ani în perioada 1982—1984¹⁴. Politica demografică promovată de Partidul Comunist Român, pornind de la faptul că omul constituie factorul determinant al progresului economico-social, a asigurat creșterea continuă a populației țării de la 17,5 milioane în 1956 și 19,1 milioane în 1966 la 22,7 milioane în 1985¹⁵.

A sporit, an de an, înzestrarea populației cu obiecte de uz îndelungat, care îi îmbogățesc condițiile de viață și confort, îi asigură ridicarea nivelului cultural și îi creează condiții pentru folosirea cît mai plăcută a

timpului afectat activităților cultural-educative sau turismului. Comparativ cu anul 1965, în 1985 la 1 000 de locuitori reveneau de 2,2 ori mai multe aparate de radio, de 7,7 ori mai multe mașini de spălat, de 5,4 ori mai multe aspiratoare de praf și de 35 ori mai multe autoturisme¹⁶.

Realizări deosebite au fost obținute în domeniul condițiilor de locuit ale populației, locuința avînd o importanță deosebită asupra creșterii calității vieții. În perioada 1951—1985 s-au construit din fondurile statului, întreprinderilor, organizațiilor obștești și ale populației un număr de peste 5,2 milioane de locuințe, din care mai mult de jumătate din fondurile statului¹⁷. Concomitent cu construirea locuințelor au fost construite numeroase lăcașuri de artă și cultură, școli, teatre, instituții muzicale, case de cultură, muzee, biblioteci etc., de așezăminte sociale destinate ocrotirii sănătății poporului — spitale, creșe și grădinițe de copii.

Amploarea construcțiilor de locuințe a permis ca în perioada de după 1965 să se mute în locuințe noi aproape 40% din populația țării, iar din cea a orașelor aproape 80%. În perioada planului cincinal 1986—1990 se vor construi circa 750 mii noi locuințe, urmărindu-se ca în toate județele, în mediul urban, să se asigure fiecărei familii o locuință.

În acest cadru, o atenție deosebită s-a acordat și se acordă dezvoltării economice și urbanistice a Capitalei țării, a municipiilor reședințe de județe, celorlalte orașe existente și înființării de noi orașe, precum și echipării edilitare a localităților țării. Ca urmare, numărul orașelor a crescut de la 183 în 1965 la 237 în 1985.

În anii Republicii, ai edificării societății socialiste a fost făurit și perfecționat continuu sistemul politic socialist unitar al țării — *sistemul democrației socialiste*, prin care se asigură participarea activă a poporului la conducerea societății. Forțele care alcătuiesc sistemul conducerii politico-sociale a societății socialiste din România, sînt : *Partidul Comunist Român*, forța politică conducătoare, organizatoare și dinamizatoare a întregii activități economico-sociale, centrul vital al funcționării societății socialiste românești ; *statul socialist*, reprezentantul suprem al puterii poporului, organizatorul vieții comune a întregii națiuni : *organele cu dublă natură, de partid și de stat* — Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, Consiliul Organizării Economico-Sociale, Consiliul Național al Oamenilor Muncii, Consiliul Științei și Învățămîntului, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Consiliul Apărării Naționale a Republicii Socialiste România, Consiliul Radioteleviziunii Române, Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare ; Frontul Democrației și Unității Socialiste ; organizațiile politice de masă și obștești — Uniunea Tineretului Comunist, Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România, Organizația Pionierilor, organizațiile sindicale, mișcarea de femei, consiliile oamenilor muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare ; *organele autoconducerii muncitorești* — adunările generale ale oamenilor muncii, consiliile oamenilor muncii, consiliile de conducere și birourile executive ale acestora etc. ; *forumurile democrației socialiste pe plan național* — Congresul Consiliilor Oamenilor Muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe ; Congresul Consiliilor de Conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărăniimi, al oamenilor

muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor; organizația țărănimii cooperatiste — Uniunea Națională a Cooperativelor Agricole de Producție, Uniunea Națională a Cooperativelor Meșteșugărești, Uniunea Centrală a Cooperativelor de Producție, Achiziții și desfacere a Mărfurilor; *organizațiile obștești cu caracter științific, tehnic, de creație literar-artistică, cultural-educativă, de masă și profesionale.*

Fiecare organism din componența sistemului democrației socialiste este înzestrat cu funcții și atribuții specifice, pentru realizarea cărora promovează forme și metode de acțiune proprii.

În Republica Socialistă România sistemul democrației sociale are un caracter unitar. El semnifică suveranitatea poporului asupra guvernării, posibilitatea reală și atotcuprinzătoare conferită și garantată tuturor cetățenilor țării de a participa, în deplină egalitate și libertate, la viața social-economică și politică, la conducerea tuturor sectoarelor de activitate. Unitatea sistemului politic derivă din unitatea economică și socială a societății socialiste, din unitatea obiectivelor și țelurilor politice generale, pentru îndeplinirea cărora sînt conjugate eforturile tuturor organelor și organismelor ce-l alcătuiesc, din unitatea principiilor democratice de organizare și funcționare, în cadrul cărora o importanță primordială revine principiilor centralismului democratic, conducerii colective socialiste și autoconducerii muncitorești. În centrul sistemului politic se situează *Partidul Comunist Român*, forța politică conducătoare în societatea socialistă românească, centrul vital al națiunii.

Crearea sistemului democrației socialiste, a cadrului organizatoric democratic — atît pe plan local, în întreprinderi și instituții, cît și la nivel național — asigură participarea activă, nemijlocită, în condiții de deplină egalitate, a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate, a întregului popor la elaborarea politicii interne și externe a țării, la traducerea ei în viață. În etapa actuală, a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate s-au accentuat formele democrației directe. Dezbaterile în cadrul organismelor autoconducerii muncitorești — adunările generale ale oamenilor muncii, consiliile oamenilor muncii —, analiza în presă, radio și televiziune a celor mai importante proiecte de dezvoltare social-economică, a unor proiecte de legi și a altor documente de importanță națională pentru prezentul și perspectivele dezvoltării societății, încetăținirea consultării largi a maselor asupra principalelor probleme politico-sociale, întrunirile în care cetățenii își exprimă opinia asupra modului de gospodărire a treburilor țării și de îndeplinire a hotărîrilor partidului, consfăturile periodice pe domenii sau ramuri de activitate, organizarea de congrese la nivel național pe domenii de activitate — Congresul oamenilor muncii, Congresul agriculturii, Congresul culturii și educației politice, Congresul științei și învățămîntului, precum și alte numeroase forme constituie cadrul în care clasa muncitoare, întregul popor participă nemijlocit la conducerea societății. Partidul și statul stimulează manifestarea eficientă a opiniei publice împotriva fenomenelor negative, posibilitățile de exprimare a acestei opinii.

O caracteristică esențială a dezvoltării democrației în societatea socialistă românească constă în faptul că ea asigură și garantează material tuturor oamenilor muncii drepturi și libertăți cetățenești dintre cele mai largi — ca dreptul la muncă, la odihnă, la retribuție în funcție de aportul

social, la asigurarea materială la bătrînețe sau boală, dreptul de a fi stăpîn pe munca depusă și pe roadele ei, dreptul la proprietate personală, dreptul la moștenire, dreptul la învățătură, dreptul de a alege și de a fi ales în organele și organisme, politice, sociale, de a participa activ la conducerea întregii țări, libertatea conștiinței și libertatea cultelor, libertatea presei, a cuvintului.

Democrația socialistă se adincește pe măsura ridicării gradului de pregătire și competență al oamenilor muncii, lărgirii orizontului de cunoaștere și nivelului lor ideologic și politic, înțelegerii juste a fenomenelor economice, sociale și politice. În acest scop, Partidul Comunist Român desfășoară o intensă activitate ideologică și politică educativă, asigură dezvoltarea învățămîntului, științei și culturii, a tuturor pîrghiilor de formare și ridicare a nivelului general al cunoașterii și educației socialiste a maselor.

Esența și superioritatea democrației în Republica Socialistă România emană din natura socialistă a societății noastre. Ea se bazează pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, pe stăpînirea avuției naționale de către oamenii muncii, pe lichidarea inegalităților de ordin economic și social, pe relațiile de repartiție socialiste, pe deținerea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare. intelectualitatea și celelalte categorii de oameni ai muncii, pe înfăptuirea deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor țării.

Partidul nostru acționează pentru perfecționarea continuă a sistemului democrației muncitorești revoluționare, pentru asigurarea participării active a tuturor oamenilor muncii la conducerea tuturor sectoarelor de activitate. „Sistemul democrației noastre socialiste — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la Congresul al XIII-lea al partidului — , care dă expresie voinței și intereselor întregii națiuni și asigură înfăptuirea socialismului cu poporul și pentru popor își va afirma tot mai puternic forța și trăinicia, superioritatea față de democrația burgheză, față de orice orînduire. Să acționăm cu toată hotărîrea pentru perfecționarea și dezvoltarea sistemului democrației muncitorești revoluționare, aceasta fiind o cerință obiectivă a făuririi cu succes a socialismului și comunismului”¹⁸.

Odată cu adincirea democrației socialiste statul nostru a devenit stat al democrației muncitorești-revoluționare, caracterizîndu-se ca putere politică a poporului, a națiunii socialiste, pusă în slujba edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. Reprezentant suprem al proprietărilor și producătorilor, administrator general al proprietății întregului popor în strînsă colaborare cu organisme autoconducerii muncitorești, statul desfășoară o largă activitate economico-organizatorică pentru conducerea unitară a întregii activități economico-sociale, pe baza planului național unic, pentru apărarea cuceririlor revoluționare ale poporului, a independenței și suveranității patriei, dezvoltă relațiile internaționale ale României. Documentele Congresului al XIII-lea al partidului fundamentează rolul tot mai important pe care statul democrației muncitorești revoluționare îl deține în planificarea și conducerea vieții economice și sociale, la un nivel superior, în înfăptuirea obiectivelor actualului cincinal și ale dezvoltării în perspectivă a țării noastre.

Ca urmare a importantelor realizări dobândite de poporul român în dezvoltarea economico-socială a patriei, România s-a transformat, în anii Republicii, dintr-o țară slab dezvoltată, într-o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică, modernă, cu o agricultură socialistă în plin progres, cu o știință, cultură și un învățământ înfloritoare, cu un nivel de viață materială și spirituală incomparabil cu cel existent cu 4—5 ani în urmă. Realizările istorice obținute în făurirea noii orînduiri au creat condițiile pentru afirmarea din plin a ființei naționale a poporului român, pentru dezvoltarea și înflorirea pe baze noi a națiunii, pentru consolidarea și creșterea puternică a forței statului nostru național unitar.

În ansamblul procesului de construcție socialistă din țara noastră, se remarcă în mod deosebit epoca istorică inaugurată de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, epocă nemijlocit legată de activitatea teoretică novatoare și acțiunea practică revoluționară ale tovarășului Nicolae Ceaușescu. Gîndirea cutezătoare, originală a secretarului general al partidului, președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, izvorită din înțelegerea profundă a esenței materialismului dialectic și istoric, bogata experiență politică și organizatorică acumulată de-a lungul unei ample activități revoluționare, și-au pus o amprentă hotărîtoare asupra strategiei și tacticii, a liniei politice generale a partidului, determinînd afirmarea puternică a spiritului creator, innoitor în viața întregii noastre societăți, dezvoltarea fără precedent a acesteia, ridicarea pe o treaptă superioară a procesului de transformare revoluționară a patriei. În această epocă — cunoscută de acum în istorie ca *Epoca Nicolae Ceaușescu* — s-a înlăptuit modernizarea bazei tehnico-materiale a societății, a sporit rolul științei și tehnicii în dezvoltarea forțelor de producție, a întregii societăți, s-au produs mutații calitative în structura socială, s-a întărit și dezvoltat continuu proprietatea socialistă, a crescut nivelul de trai și de civilizație al poporului.

În cadrul unei viziuni atotcuprinzătoare asupra edificării noii orînduiri sociale, Partidul Comunist Român, secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, concep procesul de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate nu doar ca un proces de creștere economică, de dezvoltare a bazei materiale a societății, de perfecționare a relațiilor de producție și sociale, ci și ca un proces de făurire a unei civilizații spirituale superioare, de formare a omului nou, cu o conștiință înaintată, revoluționară, socialistă. În acest sens, învățămîntul, știința, arta, cultura, toate domeniile vieții spirituale cunosc o continuă dezvoltare și înflorire, contribuind la ridicarea nivelului de pregătire profesională, de cultură generală și a nivelului politico-ideologic al oamenilor muncii.

Înaintarea Republicii Socialiste România pe calea socialismului a avut și are loc în condițiile asigurării unei strînse unități dialectice între politica internă și externă, care izvorăște din natura orînduirii noastre socialiste, din interesele vitale ale poporului român, ale progresului social și păcii în lume. Întemeiată pe cunoașterea profundă și pe înțelegerea științifică a realităților și cerințelor obiective ale dezvoltării lumii contemporane, activitatea internațională a Republicii Socialiste România este orientată cu consecvență spre promovarea în viața internațională a principiilor noi de relații între state: deplina egalitate în drepturi, respectu-
independenței și suveranității, www.dacoromanica.ro teacul în treburile în l

terne și avantajul reciproc, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu folosirea forței în relațiile dintre state, respectarea dreptului fiecărui popor de a-și alege calea de dezvoltare pe care o dorește, de a fi stăpîn pe bogățiile sale, pe destinele lui.

Plecînd de la aceste principii, partidul și statul român au promovat și promovează în activitatea lor internațională o politică de dezvoltare multilaterală a relațiilor cu toate țările socialiste, și, în primul rînd, cu țările socialiste vecine, de întărire a colaborării cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealiniat, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială.

România este prezentă la dezbaterea tuturor marilor probleme internaționale, aducîndu-și contribuții substanțiale, larg recunoscute pe plan mondial, la adoptarea de măsuri pe linia securității și cooperării în Europa, dezarmării generale, în primul rînd a celei nucleare, soluționării pe cale politică a conflictelor sau stărilor conflictuale în lume, lichidării subdezvoltării și instaurării unei noi ordini economice și politice internaționale, democratizării relațiilor internaționale. O contribuție decisivă la orientarea politicii externe a României, la formularea științifică a principalelor tendințe ale epocii contemporane și la înfăptuirea relațiilor internaționale ale țării noastre aduce tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele României.

Vocația independenței, prieteniei și construcției pașnice pe care poporul nostru și-a manifestat-o întotdeauna de-a lungul veacurilor este pusă astăzi în valoare mai pregnant ca oricînd. Această vocație are drept consecință firească voința de a apăra principiile respectului independenței și suveranității naționale, a deplinei egalități în drepturi în relațiile dintre națiuni.

Desfășurarea evenimentelor vieții internaționale a demonstrat și demonstrează deplina justețe a politicii externe a partidului și statului nostru privind salvagardarea păcii, oprirea cursei înarmărilor, în primul rînd a celor nucleare, realizarea dezarmării generale, soluționarea tuturor problemelor dintre state pe calea pașnică a tratativelor, întărirea încrederii și a colaborării internaționale.

Independența, libertatea, dreptatea socială, colaborarea cu toate națiunile, activitatea amplă pentru asigurarea unei lumi a păcii sînt trăsăturile de bază ale politicii Republicii Socialiste România.

Realizările remarcabile obținute de poporul român în anii republicii reprezintă o puternică bază pentru accelerarea dezvoltării economico-sociale în actualul plan cincinal 1986—1990 și în perioada următoare, cînd revoluția tehnico-științifică pe plan internațional se afirmă cu o deosebită vigoare.

În această perioadă istorică pentru România, care trebuie să depună încă eforturi mari pentru transformarea ei într-o țară socialistă dezvoltată, se impune ca o necesitate obiectivă promovarea cu prioritate a factorilor intensivi-calitativi, accelerarea realizării parametrilor unei dezvoltări intensive a întregii economii, a tuturor laturilor vieții economico-sociale, dezvoltarea puternică a științei, învățămîntului și culturii, ridicarea nivelului profesional, tehnic, științific și cultural al tuturor oamenilor muncii.

Strategia dezvoltării economice și sociale intensive a României pe baza înfăptuirii noii revoluții tehnico-științifice, își găsește o amplă fundamentare științifică și concretizare în documentele Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român din 19—22 noiembrie 1984. Congresul a adoptat *Directivile cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1986—1990 și orientările de perspectivă pînă în anul 2000*¹⁹.

În concordanță cu hotărârile Congresului al XIII-lea al partidului, planul național unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România, în perioada 1986—1990, adoptat în sesiunea a treia a celei de a noua legislaturi a Marii Adunări Naționale, din iunie 1986, asigură, prin prevederile sale, dezvoltarea economică și socială intensivă a țării în perioada 1986—1990, corespunzător cerințelor făuririi societății socialiste multilaterale dezvoltate. Obiectivul strategic fundamental al planului cincinal 1986—1990 îl constituie trecerea României într-un stadiu nou — de la țară socialistă în curs de dezvoltare la țară socialistă cu un nivel mediu de dezvoltare din punct de vedere economic²⁰.

Orientările de perspectivă ale dezvoltării economice, sociale, politice, culturale a României în perioada 1991—2000, prefigurează orizonturi noi de progres social.

Înfăptuirea obiectivelor dezvoltării economice și sociale în cincinalul 1986—1990 și în perioada de perspectivă va asigura ridicarea României pe trepte tot mai înalte de progres și prosperitate, va duce la întărirea și mai puternică a Republicii Socialiste România, a forței economice și sociale a societății noastre socialiste. Unitatea de monolit dintre partid și popor constituie garanția înfăptuirii cu succes a istoricelor hotărâri ale Congresului al XIII-lea al partidului, cheazășia prezentului demn și al viitorului României socialiste.

NOTE

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 25, Edit. politică, București, 1984, p. 5—6

² *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România, 1984*, Direcția Centrală de Statistică, București, 1985, p. 45 și 58.

³ *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, 19—24 iulie 1965*, Editura politică, București, 1966, p. 7—104

⁴ *Programul Partidului Comunist Român de săurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, București, 1975.

⁵ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România, 1986*, p. 51.

⁶ *Ibidem*, p. 50.

⁷ *Legea nr. 58/1974 privind sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale*, în „Buletinul Oficial”, nr. 125 din 10 ianuarie 1974.

⁸ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România, 1986*, p. 71

⁹ *Ibidem*, p. 50.

¹⁰ *Legea Planului național unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România pe perioada 1986—1990*, nr. 2 din 27 iunie 1986, în „Buletinul Oficial”, nr. 42 din 2 iulie 1986.

¹¹ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România, 1986*, p. 50—52

¹² *Ibidem*, p. 308.

¹³ *Ibidem*, p. 31.

¹⁴ *Ibidem*, p. 48.

¹⁵ *Ibidem*, p. 12.

¹⁶ *Ibidem*, p. 60.

¹⁷ *Ibidem*, p. 248.

¹⁸ *Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român 19-22 noiembrie 1984*, Edit. politică, București, 1985, p. 41.

¹⁹ *Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român. 19-22 noiembrie 1984*, Edit. politică, București, 1985, p. 15-17, 536-570, 707-732.

²⁰ *Legea Planului național unic de dezvoltare economică-socială a Republicii Socialiste România pe perioada 1986-1990*, nr. 2 din 27 iunie 1985, în *Buletinul Oficial*, nr. 42 din 2 iulie 1986.

LE PROGRÈS ÉCONOMIQUE ET SOCIAL DE LA ROUMANIE PENDANT LES ANNÉES DE LA RÉPUBLIQUE

Résumé

L'étude présente le développement économique et social de la Roumanie au long des 40 années qui se sont écoulées depuis l'instauration de la République Populaire Roumaine, le 30 décembre 1947.

La proclamation de la Roumanie en tant que république a constitué dans l'histoire du peuple roumain un moment de portée exceptionnelle, qui a ouvert un nouvelle ère, celle de l'édification de la société socialiste.

Par la république, la nation roumaine a acquis la forme de gouvernement la plus démocratique de toute son histoire, un puissant instrument de création de la vie nouvelle socialiste.

Au cours de ces 40 années, la Roumanie a parcouru plusieurs étapes historiques, de profondes mutations rénovatrices matérialisées dans : la conquête du pouvoir politique et économique par les travailleurs ; l'édification de l'économie fondée sur la propriété socialiste des moyens de production le développement de la démocratie socialiste et la garantie de la participation des larges masses du peuple à la direction de la vie politique et socio-économique ; la consolidation de la société socialiste, de sa base technico-matérielle et le passage à l'édification de la société socialiste multilatéralement développée — étape que la Roumanie parcourt à présent.

Comme suite de la victoire du socialisme en Roumanie, en 1965 l'on a adopté une nouvelle Constitution qui a proclamé le pays. République Socialiste de Roumanie, Etat des travailleurs des villes et des villages, souverain, indépendant et unitaire. Le peuple exerce son pouvoir par la Grande Assemblée Nationale — organe suprême du pouvoir d'Etat et par les Conseils populaires — organes locaux du pouvoir d'Etat qui sont élus par vote universel, égal, direct et secret. En 1974 a été instituée par loi la fonction de Président de la République Socialiste de Roumanie et le secrétaire général du P. C. R., Nicolae Ceaușescu a été élu président de la République Socialiste de Roumanie.

L'étude présente de nombreuses données illustrant le développement de l'industrie et de l'agriculture, des autre branches de l'économie nationale, la répartition rationnelle des forces productives sur tout le territoire du pays, l'élévation du niveau de vie, matériel et spirituel du peuple. Une place importante occupe également dans l'étude la présentation du système politique de la Roumanie, dénommé système de la démocratie socialiste qui assure la participation du peuple tout entier à la direction du pays, garantit à tous les travailleurs des droits des plus larges.

ACTIVITATEA POLITICO-DIPLOMATICĂ PENTRU RECUNOAȘTEREA INTERNAȚIONALĂ A UNIRII TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA (II)

ION M. OPREA

După eșuarea misiunii Smuts se constată o înrăutățire a situației din zona neutră. Pe tot frontul româno-ungar se semnaleză noi atacuri inițiale fie de o parte fie de alta. Avînd consimțămîntul Antantei⁸³, Statul Major General Român, a ordonat în ziua de 16 aprilie 1919 începerea ofensivei pe toată întinderea zonei neutre atingînd la sfîrșitul acestei luni fluviul Tisa și stabilind astfel contactul cu trupele cehoslovace. Prin joncțiunea stabilită între armata română și diviziile cehoslovace⁸⁴ a fost zădărnicită încercarea trupelor ungare de a lua contact cu forțele armate ale puterii sovietice din Rusia⁸⁵. În acest fel planul elaborat de Antonov comandantul Armatei Roșii din Ucraina cu scopul de a se apropia de Republica Socialistă Ungară pe mai multe coridoare pentru a o scoate din încercuirea Antantei⁸⁶ n-a putut să fie aplicat și în consecință armata roșie ungară a continuat să rănină singură în fața armatelor române și cehoslovace.

Într-o asemenea situație critică guvernul Bela Kun a recurs la noi măsuri pentru consolidarea poziției sale. La 30 aprilie 1919 el a trimis un mesaj guvernelor român, cehoslovac și iugoslav, președintelui Wilson și partidelor muncitorești în care arăta : „În numele guvernului revoluționar maghiar al sfaturilor, am onoarea să vă comunic că recunoaștem fără nici o rezervă toate pretențiile teritoriale naționale ridicate de Dvs. Ați motivat aceste pretenții teritoriale naționale, prin faptul că să se pună capăt oprîmării milenare exercitate asupra conaționalilor Dvs. de către clasele stăpînitoare maghiare, în credința că procedați astfel în interesul și în conformitate cu voința acestei populații. Fostul guvern nu a admis propunerile Dvs. invocînd așa-zisul drept istoric care din vechea oprîmare deducea dreptul de a continua oprîmarea. Din prima zi a venirii noastre la putere am rupt cu acest principiu declarînd în mod repetat și solemn că nu ne bazăm pe principiul integrității teritoriale și acum vă aducem direct la cunoștință că recunoaștem fără rezervă toate pretențiile Dvs. teritoriale naționale. În schimb cerem imediată încetare a ostilităților, neamestecului în treburile noastre interne, tranzitul comercial liber și încheierea de convênții economice corespunzătoare intereselor ambelor părți, apărarea minorităților naționale care rămîn pe teritoriul Dvs... Credem deci, dacă asigurările Dvs. de pînă acum le luați în serios, că de la ora aceasta putem restabili pacea între noi... Dacă continuați totuși războiul o faceți numai pentru interese străine, în interesul fostelor clase stăpînitoare maghiare”⁸⁷. Mesajul guvernului revoluționar ungar n-a

determinat nici o schimbare în raporturile dintre Ungaria și statele cu care ea se găsea în conflict.⁸⁸ Guvernul român de acord cu Marele Stat Major General a hotărît să consolideze pozițiile armatei pe malul stîng al Tisei și să ocupe toate localitățile situate la nordul Mureșului, ajungînd la 17 mai 1919 să instaleze garnizoana română în orașul Arad și să înlocuiască astfel trupele de ordine franceze.⁸⁹

Gravitatea situației din Centrul și Răsăritul Europei, ca și refuzul marilor puteri aliate de a-și angaja nemijlocit forțele armate în conflictul româno-maghiar au pus Consiliul Suprem în fața necesității de a lua pentru moment atitudine potrivnică măsurilor guvernului român de a fixa pozițiile armatei pe linia Tisei sub motivul că trebuie să răspundă unor necesități de ordin strategic, dar în realitate cu scopul mărturisit aliaților, de a continua ofensiva spre Budapesta.

La sfîrșitul lunii mai 1919 Consiliul Suprem a și atras atenția lui Brătianu asupra necesității de a nu depăși linia Tisei „Am fost chemat urgent de către Pichon — scria Brătianu la 30 mai 1919 lui Pherekyde, interimarul său la București — care mi-a cerut ca armata română să nu treacă Tisa și să nu avanseze spre Budapesta...”⁹⁰ Consiliul Suprem își reafirmă, la 7 iunie 1919, acest punct de vedere pe care Clemenceau l-a comunicat guvernului român arătînd: „...puterile aliate și asociate își exprimă hotărîrea lor fermă de a pune capăt oricăror ostilități inutile...”⁹¹. În acest scop Consiliul Suprem, la sugestia președintelui Wilson, a luat hotărîrea definitivă de a stabili frontierele dintre Cehoslovacia și Ungaria, pe de o parte, și Ungaria și România pe de altă parte, frontiere pe care le-a prezentat țărilor interesate menționînd expres că orice încălcare a lor atrăgea după sine sancțiuni economice sau chiar militare.⁹² Procedeul Consiliului Suprem în principiu, i s-a părut lui Brătianu rezonabil care de altfel l-a și acceptat cu rezerva expres formulată asupra posibilității de a garanta aplicarea lui.⁹³

Odată stabilite, frontierele dintre cele trei țări sînt aduse la cunoștința statelor interesate în ziua de 11 iunie 1919. Comunicînd liniile de frontieră, între Cehoslovacia, Ungaria și România, Consiliul Suprem a ținut să menționeze că cele trei state vor trebui să-și retragă, în cel mai scurt timp posibil armatele înăuntrul propriilor frontiere și să încheie definitiv ostilitățile între ele”⁹⁴.

Deși acceptate în principiu măsurile Consiliului Suprem din 11 iunie 1919 au făcut obiectul criticii lui Brătianu. El a obiectat în fața Consiliului Suprem că linia de frontieră stabilită la 11 iunie „nu era în acord cu stipulațiile tratatului din 1916 și că ea nu ținea seama nici de condițiile economice, nici de condițiile de securitate necesare Transilvaniei” și de aceea „delegației române îi este imposibil să-și asume răspunderea de a recunoaște valabilitatea acestei frontiere”⁹⁵.

Invocînd autoritatea incontestabilă a comisiilor care au elaborat și trasat aceste frontiere Consiliul Suprem a respins obiecțiile lui Brătianu „declarînd că orice discuție asupra acestei chestiuni era inutilă...”⁹⁶

Noua încercare a Consiliului Suprem de a pune capăt ostilităților în această regiune a Europei afecta în modul cel mai direct și poziția guvernului revoluționar ungar. Pentru a stabili un acord între poziția acestui guvern și poziția celorlalte guverne interesate, Consiliul Suprem, s-a adresat la 24 iunie 1919 lui Bela Kun căruia după ce-i face cunoscut

că problema participării Ungariei la Conferința de pace este pe cale de a fi rezolvată, cerea guvernului ungar „să pună capăt fără întârziere atacurilor contra Cehoslovaciei. ...”⁹⁷.

Recunoscînd zădărnicia vărsărilor de sînge în acele condiții, Bela Kun făcea cunoscut Consiliului Suprem că „... guvernul Republicii Ungare a Sfaturilor se declară din nou gata să înceteze neîntîrziat ostilitățile contra tuturor acestor state pentru ca Antanta să fie pusă în situația să impună guvernului cehoslovac, regatului slavilor de sud și regatului român, să asculte de ordinele ei, în interesul încetării ostilităților, împlinirii dispozițiilor din convenția militară dela 13 noiembrie, precum și rînduirii chestiunilor. În legătură cu cele de mai sus și pentru dezlegarea vremelnică a chestiunilor economice, socotim necesar ca statele interesate să trimită reprezentanții lor la Viena și să se întîlnească fără aminare la o conferință a acestor delegați sub președinția unui reprezentant al unuia din statele Antantei”⁹⁸.

Bela Kun a cerut în repetate rînduri Consiliului Suprem să dea ordin trupelor străine să părăsească teritoriul ungar, reamintind în mod constant părerea sa că trupele române trebuie să stea pe linia demarcațională stabilită prin convenția militară din 13 noiembrie 1918, adică pe malul său pînet stîng al Mureșului, și revenind astfel asupra vechiului de vedere exprimat în mesajul din 30 aprilie 1919⁹⁹.

Cu toate promisiunile lui Clémenceau că va da ordin trupelor străine să părăsească teritoriul Ungariei, armatele române au continuat să rămînă mai departe pe linia Tisei¹⁰⁰.

Dacă pe frontul româno-ungar Consiliul Suprem n-a reușit să pună capăt definitiv ostilităților, în schimb, pe frontul ungaro-cehoslovac el a putut să determine, la 24 iunie 1919, pe cei doi beligeranți să încheie armistițiul¹⁰¹.

Înștalarea liniștii pe frontul ungaro-cehoslovac n-a fost însă urmată de ameliorarea situației pe frontul româno-ungar. Degajîndu-se de presiunea armatelor cehoslovace și profitînd de cîteva săptămîni de relativă liniște, forțele armate ungare au fost regrupate și deplasate la începutul lunii iulie 1919 spre frontul românesc. Spiritul de solidaritate cu Antanta ca și spectrul înrăutățirii situației forțelor române au determinat pe Brătianu să participe activ la organizarea unei acțiuni comune împotriva Republicii Ungare a Sfaturilor.¹⁰² Planul acestei acțiuni, discutat nu odată în Consiliul Militar Interaliat de la Versailles a prins contur mai precis în ședința Consiliului Suprem din 11 iulie 1919 la care pe lîngă reprezentanții marilor puteri aliaste au luat parte și membrii delegațiilor română, cehoslovacă și iugoslavă.¹⁰³ Cu acest prilej mareșalul Foch a fost însărcinat să elaboreze planul de operații militare în vederea unei acțiuni comune împotriva Ungariei și să stabilească aportul fiecărei armate aliaste.¹⁰⁴ Cu toate eforturile mareșalului Foch planul acțiunii militare a statelor Antantei împotriva Ungariei nu era definitivat nici în a doua jumătate a lunii iulie 1919 deoarece marii aliași nu voiau să-și angajeze direct forțele armate în această ofensivă, și căutau să se folosească de armatele micilor aliași. De altfel mareșalul Foch a și comunicat lui Vaida-Voievod, în ziua de 17 iulie că întrucît marile puteri sînt extenuate; „România și statele aliaste să caute să www.dacoromanica.ro cîrmuiește acțiunile militare ce li se

pun fără a lua însă atitudini ostile Antantei care va fi mulțumită adesea să constate situațiuni de fapt și să ia act de ele".¹⁰⁵.

Astfel încurajate de Consiliul Militar Interaliat de la Versailles trupele române după ce au respins atacurile diviziilor ungare din 20 iulie 1919 au trecut la contraofensivă pe tot frontul și în ciuda protestelor vehemente însă pur formale, și de aceea ineficace ale conferinței de pace au ocupat Budapesta în ziua de 4 august 1919.¹⁰⁶

Astfel acțiunea armatei române acoperită de prestigiul Antantei, și în același timp inspirată de ea, împotriva Republicii Ungare a Sfaturilor, a urmărit în acele împrejurări scopuri multiple dintre care cele social-politice au avut implicațiile cele mai adânci.

Evenimentele politice și militare care au avut loc în centrul și sud-estul Europei în vara anului 1919 și care au dat naștere la îndelungi controverse la conferința de pace, înăsprind relațiile României cu statele membre ale Consiliului Suprem, explică în bună măsură amânarea încheierii tratatului cu Ungaria pînă în luna iunie 1920.

Ceea ce a netezit calea elaborării și semnării acestui tratat a fost: hotărîrea guvernului român de a-și retrage forțele militare din Ungaria și schimbările în componența delegației române la conferința păcii, care în ultimele luni ale anului 1919 a fost condusă de Vaida-Voievod¹⁰⁷ și de generalul Coandă¹⁰⁸, înlocuiți ulterior cu savantul român Ion Cantacuzino și marele diplomat Nicolae Titulescu.¹⁰⁹

Anumite schimbări s-au produs la începutul anului 1920 și în componența altor delegații dintre care cea mai importantă a fost retragerea lui Georges Clemenceau de la președinția conferinței de pace și înlocuirea lui cu noul șef al guvernului francez Alexandre Millerand.¹¹⁰

În aceste condiții Consiliul Suprem a remis la 16 ianuarie 1920 delegației ungare proiectul tratatului de pace.

Timp de aproape o lună de zile clauzele acestui tratat au fost examinate de către membrii delegației ungare condusă de contele Appony care întruchipa concepția reacționară și intolerantă a diplomației promovată de nobilimea Ungariei antebelice. În spiritul acestei concepții delegația ungară a formulat observațiile sale asupra clauzelor proiectului de tratat, pe care le-a înmînat conferinței de pace în ziua de 10 februarie 1920.

Cu iscusința care îl caracteriza Appony a încercat „printr-un discurs patetic rostit în trei limbi”¹¹¹ să demonstreze că proiectul de tratat nu ținea seama de unitatea politică, economică și geografică pe care statul ungar antebelic o moștenise chipurile de la natură.¹¹²

Aceste observații ca și altele de aceeași factură au provocat împotrivirea vehementă a delegațiilor română, cehoslovacă și iugoslavă.

După o prealabilă consultare, membrii celor trei delegații au convenit asupra necesității de a se constitui într-un front comun și de a susține de pe această bază poziția lor față de observațiile delegației ungare asupra clauzelor tratatului de pace: „Pătrunși de necesitatea constituirii unui bloc, — scria șeful delegației române dr. Ioan Cantacuzino — și de utilitatea de a ne prezenta astfel, nu numai față de inamic, ci mai mult poate, față de Marile Puteri aliante, ca o forță de peste 40 de milioane care acționează împreună, noi am luat inițiativa de a nu adresa niciodată vreoa notă sau de a face vreun demers care să nu fie rezultatul deliberării comune a României, Serbiei și Cehoslovaciei”¹¹³

În memoriul comun adresat conferinței de pace la 20 februarie 1920, delegațiile celor trei țări au dat în vileag toată inconsistența argumentelor meșteșugite ale contelui Apponyi.

După ce reamintea conferinței de pace orientarea imperialistă a politicii externe promovată de Austro-Ungaria, memoriul demonstra pe baza unor izvoare documentare autentice drepturile istorice ale națiunilor asuprite din Imperiul habsburgic, asupra teritoriilor pe care locuiau de veacuri.

Delegații celor trei țări subliniau că de-a lungul deceniilor neputința popoarelor asuprite din Austro-Ungaria de a se desprinde și separa complet de Imperiul habsburgic nu era sinonimă cu renunțarea lor la dreptul legitim de a duce o viață independentă cu atât mai mult cu cât această tendință de separare a fost împiedicată în chip violent de autoritățile austro-ungare să se realizeze.

Demonstrând că durata prelungită a subjugării națiunilor, sau mai precis, durata unei injustiții seculare nu crează dreptul istoric al perpetuării dominației, memoriul celor trei delegații arată: „Scopul conferinței de pace nu este de a sancționa injustițiile istorice pentru motivul că ele datează de multă vreme, ci de a face o istorie nouă pe baze mai juste și mai umane decât era istoria antebelică a Europei centrale în general și a Ungariei în particular”.¹¹⁴

Dezvăluind inconsistența argumentelor pe care se baza răspunsul delegației ungare reprezentanții celor trei state aliante făceau deja primul pas pe calea respingerii punctului de vedere al contelui Appony care fără nici un temei reproșa tratatului că prevederile sale privind eliberarea popoarelor de asuprirea națională au violat principiul naționalităților și au distrus unitatea politică pe care „natura însăși a predestinat-o Ungariei”.¹¹⁵ Memoriul comun al statelor mici aliante a examinat acest punct de vedere la lumina faptelor istorice precizând că în Ungaria antebelică nu putea fi vorba de o unitate națională ci de dominația unei minorități asupra restului popoarelor din Ungaria”.¹¹⁶ De altfel nici delegația ungară n-a putut să neghe că unitatea Ungariei antebelice era expresia anumitor aspirații politice și nicidecum a unității naționale. Conte Appony admitea că „unitatea politică a Ungariei n-a fost expresia necesității reale a populației ci o ficțiune de care s-au servit anumiți politicieni pentru a apăra tendințele lor politice”.¹¹⁷

Astfel, prin încercarea de a identifica unitatea politică artificială a Ungariei antebelice bazată pe constrângere cu așa-numita sa unitate națională, șeful delegației ungare n-a putut convinge conferința păcii că tratatul a violat principiul naționalităților. El n-a putut de asemenea să demonstreze că eliberarea națiunilor asuprite din Imperiul habsburgic ar fi dus la crearea unor state „artificiale, improvizate, fără tradiții în ce privește solidaritatea lor politică”.¹¹⁸ Or, viabilitatea și prosperitatea noilor state care s-au creat sau care și-au desăvârșit unitatea națională ca urmare a dezmembrării Imperiului austro-ungar constituie cea mai evidentă probă a netemeinicii raționamentelor lui Appony. Aceiași netemeinicie caracterizează și alte argumente prin care delegația ungară urmărea să demonstreze că așa-numita unitate politică a Ungariei antebelice era rezultatul unității sale economice și al unor condiții geografice naturale.

Sfortările contelui Appony erau destinate firește să apere teza integrității teritoriale a Ungariei antebelice care constituia unul din cele mai arzătoare deziderate ale cercurilor dominante ungare. Or satisfacerea unui asemenea deziderat împiedica eliberarea națiunilor de sub jugul austro-ungar și crea în același timp claselor dominante maghiare posibilitatea de a conserva mai departe spiritul politicii de aspirare a acestor națiuni.

Ca interpret al tendințelor pe care le manifestau cercurile dominante din Ungaria delegația ungară inspirată de contele Appony a recurs în ultimă instanță la propunerea de a se consulta voința popoarelor asuprite din fostul Imperiu habsburgic prin organizarea unui plebiscit.

Examinînd sensul propunerii lui Appony membrii delegației române, cehoslovace și iugoslave au atras atenția Consiliului Suprem că voința populației românești și a minorităților naționale a fost exprimată în cadrul unor impunătoare adunări populare care au hotărît unirea Transilvaniei cu România. Ei au subliniat în memoriul comun adresat conferinței de pace că în aceste adunări publice a fost consacrată în mod solemn și definitiv opțiunea românilor din Transilvania și a unor naționalități conlocuitoare și că este lipsită de orice temei încercarea de a nega valabilitatea unor asemenea adunări naționale pentru a le înlocui cu un plebiscit sau mai precis cu un sistem electoral care în trecut „n-a servit decît să impună o tăcere sistematică voinței politice a popoarelor neinaghiare”.¹¹⁹

Convinși că manifestările popoarelor român, iugoslav și cehoslovace consacrate eliberării de sub jugul austro-ungar aveau o valoare incomparabil mai mare decît orice plebiscit reprezentanții blocului format din cele trei țări aliate au respins pretențiile delegației ungare, declarînd că ei considerau definitive și în afara oricăror discuții granițele fixate în ședința Consiliului Suprem din 11 iunie 1919.¹²⁰

După încheierea dezbaterilor asupra clauzelor teritoriale din tratatul de pace cu Ungaria, reprezentanții României la conferința păcii au cerut Consiliului Suprem să mențină fără nici o modificare clauzele militare, navale și aeriene înscrise în proiectul tratatului deoarece ele erau identice cu cele impuse celorlalte țări învinse.¹²¹

Dat fiind însă că Ungaria era în acel moment singura țară învinsă care nu numai că nu dezarma potrivit angajamentelor luate prin armistițiul din noiembrie 1918, ci dimpotrivă continua să-și consolideze forțele sale militare, delegația română a cerut conferinței de pace să intervină energic pe lângă guvernul horthyst pentru a-l determina să-și respecte obligațiile asumate prin armistițiu.

Pentru aplicarea clauzelor militare ale armistițiului delegația română a propus autorităților conferinței de pace să ia măsuri în vederea dinamizării comisiei interaliate însărcinată cu supravegherea dezarmării Ungariei și a cerut în același timp ca din această comisie „să facă parte și reprezentanți ai țărilor vecine”.¹²² Consiliul Militar Interaliat de la Versailles, sub influența directă a secretarului general al Quai d'Orsay-ului, Georges-Maurice Paleologue a împiedicat însă participarea reprezentantului României la lucrările comisiei de supraveghere și control a dezarmării Ungariei horthyste, creînd astfel comisiei dificultăți serioase în desfășurarea anchetelor pe care le-a întreprins.¹²³

Atitudinea lui Paleologue defavorabilă României a încurajat pe ambasadorul Statelor Unite ale Americii la Paris, Wallace, care fiind cîștigat de propaganda intensă a guvernului horthyst a cerut, sub anumite pretexte repunerea în discuție a unor clauze cuprinse în proiectul tratatului de pace cu Ungaria. La o ședință a conferinței de pace din luna aprilie 1920, ambasadorul american la Paris a propus să se includă în proiectul tratatului de pace, a cărei dezbatere se încheiase deja, obligația României și a Iugoslaviei de a proteja minoritățile naționale, și a acorda libertatea tranzitului comercial, potrivit unor măsuri pe care le vor lua marile puteri. Deși această obligație mai făcuse obiectul unei convenții speciale, deși propunerea lui Wallace nu se bizuia decât pe simpla presupunere că cele două țări ar fi avut intenția să nu ratifice tratatul de pace cu Austria, în care era deja înscris un angajament similar, totuși conferința păcii a dat satisfacție cererii ambasadorului american.¹²⁴

Sub presiunea hotărîrii unanime a participanților la conferința ambasadorilor care continua lucrările conferinței de pace, delegația română a fost nevoită să accepte acest angajament contrar suveranității naționale și intereselor generale ale României¹²⁵.

Încercarea ambasadorului american la Paris, de a modifica în defavoarea României și alte clauze ale proiectului de tratat cu Ungaria a fost „pur și simplu înăbușită de către Franța”¹²⁶ care a declarat că tratatul elaborat cu concursul Americii „era intangibil și nevariatur”.¹²⁷

Cu toate aceste incidente acțiunea comună desfășurată la conferința păcii de cele trei state, a avut un vădit efect pozitiv. Datorită acestei acțiuni diplomatice sprijinită în chipul cel mai categoric de către delegații Franței a fost posibil să se învingă rezervele diplomaților englezi față de unele revendicări ale României și chiar „să se inspire Londrei anunțate aprehensiuni...”¹²⁸.

În același timp blocul statelor mici aliate a reușit să tempereze opoziția unor delegații italieni și americani față de interesele României, să contracareze avalanșa de informații tendentioase pe care le furnizau oficiile de propagandă ale guvernului horthyst împotriva celor trei țări, și în sfîrșit să depășească dificultățile ivite în calea discuțiilor menite să ducă la încheierea tratatului de pace cu Ungaria.

Ca urmare a eforturilor stăruitoare depuse de blocul celor trei țări, și în general ca urmare a dezbaterilor fructuoase care au durat timp de peste patru luni la conferința păcii, puterile aliate și asociate mari și mici au încheiat în ziua de 4 iunie 1920 la Trianon lângă Paris, tratatul de pace cu Ungaria. Semnat în numele României de savantul Ion Cantacuzino și de Nicolae Titulescu, tratatul de la Trianon „a reglementat un complex de probleme și de raporturi cu caracter economic, juridic, financiar, comercial, militar, național și teritorial”¹²⁹.

Aceste probleme și raporturi au fost reglementate în tratatul de pace cu Ungaria potrivit principiilor generale care au guvernat lucrările conferinței de pace. Soluțiile date chestiunilor economice, financiare, comerciale și militare se subordonează în esența lor principiului care a stat la baza reglementării raporturilor dintre învingători și învinși.

În virtutea unor comandamente sociale, economice și naționale, Conferința păcii a înscris în tratatul de la Trianon stipulații destinate să reglementeze dreptul naționalităților conlocuitoare de a opta pentru o

anumită cetățenie. S-a prevăzut astfel că persoanele care aveau indigenatul într-un teritoriu detașat din fosta monarhie austro-ungară și care se deosebeau prin rasă și limbă de majoritatea populației să aibă dreptul în timp de 6 luni de la data punerii în vigoare a tratatului, de a opta pentru cetățenia austriacă, maghiară, italiană, poloneză, română, iugoslavă sau cehoslovacă.¹³⁰

În scopul aplicării acestor prevederi statele contractante se angajau să elimine orice impediment care ar fi stînjinit exercitarea dreptului de opțiune înscris nu numai în tratatul de pace cu Ungaria ci și în celelalte tratate de pace încheiate de puterile aliate și asociate cu statele învinse.¹³¹

Angajamentele solemne prin care statul român acorda naționalităților conlocuitoare dreptul de a opta pentru cetățenia dorită, și de a se bucura de protecția sa n-au satisfăcut pe deplin marile puteri aliate. Sub presiunea lor delegația română a acceptat să înscrie în tratatul de la Trianon și alte clauze care formal afectau suveranitatea României.

S-a introdus astfel în tratat articolul 47 care stabilea că : „România recunoaște și confirmă față de Ungaria angajamentul său de a include într-un tratat încheiat cu principalele puteri aliate și asociate dispozițiunile pe care aceste puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti în România interesele cetățenilor care se deosebesc de majoritatea populației prin rasă, limbă sau religie și pentru a proteja libertatea tranzitului și a unui regim echitabil pentru comerțul altor națiuni”.¹³²

În eventualitatea că evoluția raporturilor dintre semnatarii tratatului ar fi dus la neînțelegeri și ar fi generat unele diferende părțile contractante au convenit să creeze un organism juridic internațional care să se ocupe cu soluționarea unor atari conflicte.

Tratatul de la Trianon prevedea în acest sens constituirea unor tribunale mixte „între fiecare din puterile aliate sau asociate pe de o parte și Ungaria pe de altă parte”¹³³ cărora li s-a atribuit o anumită competență în materie de judecare a diferendelor internaționale.

În mod deosebit tratatul de la Trianon consfințește noua configurație teritorială care a rezultat din dezmembrarea Austro-Ungariei. El stipulează obligațiile Ungariei de a renunța în ceea ce o privește la orice drepturi și titluri sau privilegii asupra „tuturor teritoriilor situate în afara Europei care aparținuseră monarhiei austro-ungare sau aliaților săi”¹³⁴ și de a încuviința trecerea acestor drepturi, titluri și privilegii în posesia altor puteri dar îndeosebi în sfera de interese a Franței și Angliei.

Totodată tratatul consemnează angajamentul Ungariei de a recunoaște frontierele Italiei, Austriei, Bulgariei, Greciei, Poloniei, României, Iugoslaviei și Cehoslovaciei, astfel cum au fost ele fixate de principalele puteri aliate și asociate.¹³⁵ În mod particular tratatul de pace de la Trianon confirmă recunoașterea unirii Transilvaniei cu România. Articolul 45 al tratatului precizează că „Ungaria renunță în ceea ce o privește în favoarea României la toate drepturile și titlurile ei asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare, situate în afara frontierelor Ungariei, astfel cum sînt ele fixate în articolul 27 partea a II-a (Frontierele Ungariei) și recunoscute de către prezentul tratat sau de către celelalte tratate încheiate în vederea reglementării chestiunilor actuale, ca făcînd parte din România”.¹³⁶ Prin aceste prevederi tratatul de la Trianon n-a făcut

altceva decât să consființească un act istoric pregătit și realizat în cursul anului 1918 ca urmare a luptei maselor largi populare din Transilvania și din celelalte regiuni ale țării.

Lupta pentru unire exprimând năzuințele întregului popor a fost una din cele mai importante laturi ale procesului neîntrerupt de conviețuire socială, culturală, economică și politică a tuturor românilor, care s-a manifestat viguros de-a lungul veacurilor, ori de câte ori împrejurările istorice i-au permis. Într-adevăr „unirea Transilvaniei cu România” a fost și a rămas în procesul dezvoltării economice, sociale și naționale a țării noastre „opera întregului popor, a întregii noastre națiuni”⁸⁷. Ea a avut profunde semnificații pentru consolidarea națiunii române, pentru desăvârșirea unificării statului național român și pentru progresul economic și cultural al țării și poporului nostru. Astfel marea unire din cursul anului 1918 constituie un eveniment crucial în viața poporului român căci ea reprezintă încheierea unei îndelungate evoluții istorice și totodată începutul unei noi evoluții în procesul dezvoltării generale a României.

NOTE

⁸⁵ Arh. M. A. E., fond Paris, Conferința păcii, vol. 60, perioada 1918—1919 nepaginat (Raportul col. Pascal președintele comisiei militare române, Paris 30 august 1921).

⁸⁴ Ibidem

⁸⁵ „Társadalmi Szemle”, Revista teoretică și politică a P. M. S. M., nr. 5 1970.

⁸⁶ „Nepszabadsag”, 2, 4, 6, 8, 9, 11 martie 1969 ; „Moldova Socialistă 18 mai 1969. Vezi și „Nepaszabadsag” din 21 martie 1969.

⁸⁷ A Magyar Munkas mozgalom tortenetenek valogatok dokumentu mai (Documente alese din istoria mișcării muncitorești maghiare) vol. 6 A. Budapest, 1960, p. 355.

⁸⁸ *România în primul război mondial* p. 444.

⁸⁹ Arh. M. A. E., fond Paris; Conferința păcii, vol. 60, per. 1918—1919 (nepaginat).

⁹⁰ Ibidem, fond 71—1914, E₂, Partea I-a, vol. 180, p. 163.

⁹¹ Arh. M. A. E., fond Paris Conferința păcii, vol. 60, perioada 1918—1919 (nepaginat) (Telegrama lui Georges Clemenceau către guvernul român, 14 iunie 1919).

⁹² Paul Mantoux, *op. cit.*, p. 375.

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ Arh. M. A. E., fond Paris, Conferința Păcii, vol. 60, perioada 1918—1919, nepaginat (Telegrama lui Georges Clemenceau către guvernul român, București, 14 iunie 1919).

⁹⁵ Ibidem, fond 71—1914, E₂, Partea I, vol. 180, p. 231—264 (memoriul lui Brătianu remis Conferinței de pace de la Paris, iulie 1919).

⁹⁶ Ibidem.

⁹⁷ „Revoluția Socială”, Budapesta, an I, nr. 20, din 12 iunie 1919 (Telegrama lui Georges Clemenceau către Bela Kun).

⁹⁸ „Revoluția Socială”, Budapesta, an I, nr. 29 din 12 iunie 1919.

⁹⁹ Ibidem, nr. 39 din 17 iulie 1919, vezi și „Le Troisième Internationale”, nr. 13 din 18 iulie 1919.

¹⁰⁰ Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 445.

¹⁰¹ Arhiva M. A. E., fond Paris, Conferința păcii, vol. 60, perioada 1918—1919 (nepaginat).

¹⁰² *România în primul război mondial*, Coordonator Ion M Oprea, p. 445.

¹⁰³ Arh. M. A. E., fond Paris, Conferința Păcii, vol. 60, perioada 1919 (nepaginat).

¹⁰⁴ Ibidem (Telegrama col. Toma Dumitrescu de la conferința păcii către generalul Prezan, 12 iulie 1919).

¹⁰⁵ Ibidem, fond 71/1914, E₂, Partea I-a, vol. 182, p. 20 (Raportul lui Toma Dumitrescu către generalul Prezan, Paris, 28 iulie 1919).

¹⁰⁶ Ibidem, fond 71, - Germania, vol. 90, sept—decembrie 1942, p. 436.

¹⁰⁷ Arh. M. A. E., fond Paris, Conferința păcii, vol. 53, p. 188.

¹⁰⁸ Ibidem.

- ¹⁰⁹ Ibidem, p. 192.
- ¹¹⁰ „Adevărul” 18 mai 1922.
- ¹¹¹ C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. III, p. 527.
- ¹¹² Arh. M. A. E., fond Paris, Conferința de pace, vol. 55, perioada 1919—1920 nepaginat (Memoriul comun al delegației române, cehoslovace și iugoslave din 20 februarie 1920).
- ¹¹³ Ibidem, fond Paris, Conferința păcii, vol. 56, perioada 1920—1921, nepaginat (Raportul delegației române la Conferința păcii conduse de Ioan Cantacuzino, Paris, 6 dec. 1920).
- ¹¹⁴ Ibidem, fond Paris, Conferința păcii, vol. 55, perioada 1919—1920, nepaginat (Memoriul comun al delegațiilor română, cehoslovacă și iugoslavă către Consiliul Suprem Paris, 20 februarie 1920).
- ¹¹⁵ Ibidem.
- ¹¹⁶ Ibidem.
- ¹¹⁷ Ibidem, fond Paris, Conferința păcii, vol. 55, perioada 1919—1920 (nepaginat) (Memoriul comun al delegației române, cehoslovace și iugoslave către Consiliul Suprem al Conferinței de pace, 20 februarie 1920).
- ¹¹⁸ Ibidem.
- ¹¹⁹ Arh. M. A. E., fond Paris, Conferința păcii, vol. 55, perioada 1919—1920 (nepaginat). Șt. Pascu, *op. cit.* p. 259.
- ¹²⁰ Ibidem.
- ¹²¹ Ibidem, vol. 56, perioada 1920—1921 nepaginat. (Memoriul delegației române la conferința păcii privind clauzele militare, navale și aeriene ale tratatului cu Ungaria, Paris, martie 1920).
- ¹²² Ibidem.
- ¹²³ Ibidem (Raportul dr. Ioan Cantacuzino, Paris, 6 decembrie 1920).
- ¹²⁴ Ibidem, vol. 55, perioada 1919—1920, nepaginat (Nota delegației române la conferința păcii, către Ministerul Afacerilor Externe, București, 14 aprilie 1920).
- ¹²⁵ Ibidem (Scrisoarea dr. Ioan Cantacuzino, șeful delegației române la Conferința păcii către Al. Millerand președintele conferinței de pace, Paris 17 aprilie 1920).
- ¹²⁶ Ibidem, vol. 56, perioada 1920—1921, nepaginat (Raportul dr. Ioan Cantacuzino, Paris 6 decembrie 1920).
- ¹²⁷ Ibidem, vol. 55, perioada 1919—1920 (Raportul lui Ion Ghica din Paris, către Ministerul Afacerilor Externe, București, 14 aprilie 1920).
- ¹²⁸ Ibidem (Raportul delegației române la Conferința păcii Paris 6 decembrie 1920) p. 132
- ¹²⁹ *Desăvârșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 453.
- ¹³⁰ Savel Rădulescu, *Traité de paix de Versailles (Traité de Trianon)*, p. 33.
- ¹³¹ Ibidem.
- ¹³² Ibidem, p. 28.
- ¹³³ Ibidem, p. 131.
- ¹³⁴ *Traité de paix entre les Puissances alliées et associées et la Hongrie : protocoles et déclaration du 4 juin 1920*, Trianon (art. 79).
- ¹³⁵ Ibidem (art. 36 și 74).
- ¹³⁶ Savel Rădulescu, *op. cit.*, p. 27 Șt. Pascu, *op. cit.* p. 263
- ¹³⁷ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Ședința Jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România 29 noiembrie 1968, România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, Edit. politică, București, 1969, vol. 3, p. 716.

L'ACTIVITÉ POLITICO-DIPLOMATIQUE POUR LA RECONNAISSANCE INTERNATIONALE DE L'UNION DE LA TRANSYLVANIE À LA ROUMANIE (II)

Résumé

Le gouvernement hongrois Karoly, relève l'auteur dans la seconde partie de l'étude, a repoussé les décisions du conseil militaire de Versailles, en démissionnant et étant remplacé le 22 mars 1919 par un gouvernement Alexandru Garbay, les fonctions de ministere des Affaires étrangères étant confiées à Bela Kun.

Le nouveau gouvernement a continué de contester les décisions de la Conférence de paix concernant les frontières avec la Tchécoslovaquie, la Yougoslavie et la Roumanie.

Les incidents survenus entre les troupes hongroises et roumaines conduiront à l'intervention au printemps 1919 de l'armée roumaine en Hongrie, jusqu'à Budapest.

Les événements militaires ont fait retarder jusqu'à l'été 1920 la signature du traité de paix avec la Hongrie.

Au bout de longs débats, le traité a été signé le 4 juin 1920 à Trianon, en réglant de complexes problèmes d'ordre économique, juridique, financier, commercial, national et territorial.

Par ce traité, l'acte du 1er décembre 1918, l'Union de la Transylvanie à la Roumanie, acquérait une reconnaissance internationale unanime.

ROMÂNIA ȘI CRIZA RENANĂ (MARTIE 1936)

NICOLAE DASCĂLU

Malul stîng, german, al Rinului avea o suprafață de circa 10.000 mile pătrate și 5,5 milioane locuitori, ceea ce însemna aproximativ populația statului american Illinois¹. Acestei zone i s-a conferit un statut special în cadrul Conferinței de pace de la Paris, din 1919 ca urmare a insistențelor Franței care dorea să fie la adăpost de o nouă agresiune germană prin crearea unui teritoriu-tampon. Prin clauzele armistițiului din noiembrie 1918 zona renană intra sub ocupația trupelor aliate. Mareșalul Foch, comandantul suprem al armatei franceze, a cerut prin notele din 27 noiembrie 1918 și 10 ianuarie 1919 ca Renania să fie detașată de Germania, transformată această zonă, în stat autonom, demilitarizat, dar unit vamal cu Franța și Belgia².

Marea Britanie și S.U.A. s-au opus acestui proiect apreciind că însemna o repetare a greșelii din 1871 cînd Alsacia-Lorena au fost detașate de Franța și au creat astfel un focar de tensiune franco-german. În tot timpul Conferinței de pace problema renană a fost obiect de controversă între marile puteri aliate, Franța pe de o parte, Marea Britanie și S.U.A. pe de altă parte. La 14 martie 1919 președintele Wilson și primul-ministru Lloyd George au respins din nou cererea formulată de Clemenceau și au oferit ca soluție de compromis acordarea unor garanții comune Franței sub forma unui pact de asistență. În schimb Parisul trebuia să renunțe la cererea de detașare a Renaniei de statul germn. La 17 martie 1919 Clemenceau a acceptat propunerea anglo-americană dar numai însoțită de o garanție suplimentară: demilitarizarea malului stîng al Rinului și a unei zone de 50 de km. de pe malul drept precum și ocupația aliată a întregii regiuni pe o perioadă ce urma a fi stabilită³.

Wilson și Lloyd George au acceptat în esență ideea franceză a demilitarizării dar sugestia ocupării a fost limitată. După noi discuții, din cursul lunii aprilie 1919, șefii delegațiilor marilor puteri au căzut de acord asupra demilitarizării, ceea ce însemna interzicerea menținerii de trupe germane și construirea de fortificații, dar ocupația aliată a fost limitată în esență la 15 ani maximum, retragerea unităților de ocupație urmînd a se face treptat (din zona Köln după 5 ani, zona Koblenz după 10 ani iar din Palatinat după 15 ani)⁴. În final aceste decizii au format esența articolelor 42—44 și 428—432 din Tratatul de la Versailles⁵.

În acest fel s-a creat zona renană demilitarizată, cu un statut internațional special. Prima modificare importantă a intervenit în 1929 cînd prin Acordul de la Haga, s-a pus capăt înainte de termen ocupației militare interaliate a Renaniei⁶. Iar după 1933, ca urmare a accelerării reînarmării imprimată de Hitler, s-a evoluat evident spre anularea preve-

derilor militare în primul rînd ale Tratatului de la Versailles. La 16 martie 1935 este reintrodus serviciul militar obligatoriu în Germania, ceea ce a însemnat prima lovitură de forță nazistă⁷. Replica semnatarilor Tratatului de la Versailles violat, a Franței în primul rînd, a fost limitată la proteste diplomatice. La acestea s-a adăugat semnarea în mai 1935, a pactului franco-sovietic, semnare mereu aminată pînă atunci⁸. Aceasta va fi pretextul pentru următoarea decizie a lui Hitler ce însemna o gravă încălcare a Tratatului de la Versailles și a Acordurilor de la Locarno : ocuparea zonei renane demilitarizate.

Pentru a trece la acțiune Hitler aștepta doar conjunctura favorabilă. Aceasta s-a creat prin declanșarea războiului italo-etioopian care a afectat, între altele, și raporturile dintre Paris și Londra. Pe fundalul controverselor legate de aplicarea sancțiunilor economice împotriva Italiei, sancțiunii cerute de Marea Britanie dar susținute fără convingere de Franța, Hitler a apreciat că momentul era propice pentru a trece la acțiune. Pregătirile militare și psihologie, au fost cit se poate de bine gîndite. S-a analizat în special atitudinea Franței, aflată în plină criză politică și la Berlin s-a ajuns la concluzia că Parisul va rămîne pasiv. Era de așteptat ca și Marea Britanie să nu intervină. Deși făcute în mare secret pregătirile militare au fost cunoscute pe diverse canale dar nu au fost luate în seamă de guvernul francez⁹.

Planurile militare au fost pregătite minuțios, operațiunea primind numele codificat „Schullung”. La 2 martie 1936, în urma dispoziției date de Hitler, ministrul de război semna ordinul de acțiune iar la 5 martie fixa data acțiunii pentru 7 martie¹⁰. În ajun însă, la 6 martie, Hitler reunește pe principalii săi colaboratori politici și militari pentru discuția finală și începe conferința cu declarația că trebuia acționat atunci sau niciodată. După o lungă pauză ministrul de război a evidențiat pericolul unei riposte franceze care găsea armata germană încă nepregătită. Von Neurath a atras atenția asupra posibilelor implicații diplomatice iar Schacht a schițat situația economico-financiară dificilă a Reichului. Hitler a declarat că argumentele aduse sînt reale numai în cazul în care Franța va reacționa. Ori aceasta, a declarat liderul nazist, era cu totul exclus și ca urmare a hotărît trecerea la acțiune conform planurilor stabilite¹¹.

Încă din zorii zilei de 7 martie 1936 unitățile germane afectate acțiunii s-au pus în mișcare. La orele 12 în gara orașului Köln începe a debarca un batalion aparținînd regimentului 39 infanterie. În același timp, cîteva avioane de vînătoare zburau deasupra orașului. Iar la 12,50 prima unitate din Wehrmacht începe trecerea podului Hohenzollern de peste Rin. Urmează artilerie, blindate și trupe motorizate. Scene identice aveau loc la Koblenz, Mainz și Manheim unde se aflau marile poduri ce legau cele două maluri ale fluviului. În urmă cu 18 ani ultimii soldați din armata Kaiserului trecuseră aceleași poduri, dar în sens invers. „La 18 ani distanță, cele două scene simetrice păreau a deschide și a închide o perioadă din istoria germană”¹². În după amiaza zilei de 7 martie 1936 circa 19 batalioane de infanterie și 13 baterii de artilerie au trecut în zona demilitarizată, ocupînd garnizoane stabilite dinainte, inclusiv de-a lungul frontierei cu Franța. În total erau circa 35.000 soldați la care se adăugau aproximativ 30.000 politisti germani deja aflați în zona renană și o

serie de unități din S.S. În 48 de ore de la declanșarea operațiunii „Schul-lung” întreaga zonă renană era ocupată, efectivele din Wehrmacht ajun-gînd deja la 60.000 soldați iar după alte cîteva zile la 90.000¹³.

Ca urmare a acțiunii începute la 7 martie 1936 s-a declanșat criza renană care reprezintă, prin prisma celor cinci decenii trecute, un punct de cotitură de la pace spre război, în perioada interbelică. Așa cum foarte bine sublinia un diplomat român în epocă, din acel moment omenirea a intrat într-un impas, dacă nu într-un labirint, „al cărui fir conducător nu se zărea”¹⁴. Istoricul englez A. J. P. Taylor consideră că aprecierea conform căreia 7 martie 1936 a oferit ultima șansă puterilor europene de a opri declanșarea celui de al doilea război mondial este doar parțial acceptabilă. Mai mult chiar, la nivel psihologic teza ultimei șanse exprima reversul adevărului : Franța ar fi putut ocupa Renania dar mai devreme sau mai tirziu ar fi trebuit să o evacueze ceea ce ar fi exacerbât resentimentele germanilor. Nu evitau argumente solide, apreciază Taylor, pentru a com-bate acțiunea germană. Ca urmare sugerează ca acțiunea din 7 martie 1936 să fie privită ca o cotitură în dublu sens : a deschis calea succeselor Reichului nazist dar a marcat și începutul drumului ce avea să ducă la falimentul acestuia¹⁵.

Este bine știut faptul că marile puteri interesate direct nu au reac-tionat decît prin declarații diplomatice în fața actului de la 7 martie 1936 : Franța era paralizată de criza politică internă și a privit spre Lon-dra ; Marea Britanie care prin acordul naval încheiat în 1935 încuviințase reinarmarea Germaniei aprecia că era vorba de o problemă internă germană („Times” din 15 martie 1936 aprecia că germanii nu au făcut decît „să intre în grădina din spatele casei lor”) ; Italia, angajată în războiul cu Etiopia și victimă a sancțiunilor Societății Națiunilor, era mai mult decît neutră, iar statele mici, privind spre Paris, Londra, sau Roma, nu au făcut decît să imite atitudinea celor mari neavînd nici o opțiune de fapt¹⁶.

În acest context trebuie reconstituită, la cincizeci de ani de la eveniment, și atitudinea României față de criza renană. Observator atent și competent Gh. I. Brătianu aprecia că în martie 1936 „ne-am găsit în pragul unui nou război european . . . Ceea ce la București nu era decît o ipoteză sau o considerație pur teoretică cînd Consiliul Societății Națiunilor dezbătea problema sancțiunilor militare și articolul 16 în le-gătură cu îndepărtatul război din Etiopia, a luat deodată pentru Româ-nia aspectul unei realități amenințătoare cînd trupele germane au intrat în Renania”¹⁷.

De fapt, în condițiile date care erau opțiunile României ? O analiză atentă a caracteristicilor politicii externe românești și a conjuncturii, dar luînd în considerare și personalitatea factorilor de decizie de la București, relevă că România se afla în martie 1936 în fața a trei opțiuni : 1) par-ticiparea la eventualul război preventiv împotriva Germaniei ; 2) sprij-i-nirea diplomatică a Franței, la Societatea Națiunilor în primul rînd sau 3) neutralitatea absolută. Ce perspective oferea însă fiecare din aceste ipoteze ? Dacă Franța, în cooperare cu Cehoslovacia și Polonia era decisă a declanșa un război preventiv împotriva Reichului, România putea sprijini acțiunea moral, cu materiale strategice sau în situație extremă cu trupe. Dacă războiul preventiv s-ar fi terminat cu o victorie, o mare putere revizionistă ar fi fost anihilată și în acest caz forțele democratice ca și

status-quo-ul ar fi fost consolidate. Beneficiul ar fi fost clar pentru România prin consolidarea securității naționale ca urmare a subminării revizionismului. Reversul negativ ar fi fost diminuarea legăturilor comerciale cu Germania, ceea ce, adăugat la consecințele participării la sancțiunile contra Italiei, ar fi avut efecte economice dezastruoase. Iar în cazul în care războiul preventiv evolua negativ pentru Franța, aceasta putea cere sprijinul Uniunii Sovietice ceea ce implica dreptul de tranzit al Armatei Roșii pe teritoriul românesc. Ori această ipoteză putea duce și la transformarea teritoriului românesc în teatru de război. Ca urmare alternativa războiului preventiv cu înfrângerea Franței se contura ca un dezastru pentru România¹⁸.

Dar această primă opțiune nu avea șanse de a fi reală deoarece politica externă a Franței din ultimii ani și mai ales atitudinea adoptată față de războiul italo-etio-pian, relevau că Parisul nu era de loc înclinat a recurge la război. Înclinațiile pacifiste, defetiste chiar ale francezilor și mai ales ale celui de-al 100-lea guvern al celei de a III-a Republici, guvern format în ianuarie 1936, nu au apărut peste noapte la fel ca și politica de conciliere a Marii Britanii. Ca urmare observatorii politici contemporani, deci și cei de la București, la fel ca și Hitler, puteau să găsească argumente solide asupra pasivității Franței. Șansele unui război preventiv erau foarte reduse, dacă nu chiar excluse, și oricum această soluție contravenea intereselor politice și economice majore ale României. A doua opțiune era legată de sprijinirea acțiunii diplomatice a Franței, cea dintâi afectată de reocuparea Renaniei, la Societatea Națiunilor în primul rînd. Rămînea doar pentru București să decidă gradul de sprijinire a inițiativelor diplomatice franceze : angajarea pe prim plan sau poziția de expectativă. Existau, încă din primele ore ale crizei, semne că Franța nu dorea soluții diplomatice radicale, respectiv sancțiuni, așa încît guvernul român trebuia să incline spre poziția rezervată care menaja Germania și proteja deci interesele economice românești. În același timp această a doua opțiune nu era lipsită de riscuri deoarece negocierile diplomatice scădeau prestigiul Franței și deci diminuau și valoarea alianței franco-române ce constituia cheia de boltă a politicii externe a României¹⁹.

În fine, a treia opțiune, neutralitatea absolută era mai bună decît participarea la un război preventiv dar mai rea decît sprijinirea inițiativelor diplomatice franceze deoarece ar fi izolat România de aliații săi și ar fi generat ostilitatea chiar a Uniunii Sovietice deoarece bloca definitiv posibilitatea acesteia de a sprijini militar Franța și putea chiar duce la tranzitul forțat, ceea ce nu putea fi decît catastrofal pentru țară. La cele trei opțiuni realiste mai exista, teoretic, cel puțin și o a patra : dezavuarea vechii politici externe de pace și securitate a României și trecerea necondiționată în tabăra germană. Această ipoteză a fost însă o simplă posibilitate teoretică ea nefiind nici măcar luată în considerare de București. Atitudinea acestuia a fost determinată în final, așa cum era de așteptat, de poziția Franței.

București, 7 martie 1936. Dimineața a trecut în liniște de vreme ce nu se știa încă nimic de declanșarea Operațiunii „Schullung”. După-amiaza începe agitația și apoi alarma. Ministrul României la Berlin anunța intrarea trupelor germane în zona demilitarizată²⁰. Seara ministrul Franței la București a discutat cu Titulescu, care s-a arătat a fi foarte

liniștit, apreciind că Germania recurgea doar la un șantaj. Ministrul de externe român aprecia că trebuia recurs la sancțiuni economice deoarece Marea Britanie nu era pregătită pentru război și era deci înclinată la negocieri. Titulescu i-a părut diplomatului francez a fi mai preocupat de efectele morale ale acțiunii germane decît de implicațiile directe ale acesteia²¹. D'Ormesson, ministrul plenipotențiar francez, a discutat situația internațională și cu regele Carol al II-lea. Acestea a blamat acțiunea lui Hitler dar mai mult pentru forma ei și nu pentru conținut: situația ar fi fost alta dacă în zona renană ar fi intrat simbolic doar două batalioane germane. Carol a afirmat că tratatele nu puteau fi veșnice și că trebuia făcut totul pentru a cîștiga timpul necesar calmării spiritelor deoarece războiul nu era dorit de nimeni²².

În dimineața zilei de 8 martie are loc o reuniune restrînsă a Consiliului de miniștri al României pentru discutarea situației create prin ocuparea Renaniei. Titulescu expune datele cunoscute ale problemei. Miniștrii prezenți se declară solitari cu propunerea de sprijinire a notei de protest a Franței²³. Această informație este cronată deoarece sursa folosită de Ion M. Oprea care o avansează, preluată fiind și de un alt istoric, sursa datelor se referă la alt fapt. D'Ormesson relatează într-un raport că în ziua de 8 martie la Ministerul Afacerilor Străine a avut loc un dejun diplomatic. La un moment dat președintele Consiliului de miniștri, alți cîțiva miniștri români prezenți, între care și Titulescu, se retrag în biroul acestuia din urmă. D'Ormesson este și el invitat a participa. Titulescu dă citire unor telegrame de la Berlin și Paris asupra evoluției crizei. D'Ormesson prezintă punctul de vedere francez, expus într-o telegramă circulară primită de la Paris. Înalții oficiali români au ascultat cu interes relatarea și au aprobat poziția Franței. Șeful guvernului român a declarat că Franța ar putea concentra două corpuri de armată la frontiera germană. Ceilalți miniștri au apreciat că situația era gravă și au exprimat speranța că Marea Britanie își va îndeplini obligațiile, deși era clar că Italia se va eschiva de la orice sancțiuni în timp ce poziția Uniunii Sovietice era greu de anticipat²⁴. Apreciem că această întrevedere nu poate fi considerată a fi o sedință de cabinet ci mai degrabă un schimb de opinii cu șeful misiunii franceze la București.

Surse diplomatice germane menționează un Consiliu de coroană ce ar fi avut loc în dimineața zilei de 9 martie 1936 și care ar fi decis concentrarea a trei divizii de infanterie în Transilvania și care a cerut Ministerului transporturilor să accelereze elaborarea planurilor privind tranzițul materialelor de război din Uniunea Sovietică spre Cehoslovacia și Franța²⁵. Nici o altă sursă nu amintește reunirea Consiliului de coroană la 9 martie așa încît știrea germană este fără îndoială un fals. În schimb la 9 martie Titulescu i-a declarat ministrului Statelor Unite la București, Harrison, că Franța ar trebui să mobilizeze și să trimită trupe în Renania, iar englezii ar trebui să obțină pe cale diplomatică retragerea unităților germane din zona renană. Titulescu aprecia că Europa se afla pe drumul spre război, care era sigur deși nu încă iminent²⁶.

A doua zi, 10 martie, Ministerul de externe român solicită pe canal diplomatic Franței textele Acordurilor de la Locarno încălcate de Germania²⁷. Interpretarea franceză oficială a respectivelor Acorduri, este pre-

zentată de D'Ormesson la 11 martie chiar deoarece era un bun prilej pentru precizarea din nou a punctului de vedere francez în criza dată : aceasta amenința securitatea Franței și a aliaților săi, afectând validitatea tuturor acordurilor internaționale ; guvernul român era invitat a interveni la Londra pentru a sublinia efectele neparticipării britanice la acțiunea inițiată în cadrul Societății Națiunilor ; în final se afirma că Franța aprecia concursul fără rezerve al României la acțiunea inițiată pentru soluționarea crizei în curs²⁸. Ori factorii de decizie de la București înclinau tocmai spre o atitudine rezervată care părea a fi acceptată chiar și de către Titulescu. Parte integrantă din această atitudine era și descifrarca directă a intențiilor germane. Din însărcinarea Bucureștiului, la 11 martie ministrul României la Berlin, Comnen, solicită și obține o audiență la ministrul de externe german, von Neurath. Acesta expune punctul de vedere al Berlinului, punând accent pe rațiunile acțiunii și pe „intențiile pacifiste ale Reichului”²⁹.

Din informațiile de care dispunem este clar că guvernul român a optat pentru sprijinirea rezervată a inițiativelor diplomatice ale Franței. Poziția adoptată însă de Titulescu a depășit acest mandat, foarte probabil sub influența unor porniri de moment³⁰. Astfel, la 11 martie 1936 Titulescu, aflat deja la Geneva în așteptarea întrunirii Consiliului Societății Națiunilor, declară presei că a avut loc o ședință comună a reprezentanților Micii Înțelegeri și ai Antantei Balcanice. Cu acest prilej cele două alianțe au aprobat fără rezerve atitudinea Franței și a Belgiei față de ocuparea zonei renane. Cele două alianțe își reafirmau și sprijinul pentru apărarea prin toate mijloacele a tuturor acordurilor internaționale³¹. Imediat însă Belgradul, Atena și Ankara publică dezmințiri deoarece guvernele din capitalele respective nu au fost consultate de Titulescu care a convocat doar reprezentanții lor diplomați pe lângă Societatea Națiunilor, care nu aveau mandat să semneze comunicatul menționat³². La insistențele lui Beneș s-a încercat a se convoca o reuniune a Consiliului Micii Înțelegeri dar Iugoslavia s-a opus. Ca un compromis s-a recurs la un simplu comunicat, datat Londra 14 martie 1936, în care se afirma că se poate de formal că statele alianței aveau o atitudine comună față de criza renală³³. Nu se preciza însă despre ce atitudine era vorba.

Titulescu și-a depășit mandatul și în cadrul reuniunii Consiliului Societății Națiunilor care a început la 14 martie, la Londra, să discute, criza renană³⁴. La 16 martie Titulescu a luat cuvântul și a blamat în termeni violenți acțiunea germană³⁵. În acest fel a fost singurul vorbitor care a blamat deschis inițiativa Reichului, în timp ce toți ceilalți participanți, inclusiv delegatul Franței direct interesate, s-au menținut pe o linie foarte moderată. Titulescu a realizat efectul negativ al discursului său și, probabil și la insistențele Bucureștiului, a dezmințit public, pe diversele canale utilizabile, zvonurile despre o atitudine ostilă față de Germania³⁶.

În dezbaterile care au urmat în cadrul Societății Națiunilor sau între statele semnatare ale Acordurilor de la Locarno, România s-a vădit a fi foarte rezervată. Este tocmai esența poziției oficiale românești față de criza renană poziție determinată de analiza conjuncturii, de evaluare corectă a atitudinii marilor puteri dar și de tradiția liniei externe a țării. Dezbaterrea problemei renane în Parlamentul român ca și analiza comentariilor presei românești vor arunca noi lumini asupra reacției României la criza renană.

Sesiunea parlamentară 1935/1936 a abordat o multitudine de probleme de politică internă și externă. De reamintit că Parlamentul avea în acel moment o majoritate național-liberală (77,6% în Cameră și 79,7% în Senat) ca urmare a rezultatelor alegerilor generale din decembrie 1933 în urma cărora s-a format guvernul Gh. Tătărescu³⁷. În ziua de 7 martie 1936 Adunarea deputaților dezbătea, fără nici o legătură cu criza renană a cărei declanșare nu era de altfel încă cunoscută, dezbătea așadar proiectul de lege pentru chemarea sub arme a contingentului 1936³⁸. Cum duminică, 8 martie, și luni 9 martie, Parlamentul nu s-a întrunit, dezbaterile crizei renane a început marți, 10 martie 1936. Deputatul Gh. I. Brătianu a declarat de la început : „Sintem în fața unor evenimente internaționale foarte grave. Ratificării pactului franco-sovietic i-a urmat denunțarea tratatului de la Locarno. Cu drept cuvânt s-a spus în Camera franceză încă din februarie că încetează perioada de după război și că începe perioada care precedează războiul. În aceste împrejurări, atât de grave, care este situația României? Deși prin alianțele ei ea nu se găsește direct în cauză, totuși nu lipsesc posibilitățile ca și ea să fie atrasă în conflict”³⁹. Același deputat are intervenții în termeni similari, oral sau în scris, la 13 martie 2 și 3 aprilie 1936⁴⁰. Liderul național-țărănist, Iuliu Maniu, din opoziție, aflat atunci la Viena, a acordat un interviu unor ziare austriece în care a calificat acțiunea germană ca intolerabilă, deschizătoare a epocii faptelor împlinite⁴¹.

Nu întâmplător, în zilele de 12 și 19 martie 1936 în Adunarea Deputaților au fost abordate aspecte ale conceptelor de dictatură și fascism. Octavian Goga a identificat noțiunea de fascism cu cea de naționalism iar cea de antifascist cu comunist. O serie de deputați au combătut viu această opinie, relevând mai ales pericolul mișcării naziste care în România era în ascensiune. Astfel s-a precizat că existau deja 12 ziare naziste și alte 30 ziare de extremă-dreaptă în țară. Pamfil Șeicaru afirmă la un moment dat : „Dacă Germania știa că are în fața ei o Franță hotărâtă s-o lovească peste bot, nu făcea ce a făcut”⁴².

Adunarea deputaților a pus în discuție și rolul armatei române, chemată a asigura moral și material țara. În contextul crizei renane, deputații români au subliniat necesitatea întăririi armatei, singura capabilă să asigure menținerea independenței și integrității țării. Deputatul Virgil Madgearu a interpellat guvernul, în ședința din 23 martie, în legătură cu situația înarmării țării. Vorbitorul a precizat că în sesiunea parlamentară în curs au fost deja votate 6,2 miliarde lei pentru înarmare apreciind că guvernul trebuia să informeze Parlamentul asupra modului în care cheltuia acest fond⁴³. De asemenea la 27 martie a început discutarea proiectului de lege pentru crearea fondului național al aviației⁴⁴.

Adunarea deputaților a început la 26 martie 1936 discutarea proiectului de buget al statului pentru exercițiul 1936/1937. Suma totală propusă era de 22.972,4 milioane dintre care 2.600 milioane (cu 700 milioane mai mult ca în exercițiul anterior) urmau a fi afectate apărării naționale⁴⁵. Pe marginea acestui proiect a luat din nou cuvântul Virgil Madgearu care a analizat stuația economică a țării subliniind că aceasta permitea creșterea bugetului pentru apărare în concordanță cu necesitățile impuse de criza internațională⁴⁶. Iar la începutul sesiunii parlamentare 1936/1937 în

Mesajul regal sublinia că „Mai mult ca oricând armata este azi razimul de temei al existenței statului, suprema garanție de pace și de apărare a frontierelor . . . În ceasul acesta greu toate forțele neamului nostru trebuiesc nu irosite în lupte și sfîșieri lăuntrice ci mobilizate numai pentru apărarea patrimoniului de drepturi pe care ni le-a încredințat, cu mari jertfe, înaintașii noștri”⁴⁷. Pe marginea acestui Mesaj, în lunile noiembrie-decembrie 1936 reprezentanții parlamentari ai principalelor partide politice au făcut declarații de sprijinire a politicii externe, de pace, a țării. Mulți dintre vorbitori (ca Virgil Madgearu sau Grigore Iunian) au deplîns „neînțelegerea și neîntemeiata” îndepărtare a lui Nicolae Titulescu din fruntea Ministerului de externe⁴⁸.

Senatul român a dezbătut aceeași problematică ca și camera inferioară a Parlamentului. O notă aparte o constituie poate atenția mai mare acordată reinarmării țării încă înainte de 7 martie 1936. Astfel, în ședința din 10 decembrie 1935 un senator a precizat că de la terminarea războiului mondial în lume au avut loc 158 conferințe internaționale încheiate cu semnarea a 115 acorduri diverse menite a consolida pacea. Cu toate acestea pacea lumii era tot mai amenințată de Germania mai ales, care se reînarma febril. Ca urmare România nu trebuia să rămână pasivă : „Trebuie să pregătim armata, prin înzestrare și instrucție, pentru a apăra teritoriul național, aerul național și apele românești”⁴⁹. Senatorul Grigore Gafencu preciza la 4 martie 1936 că în perioada 1918—1935 au fost afectate forțelor armate 150 miliarde lei din buget, dar că 70 % din aceste fonduri au fost destinate personalului și numai 8 % armamentului, care era insuficient⁵⁰. Într-o ședință ulterioară ministerul Apărării a declarat că în fapt armata română a primit în intervalul 1918—1935 doar 84 miliarde, ceea ce însemna o medie anuală de 14 % din bugetul statului în timp ce în Polonia acest raport era de 35,6 %, în Turcia de 35 %, în Ungaria de 19,5 % iar în Bulgaria de 22 %. Ministerul a declarat că pentru instruirea unui soldat Germania cheltuia 287 000 lei, Ungaria 215 000 lei, Franța 145 000, Italia 134 000, Polonia 77 000 iar România doar 42 000. Aceasta însemna o medie de 342 lei pe cap de locuitor a bugetului militar, față de 873 lei în Ungaria, 749 în Cehoslovacia, 638 în Polonia și 458 în Iugoslavia⁵¹.

Ca și în cazul Adunării deputaților, Senatul a abordat criza renană abia în ședința din 10 martie 1936. Senatorul Miculescu a declarat că trebuia accelerat ritmul înarmării țării, a cărui întârziere nu era compatibilă cu atmosfera grea și plină de amenințări care apăsa asupra lumii întregi, cu vremurile turburi prin care trecea Europa. Criza renană a generat evenimente politice de o gravitate excepțională, care face ca nimăni să nu știe dacă nu va bubui tunul⁵².

A fost de altfel, singura referire directă din Senatul român la criza renană. S-a discutat însă pe larg reinarmarea țării proiectul de lege pentru chemarea contingentului 1936 sub arme (la 11 martie)⁵³, legea pentru organizarea Aeronauticii și înființarea Subsecretariatului de stat al Aerului (30 martie)⁵⁴, crearea fondului național pentru aviație (30 martie)⁵⁵ etc. În fine, în ședința din 28 noiembrie 1936 senatorul Popovici a subliniat că în anul care se încheia înarmarea a luat proporții în lumea întreagă. Statisticile oficiale, incomplete desigur, arată că existau pe glob 8 milioane de soldați sub arme, dintre care aproape 5 milioane în Europa. Ca urmare, vechiul dicton „Si vis pacem, para bellum” s-a inversat: pregă-

tește-te de război dacă vrei să păstrezi pacea. Mai ales Germania a recurs la acte de provocare în 1936, în special prin ocuparea Renaniei. Întărirea Wehrmachtului se realiza mai ales prin crearea de unități mecanizate independente dar și prin dezvoltarea aviației. Armata română, aprecia senatorul, trebuia să preia toate structurile noi, să multiplice dotarea tehnică și să diversifice instrucția, pentru a putea face față cerințelor vremii⁵⁶.

Cam acestea au fost luările de cuvânt pe marginea crizei renane în Parlamentul român. Referirile au fost tangențiale, evidențiindu-se mai ales agravarea situației internaționale și accelerarea ritmului înarmărilor în lume. Nu s-a pus însă deloc chestiunea blamării directe a actului german, ceea ce a fost foarte semnificativ. Această poziție, de expectativă am spune, a fost determinată neîndoielnic de faptul că România era doar indirect afectată de încălcarea Acordurilor de la Locarno ca și de faptul că Franța, a cărei reacție era urmărită cu atenție de la București, s-a situat net pe o poziție de defensivă. În schimb ambele Camere au sesizat implicațiile posibile ale crizei și au atras atenția asupra necesității pregătirii țării, prin accelerarea înarmării mai ales, pentru a putea apăra în caz de nevoie integritatea națională.

În Parlament și-au putut preciza atitudinea principalele partide politice ale țării, așa cum erau ele reprezentate în acel moment⁵⁷. Doar partidul comunist, scos în afara legii, nu a avut posibilitatea reprezentării parlamentare și a precizării directe a atitudinii față de situația internațională generată de criza renană. Dar P. C. R. și-a exprimat poziția printr-o serie de documente. Astfel, într-un manifest din mai 1936 organizația P. C. R. din București aprecia că de la terminarea primului război mondial niciodată ca în acel moment nu a existat un pericol atât de mare pentru declanșarea unui nou conflict general. Hitler era denumit instigatorul principal al războiului imperialist. Popoarele lumii doreau însă pacea. Poporul român cerea întărirea alianței cu Franța democratică și cutoate țările a căror independență era amenințată. P. C. R. chema masele populare să formeze un larg front al păcii, contra războiului imperialist și pentru nimicirea pericolului fascist⁵⁸.

C. C. al P. C. R. a adresat în iunie 1936 un manifest românilor care doreau menținerea păcii și evitarea războiului. Documentul evidenția pericolul declanșării în orice moment al unui conflict global, de amploare fără precedent. În Extremul Orient Japonia atacase China iar armatele lui Hitler țineau din Renania Franța sub directă amenințare. Un pericol permanent plutea și asupra Belgiei, Olandei, Cehoslovaciei și Austriei. „Bruta hitleristă” nu putea fi imblinzită în nici un fel. Doar frontul unit al tuturor popoarelor pentru pace putea împiedica războiul⁵⁹. Rezultatele și hotărârile plenarei a V-a lărgite a C. C. al P. C. R., din august 1936, puneau accent și pe creșterea pericolului fascist-revizionist care amenința integritatea României. Înarmându-se și ocupând Renania, Germania amenința direct pacea europeană. Interesele naționale ale poporului român cereau o politică hotărâtă și consecventă de pace care să excludă orice posibilitate de aventură războinică, alături de imperialismul german care amenința și integritatea României⁶⁰.

După „primul moment de stupefacție, opinia publică din România a urmărit cu interes, dar păstrându-și singele rece, evoluția crizei renane. Dar încălcarea flagrantă a www.dacoromanica.ro și-a pus în discuție să privească cu osti-

litate Germania⁶¹. Ministrul plenipotențiar al Franței la București aprecia de asemenea : „Dar nu trebuie să ne ascundem că lovitura de forță a lui Hitler a impresionat pe români și că propaganda germană, cu mijloacele sale insinuante și mai ales cu sumele considerabile pe care le cheltuie în această țară, va ști să profite de criza care a zguduit Europa pentru a-și extinde acțiunea în România”⁶². Adevărata imagine a reacției opiniei publice românești la intrarea Wehrmachtului în zona demilitarizată a Rinului reiese mai ales din studiul presei acelor zile. Să precizăm că la începutul anului 1936 în România apăreau aproape 2.300 de publicații periodice, dintre care circa 1350 erau ziare iar 950 reviste. Din totalul general aproximativ 750 erau publicații cu caracter politic⁶³. A trece în revistă comentariile tuturor acestora ar însemna prea mult în limitele studiului de față. În schimb putem obține o imagine sugestivă pentru cunoașterea tendințelor de bază prin trecerea în revistă a comentariilor celor mai importante ziare politice de toate tendințele.

De la început trebuie spus că presa românească a început comentarea crizei renane abia cu edițiile din 8 sau 9 martie. „Universul” (independent, democrat, tiraj 160.000 exemplare) a publicat la 8 martie doar știri preluate de la diverse agenții internaționale și reunite subtitlul *Evenimente importante în Germania*⁶⁴. Iar la 9 martie asemenea titluri erau mai sugestive : *Germania a denunțat tratatul de la Locarno. Pacea Europei în primejdie* sau *Momente grave în politica internațională*. Intrarea trupelor germane în zona renană era calificată ca o acțiune de o gravitate deosebită dar care impunea singe rece și judecată liniștită. România nu putea fi indiferentă față de repudierea tratatelor internaționale și mai ales față de actele care periclita pacea. Nefiind însă semnatară a Acordurilor de la Locarno, România „trebuia să aștepte desfășurarea evenimentelor în liniște și cu încredere în înțelepciunea acelor care, ca și noi, își întemeiază politica lor pe sprijinul și respectul tratatelor și pe forța lor morală și legală”⁶⁵. Iar în articolul *Di. Hitler uită istoria*, din 10 martie 1936 „Universul” dezavua acțiunea germană, ca fiind lipsită de temeii. Tratatul de la Versailles nici nu putea fi calificat ca nedrept mai ales în comparație cu stipulațiile tratatelor de la Buftea și București din 1918⁶⁶. În edițiile din zilele următoare „Universul”, ziarul cu cel mai mare tiraj din România interbelică, s-a limitat din nou la transmiterea de știri și s-a abținut a formula aprecieri proprii.

O atitudine foarte critică a adoptat cu consecvență „Adevărul” (independent, democrat, tiraj 50.000) mai ales prin articole semnate de Tudor Teodorescu Braniște și B. Brănișteanu. La 9 martie 1936 „Adevărul” avea pe prima pagină titlul tipărit cu majuscule : *Germania a denunțat Tratatul de la Locarno*⁶⁷. Iar la 10 martie „Adevărul”, în articolul *Gestul d-lui Hitler* sublinia că România, care devenea din nou obiect al expansiunii germane, rămânea credincioasă sistemului de alianțe din care face parte „... fiindcă situația geografică și politică ca și toate interesele ei vitale i-o comandă”⁶⁸. A doua zi, 11 martie criza renană era comentată în cinci articole tipărite în paginile „Adevărului”⁶⁹. La 13 martie B. Brănișteanu sublinia că Europa trecea prin cele mai critice momente de la terminarea primului război mondial⁷⁰. România nu era semnatară a Acordurilor de la Locarno dar nu se putea dezice de soarta lor, trebuind să

sustină linia franceză, linia civilizației așadar⁷¹. În edițiile din 14, 19 și 26 martie „Adevărul” tipărește și foarte reușite caricaturi pe marginea crizei renane.

„Viitorul” (oficiosul vechiului P. N. I., tiraj 20.000) a început comentarea crizei renane abia la 11 martie prin articolul: *Să ne reculegem* în care se aprecia că acțiunea germană a declanșat un vînt de o intensitate crescîndă și foarte periculos pentru pacea lumii. În fața pericolului, marile interese ale României cereau reculegere și unirea tuturor forțelor interesate în menținerea păcii⁷². Respectarea tratatelor internaționale era un element vital al politicii de pace: Societatea Națiunilor trebuia să intervină cu energie pentru soluționarea crizei⁷³. Situația creată era comparabilă cu cea din 1914. Era cert că Europa se afla la o răscruce de unde și întrebarea firească: au fost uitate învățămintele războiului mondial?⁷⁴

La 10 martie 1936 oficiosul național-țărănist „Dreptatea” (tiraj 26.000) sublinia sub semnătura lui Mihai D. Ralea, că acțiunea germană a trezit din somn și pe cei mai optimiști politicieni, fiind clar că un regim de dictatură nu poate urmări decît revanșa. Reichul dorea în chip evident războiul⁷⁵. A doua zi, 11 martie, „Dreptatea” aprecia că Hitler a aruncat Europa pe marginea abisului și că metoda faptelor împlinite precădea de regulă declanșarea războaielor⁷⁶. „Neamul Românesc” (oficiosul Partidului Național Democrat, tiraj 15.000) începe la 8 martie comentarea crizei renane sub titlul *Bomba germană de azi*⁷⁷. Începînd cu 10 martie criza renană trece pe prima pagină a ziarului condus de N. Iorga care și semnează primul editorial pe această temă la 11 martie. Iorga sublinia că încălcarea tratatelor genera neîncredere și nesinceritate, ceea ce era dăunător pentru pacea lumii⁷⁸. Totuși marele nostru istoric își menținea optimismul de vreme ce la 14 martie scria că grosolăniile unor conducători improvizați nu duc la dărîmarea unei civilizații⁷⁹. Iar la 17 martie considera că mojicia germană a generat o conjunctură încordată care nu a afectat însă unitatea morală a națiunii franceze⁸⁰. Într-un articol din 13 martie, semnat general Schina, „Neamul Românesc” sublinia că în situația dată România nu putea fi decît de partea acelor care apărău spiritul și libertatea popoarelor. „Neutralitatea ar fi pentru noi moartea”⁸¹

Oficiosul Partidului Conservator „Epoca” (tiraj 15.000) publica la 10 martie un articol semnat de Gr. Filipescu care estima că situația era serioasă de vreme ce Reichul încălca angajamentul liber consimțit și că după Renania va urma Anschlussul⁸². În fața acestei perspective se cerea o atitudine intransigentă fiind clar și faptul că Germania nu a învățat nimic din gravele erori psihologice din 1914⁸³. Criza renană a evidențiat neajunsurile unui regim dictatorial dar, fapt foarte grav, a pregătit drumul spre război⁸⁴. În acest sens „Epoca” a inițiat o anchetă în rîndul unor politicieni și generali români care au esimat că războiul nu era, pentru moment, iminent⁸⁵.

„Îndreptarea” (Partidul Poporului, tiraj 10.000) a afectat un spațiu restrîns crizei renane. Mai interesant este editorialul din 9 martie în care se atrăgea atenția asupra pericolului declanșării unui război. Vina pentru crearea acestei situații, afirmă în chip surprinzător „Îndreptarea”, revine autorilor Tratatului de la Versailles care nu au fost călăuziți de rațiune în acțiunea lor⁸⁶. „Pămîntul Nostru” (Uniunea Agrară, tiraj neidentificat) a comentat în rînduri puțin de interesantă criza renană. Astfel, în ediția

din 15 martie apărea articolul *Drumurile păcii nu se luminează* în care se afirma între altele că România înțelegea că nesocotirea unui acord internațional era o gravă atingere adusă actului păcii⁸⁷. „Țara Noastră” (Partidul Național Creștin, tiraj 12.000) aprecia la 10 martie că noua alarmare a generat o mare tensiune sufletească în Europa al cărui viitor era tot mai întunecat și mai complicat. Hitler a realizat însă un act de dreptate personală, împlinit cu o voință de fier. „Dată fiind gravitatea deciziei pentru tratate, ne ferim a evalua valoarea actului, a motivelor invocate”⁸⁸. Iar în ediția din 12 martie se afirma că în Europa bat vinturi aspre care aduc miros de praf de pușcă. În această atmosferă mentalitatea omului de pe stradă se vădea a fi, în România, o prelungire a unor lungi veacuri de iobăgie. În țară domnea un spirit vechi, dezagregant, susținea autorul articolului din ediția citată⁸⁹.

Presa de stînga a criticat deschis acțiunea germană din zona demilitarizată a Rinului în „Scinteia” (P. C. R., ilegal, tiraj necunoscut) sublinia în numărul din 1 mai 1936 că primejdia hitleristă a devenit mai evidentă după lovitura din 7 martie. În ediția din 23 mai se afirma că acțiunile agresive ale Italiei și Japoniei au creat condiții prielnice pentru gestul războinic al lui Hitler în Renania. Această acțiune era un pericol și pentru România deoarece era doar o etapă dintr-un plan bine stabilit, menit a duce la război. Ca urmare, se impunea organizarea frontului păcii⁹⁰. „Lumea Nouă”, officiosul social-democrat (tiraj necunoscut) a consacrat o serie de articole crizei renane sub semnătura lui Titel-Petrescu. Acesta scria la 15 martie că Societatea Națiunilor trebuia să intervină de urgență pentru a preveni aruncarea lumii într-un măcel de o ferocitate nebănuită, ca urmare a fanteziei nebune „a celui mai sadic fermentator de războaie”. În fața planurilor megalomanului de la Berlin, mișcarea socialistă internațională făcea apel la unirea maselor populare pentru salvarea păcii⁹¹. Apelul a fost lansat cu ocazia ședinței birourilor Internațiunii Socialiste și a Federației Sindicale Internaționale reunite la Londra. Cele două organisme au protestat energic împotriva ultimului atentat hitlerist la pacea mondială și au reafirmat poziția clasei muncitoare în legătură cu necesitatea respectării tratatelor. „Noul Atila”, sublinia C. Titel Petrescu, trebuia combătut prin toate mijloacele⁹².

Presa minorităților naționale⁹³ a abordat de asemenea în paginile ei criza renană. Astfel, „Keleti Ujság”, officiosul Partidului Maghiar din România s-a limitat la comentarii de natură generală. În acest sens se poate cita articolul *Ce așteptăm de la Conferința de la Londra*, apărut în ediția din 14 martie 1936⁹⁴. În schimb săptămînalul social-democrat de limbă maghiară „Elöre” (tiraj 2.000) a blamat deschis intrarea trupelor germane în Renania deoarece evoca din nou imaginea cumplită a războiului mondial⁹⁵. O poziție similară, dar în termeni mai violenți, a adoptat presa evreiască din România. „Renașterea Noastră” (tiraj 6.000), „Curierul Izraelit” (tiraj 8.000) sau ziarul sionist de limbă maghiară „Uj Kelet” (tiraj 5.000) au blamat în mai multe articole politica de forță a Reichului, manifestată pe plan intern dar și extern. În schimb ziarele germane din România, indiferent de orientarea politică, au salutat cu entuziasm chiar inițiativa lui Hitler. Este semnificativ comentariul cotidianului „Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt”, din 21 martie formulat în termeni: germanii din România nu pot fi acuzați de lipsa de patriotism dacă sînt

de acord cu dorința de libertate și egalitate în drepturi a Reichului⁹⁶. „Bukarester Tageblatt” (tiraj 6.000), „Kronstädter Zeitung” (tiraj 3.500) „Volkstimme” (nazist, tiraj 1.500), „Reschitzauer Zeitung”(tiraj 650) sau „Banater Bote” (tiraj 1.000) s-au exprimat în termeni similari, deși cu deosebiri de nuanță.

În ce privește comentarea crizei renane de către principalele 48 de periodice românești sau minoritare din România, o evaluare statistică relevă că 33 au blamat acțiunea germană, 7 au aprobat-o iar 8 au ezitat a se pronunța. În ce privește evaluarea efectelor acțiunii lui Hitler, din același număr de 48, un număr de 18 au pronosticat declanșarea războiului, 17 au subliniat consolidarea Reichului și a regimului nazist în timp ce celelalte 13 nu s-au pronunțat în acest sens. Cît despre soluțiile optime ale crizei, 7 periodice au cerut negocierea cu Hitler, 11 au optat pentru intransigență în timp ce majoritatea de 30 au evitat a face vreo recomandare. Aceste câteva date sînt cît se poate de ilustrative pentru cunoașterea poziției presei din România față de criza renană.

Aceasta a fost fără îndoială, așa cum s-a constatat în epocă cît și la 50 de ani del a declanșarea ei, un eveniment de cotitură cu o semnificație universală. Ca urmare România nu a putut evita impactul crizei atît la nivelul politicii interne cît și la cel al orientării externe. Nicolae Iorga aprecia pe bună dreptate în iunie 1936 într-un interviu acordat unui ziar iugoslav : „Dacă în lume să surpă ceva, mai întîi de toate trebuie întărit terenul propriu. Trebuie să se precizeze atitudinile. Căci nu este alta nimic mai periculos decît politica neclară și nesigură”⁹⁷. Este clar că în martie 1936 în lume, s-a surpat oarcece, dar acesta nu a însemnat întărirea terenului propriu. Dimpotrivă, fărîmîțarea politică se accentuează și se remarcă mai ales ascensiunea forțelor de extremă dreaptă. Guvernul național-liberal a luat ca pretext situația internațională încordată pentru a cere Parlamentului, la 9 martie, prelungirea stării excepționale. Deputații din opoziție au criticat această propunere pentru motivul simplu că Franța direct amenințată nu a recurs la măsura inițiată de guvernul român. Majoritatea liberală a Parlamentului a asigurat însă votarea legii la 11 martie. Aceasta nu a împiedicat însă ascensiunea forțelor de extremă dreaptă, a Gărzii de Fier în primul rînd⁹⁸. În acest sens, pe lîngă influența morală generată de creșterea prestigiului Reichului în urma ocupării Renaniei, a jucat un rol important chiar propaganda subversivă nazistă în România, propagandă devenită tot mai intensă după 7 martie 1936⁹⁹. O altă consecință a crizei renane asupra politicii interne românești a fost amplificarea și accelerarea programului de înarmare a țării pe fondul atmosferei de război care se crease.

La nivelul politicii externe românești după criza renană s-a înregistrat o modificare de soluții și de accente dar nu de esență. În aceste limite modificarea a fost ilustrată de demiterea lui Nicolae Titulescu din guvern la sfîrșitul lunii august 1936. Date și fapte concrete ilustrează că direcțiile majore ale poiticii externe a României s-au conservat și după înlăturarea lui Titulescu. Au apărut însă elemente, noi metode de acțiune mai ales, menite a asigura continuitatea liniei tradiționale de pace și securitate, de menținere a integrității teritoriale a țării. Factorii de decizie au apreciat că în noua conjunctură internațională România, un stat mic și cu mij-

loace de apărare reduse, trebuia să recurgă la modalități de acțiune noi care să asigure țării o atitudine mai rezervată, mai realistă¹⁰⁰.

Criza renană, eveniment de cotitură în evoluția lumii interbelice a afectat la multiple nivele și România. În fața diverselor opțiuni, poziția oficială a fost rezervată, deși Titulescu a blamat în termeni duri inițiativa germană. În Parlamentul de la București nu s-au înregistrat decât aprecieri tangențiale dar presa din țară, în marea ei majoritate, a criticat acțiunea de forță și nerespectarea tratatelor. Poziția României față de remilitarizarea Renaniei poate fi evaluată ca realistă, conformă cu interesele majore ale țării.

NOTE

¹ E. M. House, Ch. Seymour, *Ce qui se passa réellement à Paris en 1918—1919*, Payot, Paris, 1923, p. 52.

² *Ibidem*, p. 54.

³ Pierre Renouvin, *Le Traité de Versailles*, Flammarion, Paris, 1969, p. 67—69.

⁴ *Ibidem*, p. 70.

⁵ *Traité de paix entre les puissances alliées et associées et l'Allemagne*, signés à Versailles, le 28 juin 1919, Paris, 1919, p. 26, 413—414.

⁶ G. Babin, *L'évacuation de la Rhénanie*, în „La Revue de Paris”, 1929, août, no. 437, p. 316—327; M. S. Wertheimer, *The Evacuation of the Rhineland*, Foreign Policy Association Information Service, 20 mars 1929.

⁷ Vezi Nicolae Dascălu, *Ecourile reintroducerii serviciului militar obligatoriu în Germania, (1935)*, în „Revista de istorie”, 1977, nr. 3, p. 475—496.

⁸ W. E. Scott, *Alliance against Hitler. The Origins of the Franco-Soviet Pact*, Durham, 1962, 276 p.

⁹ Eva H. Haraszti, *The Invaders. Hitler occupies the Rhineland*, Akademiai Kiado, Budapest, 1983, p. 36—39.

¹⁰ Maurice Baumont, *Les origines de la 2-ème guerre mondiale*, Payot, Paris, 1969, p. 213.

¹¹ Benoist-Mechin, *Histoire de l'armée allemande*, vol. III, Editions A. Michel, Paris, 1964, p. 285.

¹² *Ibidem*, p. 287—288.

¹³ A. J. Toynbee, *Survey of International Affairs, 1936*, London, 1937, p. 265.

¹⁴ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (mai departe A. M. A. E.), fond 71, dosare speciale, G-10, vol. 334, f. 87—88, Legația României, Paris, 2 aprilie 1936, telegrama nr. 3610, Cesiuanu.

¹⁵ A. J. P. Taylor, *The Origins of the Second World War*, London, 1961, p. 101.

¹⁶ Pentru reacția internațională vezi Eva H. Haraszti, *op. cit.*, p. 109—185.

¹⁷ Georges I. Brătianu, *La Roumanie et la crise du système politique européen*, Bucarest, 1936, p. 3.

¹⁸ A. T. Komjathy, *The Crises of France's East Central European Diplomacy, 1933—1938*, Columbia University Press, New York, 1976, p. 156—157.

¹⁹ *Ibidem*, p. 158.

²⁰ A. M. A. E., fond 71, dosare speciale, G-10, vol. 332, f. 11—13, Legația României, Berlin, 7 martie 1936, telegrama nr. 3684, Comnen.

²¹ *Documents Diplomatiques Français*, 2-e série, Tome I (mai departe D. D. F.), Imprimerie Nationale, Paris, 1963, p. 420—421, doc. nr. 309.

²² *Ibidem*, p. 642—643, doc. nr. 491.

²³ Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Edit. științifică, București, 1966, p. 319; A. T. Komjathy, *op. cit.*, p. 158.

²⁴ *D. D. F.*, 2, I, 435—436, doc. nr. 326.

²⁵ Cf. A. T. Komjathy, *op. cit.*, p. 158—159.

²⁶ *Foreign Relations of the U. S. A.*, 1936, vol. I, Washington, 1953, p. 227—228.

²⁷ A. M. A. E., fond 71, dosare speciale, G-10, vol. 334, f. 5—14, Legația României, Paris, 10 martie 1936, raport nr. 725, Cesiuanu.

- ²⁸ *Ibidem*, vol. 332, f. 235, M. A. S., Comunicare făcută de ministrul Franței, București, 11 martie 1936, copie, nesemnăat.
- ²⁹ *Ibidem*, f. 238—242, Legația României, Berlin, 11 martie 1936, telegrama nr. 3657, Comnen.
- ³⁰ A. T. Komjathy, *op. cit.*, p. 159.
- ³¹ A. M. A. E., fond 71, dosare speciale, G-10, vol. 332, f. 253, textul comunicatului
- ³² *Ibidem*, f. 288—291; *Ibidem*, vol. 333, f. 57.
- ³³ Eliza Campus, *Mica Infelegere*, Edit. științifică, București, 1967, p. 236.
- ³⁴ Petre Bărbulescu, *România la Societatea Națiunilor, 1929—1939*, Edit. politică, București, 1975, p. 315—347.
- ³⁵ Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 320—322.
- ³⁶ A. T. Komjathy, *op. cit.*, p. 159; pentru comentariile presei internaționale vezi Arhivele Statului, fond Ministerul Propagandei Naționale, presa externă, dosar 707, f. 70.
- ³⁷ S. Cutișteanu, Gh. I. Ioniță, *Electoralul din România în anii interbelici*, Edit. Dacia, Cluj, 1981, p. 220; Matei Dogan, *Analiza statistică a democrației parlamentare din România*, Edit. P. S. D., București, 1946, anexele nr. 1 și 4
- ³⁸ Dezbaterile parlamentare, Adunarea deputaților, ședința de sâmbătă, 7 martie 1936, în „Monitorul Oficial” (mai departe M. O.), nr. 38, partea III, 1936, p. 1549—1552.
- ³⁹ *Idem*, ședința din 10 martie 1936, în M. O., III, 1936, nr. 40, p. 1598.
- ⁴⁰ Georges I. Brătianu, *op. cit.*, p. 44—52.
- ⁴¹ A. M. A. E., fond 71, România, vol. 231, f. 372—373, Legația României, Viena, 17 martie 1936, raport nr. 864, indescifrabil.
- ⁴² Dezbaterile parlamentare, Adunarea deputaților, ședința de joi, 12 martie 1936, în M. O. III, 1936, nr. 42, p. 1673—1674; *Ibidem*, ședința de joi, 19 martie, în M. O., III, 1936, nr. 48, p. 1851—1856.
- ⁴³ Arhivele Statului, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 26/1936, f. 84—86, Guvernarea național-liberală (Gh. Tătărescu) și înarmarea României (1933—1936).
- ⁴⁴ *Ibidem*, f. 87—89.
- ⁴⁵ Dezbaterile parlamentare, Adunarea deputaților, ședința de joi, 26 martie 1936, în M. O., III, 1936, nr. 54, p. 2225—2302.
- ⁴⁶ *Ibidem*, p. 2407.
- ⁴⁷ Dezbaterile parlamentare, Adunarea deputaților, ședința de duminică, 15 noiembrie 1936, în M. O., III, 1936—1937, nr. 1, p. 2—3.
- ⁴⁸ *Idem*, ședința de sâmbătă, 28 noiembrie 1936, în M. O., III, 1936—1937, nr. 6, p. 95—97; *Ibidem*, p. 99—102.
- ⁴⁹ Dezbaterile parlamentare, Senatul, ședința de joi, 10 decembrie 1935, în M. O., III, 1935, nr. 12, p. 394—398.
- ⁵⁰ Arhivele Statului, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 22/1937, f. 32—86, citat.
- ⁵¹ *Ibidem*, f. 42—45.
- ⁵² Dezbaterile parlamentare, Senatul, ședința de marți, 10 martie 1936, în M. O., III, 1936, nr. 33, p. 936.
- ⁵³ *Idem*, ședința de miercuri, 11 martie 1936, în M. O., III, 1936, nr. 34, p. 1089.
- ⁵⁴ Arhivele Statului, fond Senat, dosar 17 562, 127 f.
- ⁵⁵ *Ibidem*, dosar 17 554, 340 f.
- ⁵⁶ *Idem*, fond Președinția Consiliului de miniștri, dosar 22/1937, f. 96—112, citat.
- ⁵⁷ Pentru situația partidelor politice în anii '30 vezi I. Scurtu, *Viața politică din România 1918—1944*, Edit. Albatros, București, 1982, p. 148—172.
- ⁵⁸ *Documente din istoria P. C. R.*, vol. IV, Edit. de stat pentru literatură politică, București, 1957, p. 368—369.
- ⁵⁹ *Ibidem*, p. 388—391.
- ⁶⁰ *Ibidem*, p. 412—417.
- ⁶¹ *D. D. F.*, 2, vol. I, p. 421, doc. nr. 309.
- ⁶² *Ibidem*, p. 647, doc. nr. 494.
- ⁶³ Nicolae Dascălu, *Evoluția statistică a presei în România interbelică*, în „Revista de istorie”, 1981, nr. 7, p. 1264.
- ⁶⁴ „Universul”, 1936, 8 martie, p. 15.
- ⁶⁵ *Idem*, 1936, 9 martie, p. 1; 9; 16.
- ⁶⁶ *Idem*, 1936, 10 martie, p. 1.
- ⁶⁷ „Adevărul”, 1936, 9 martie, p. 1.
- ⁶⁸ *Idem*, 1936, 10 martie, p. 1.
- ⁶⁹ *Idem*, 1936, 11 martie, p. 1, 3, 8.

- ⁷⁰ *Idem*, 1936, 13 martie, p. 8.
⁷¹ *Idem*, 1936, 20 martie, p. 8; *Idem*, 1936, 25 martie, p. 1.
⁷² „Viitorul”, 1936, 11 martie, p. 1; 6.
⁷³ *Idem*, 1936, 12 martie, p. 1.
⁷⁴ *Idem*, 1936, 13 martie, p. 1.
⁷⁵ „Dreptatea”, 1936, 10 martie, p. 1.
⁷⁶ *Idem*, 1936, 11 martie, p. 1.
⁷⁷ „Neamul Românesc”, 1936, 8 martie, p. 4.
⁷⁸ *Idem*, 1936, 11 martie, p. 1, N. Iorga, *Pacea din Trmbițe*.
⁷⁹ *Idem*, 1936, 14 martie, p. 1.
⁸⁰ *Idem*, 1936, 17 martie, p. 1.
⁸¹ *Idem*, 1936, 13 martie, p. 1.
⁸² „Epoca”, 1936, 10 martie, p. 1, Gr. Filipescu, *In așteptarea evenimentelor*.
⁸³ *Idem*, 1936, 12 martie, p. 1.
⁸⁴ *Idem*, 1936, 15 martie, p. 1, Gr. Filipescu, *Foloasele și neajunsurile dictaturii*.
⁸⁵ *Idem*, 1936, 20 martie, p. 1; *Idem*, 1936, 21 martie, p. 1.
⁸⁶ „Îndreptarea”, 1936, 9 martie, p. 1.
⁸⁷ „Pământul Nostru”, 1936, 15 martie, p. 1.
⁸⁷ „Pământul Nostru”, 1936, 15 martie, p. 1.
⁸⁸ „Țara Noastră”, 1936, 10 martie, p. 1, I. Lăncrănuș, *Problemele politicii externe se complică*.
⁸⁹ *Idem*, 1936, 12 martie, p. 1, G. Stan, *Suflete de iogați*.
⁹⁰ „Scînteia”, 1936, 23 mai, *Să organizăm frontul păcii*.
⁹¹ „Lumea Nouă”, 1936, 15 martie, p. 1.
⁹² *Idem*, 1936, 29 martie, p. 1, C. Titel-Petrescu, *Pace sau război?*
⁹³ Pentru o privire de ansamblu, vezi Nicolae Dascălu, *La presse des minorités nationales dans la Roumanie d'entre les deux guerres*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 1981, nr. 1, p. 111—130.
⁹⁴ „Keleti Ujság”, 1936, 14 martie, p. 1.
⁹⁵ „Előre”, 1936, 15 martie, p. 1, *Hillierismul provoacă război*.
⁹⁶ „Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt”, 1936, 21 martie, p. 1.
⁹⁷ Cf. Arhivele Statului, fond M. P. N., presa externă, dosar 827, f. 20, Legația României, Belgrad, 29 iunie 1936, raport nr. 110, indescifrabil.
⁹⁸ Mihai Fătu, Ioan Spălățelu, *Garda de Fier, organizație teroristă de tip fascist*, Edit. politică, București, 1971, p. 164—172
⁹⁹ Acțiunea hillieristă în România. Propagandă și spionaj, în „Țara Noastră”, 1936, 12 martie, p. 1; *România de vînzare?*, în „Lupta”, 1936, 12 martie, p. 1; *Corupția hillieristă în România*, în „Patria”, 1936, 18 martie, p. 1.
¹⁰⁰ *Directiva politicii noastre externe*, în „Gazeta de Vest”, 1936, 5 septembrie, p. 7.

LA ROUMANIE ET LA CRISE RHÉNANE

(Mars 1936)

Résumé

Considérée à juste titre comme un moment crucial dans l'évolution des rapports internationaux durant la période de l'entre-deux-guerres, la crise rhénane a constitué un phénomène à larges implications pour un grand nombre d'Etats européens. Dans ce contexte, la Roumanie a été elle aussi affectée, de sorte que l'on a dû préciser le point de vue officiel. En outre, l'opinion publique a pris une attitude évidente envers l'événement en cause, notamment par l'intermédiaire de la presse. Les deux aspects de la réaction roumaine sont reconstitués dans la présente étude sur la base des sources d'archives, de l'historiographie, des sténogrammes des débats parlementaires, www.dacoromania.ro de l'époque.

Les facteurs de décision de Bucarest ont eu à opter entre la participation à une éventuelle guerre préventive contre l'Allemagne, l'appui diplomatique des initiatives de la France, la puissance directement impliquée dans la crise, et la neutralité absolue. La conjoncture internationale de même que le trait spécifique de la politique extérieure roumaine ont fait en sorte que le gouvernement de Bucarest adopte une attitude d'appui réservée envers la position de la France. Mais Nicolae Titulescu, ministre des Affaires Etrangères de Roumaine à l'époque a dépassé cette ligne et a tenté d'initier une position commune de la Petite Entente et de l'Entente Balkanique, comme par ailleurs, dans le Conseil de la Société des Nations il a été le seul délégué à avoir blâmé sévèrement l'action allemande. Les deux initiatives de Titulescu ont eu des effets négatifs et ont contribué dans une large mesure à la décision que celui-ci soit démis de ses fonctions dans le gouvernement en août 1936. Le Parlement roumain n'a abordé que tangentiellement la question roumaine; en échange, ce qui est fort significatifs, c'est que l'on a largement discuté les problèmes se rattachant à la défense du pays.

L'opinion publique roumaine a été au début choquée par l'action allemande, mais ultérieurement elle a suivi avec calme le cours des événements. Une présentation des commentaires des plus importants 48 périodiques politiques du pays révèle que 33 d'entre eux ont blâmé ouvertement l'action allemande, 7 l'ont approuvée et 8 ont hésité de préciser leur attitude. En outre, 17 de ces périodiques ont prévu le déclenchement de la guerre dans un proche avenir, tandis que 11 ont accentué les effets de la crise rhénane en ce qui concerne la consolidation du régime nazi. La position de la Roumanie envers la crise rhénane, à l'exception des initiatives personnelles de Titulescu, peut être considérée comme un modèle d'attitude réaliste au niveau de la réaction des petits Etats ayant des intérêts directs dans l'événement soumis à l'étude.

DOCUMENTAR

CONSIDERAȚII PRIVIND RAPORTURILE EUROPEI CU LUMEA EXTRAEUROPEANĂ LA SFÎRȘITUL EPOCII MODERNE

MIRCEA N. POPA

Avînd în vedere vastitatea și complexitatea temei, textul de față își propune să abordeze numai unele aspecte economice ale raporturilor Europei cu restul lumii, problemă cu rezonanțe, deși limitate, totuși actuale. În 1881, F. Engels a formulat o previziune de o profunzime și un realism incontestabil astăzi. El remarcă că „... aceeași necesitate implacabilă în virtutea căreia manufacturile flamande s-au mutat în Olanda iar cele olandeze în Anglia va muta curînd centrul industriei mondiale din Anglia în Statele Unite . . .”¹, că în pofida declinului monopolului industrial al Angliei, era posibil totuși ca clasele dominante din această țară „... să fie încă pentru multă vreme bancherii și cămătarii lumii, așa cum au fost înainte de ei venețienii și olandezii în perioada lor de declin”². Într-adevăr, istoria s-a «repetat» la o altă scară, nu cu consecințe regionale ca în trecut, ci la nivel planetar.

Ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și anii de pînă la primul război mondial au constituit perioada apogeului Europei — mai exact, occidentale și parțial centrale, căci existau deja două Europe: cea a capitalismului industrial dezvoltat, colonialistă și imperialistă și o alta în curs de dezvoltare, chiar subdezvoltată. Era, neîndoielnic, rezultatul evoluției îndelungate de cca. patru secole, fără egal în trecut, bogată în transformări economico-sociale și politico-culturale. Pînă în 1914, Europa a ocupat scena istoriei moderne universale ca o *prima donna*³. Occidentul european crease, în primul rînd, economia capitalistă modernă, o dinamică istorică fără precedent, extinsă treptat la restul planetei. Începînd din ultimii ani ai veacului al XV-lea, Europa a impus gradat lumii conducerea sa economică, a transferat, în funcție de interesele sale, dintr-o parte în alta a planetei culturi agricole și animale, a impus exploatarea oamenilor și a subsolului potrivit propriilor sale obiective, a acumulat bogății pe care le-a folosit apoi și pentru o mai eficientă și complexă exploatare a lumii, a deplasat cu mijloacele sale de transport de la un capăt la altul al lumii oameni liberi, sclavi și produse diverse. Întreprinderile sale industriale au furnizat restului lumii textile și arme, mașini și material rulant, cărți tipărite. Europa a oferit tehnici și tehnologii, oameni și capitaluri. Pentru ca Europa capitalistă să supraviețuiască și să prospere, Terra trebuia nu numai exploatată, ci și «reconstruită» după chipul, asemănarea și interesele sale. Industria europeană trebuia să producă și să vîndă, sau să piară. Acesta a fost «motorul» rolului exploatare dar și înnoitor jucat de europeni în lume. Cele furnizate de Euro-

pa, în pofida prețului foarte ridicat plătit de extraeuropeni, ca, de altminteri, și de către europenii din țările în curs de dezvoltare, au jucat în mod obiectiv un rol pozitiv, modernizator și unificator al sistemului social-economic din lume. Bogăția și supremația Europei s-au bizuit pe munca locuitorilor săi, pe resursele sale materiale și abundența personalului său uman, dar și pe exploatarea planetei. Cum vaste regiuni din lume sufereau de raritatea forței de muncă, Europa a furnizat milioane de coloni din rîndurile populației sale și a organizat popularea lor și cu alte milioane de sclavi vînați în Africa. Mare producătoare de oameni, Europa a putut face în secolul XIX și la începutul veacului XX cel mai mare efort de colonizare din istorie⁴. Esența acestui fenomen a fost dezvăluită de F. Engels în 1895 : colonizarea „a devenit azi pur și simplu o succursală a bursei, în interesul căreia puterile europene au împărțit acum cîțiva ani Africa . . .”⁵. Expansiunea europenilor peste mări a antrenat stabilirea de relații între cinci părți de lume foarte diferite și în mare măsură complementare, un nou „echilibru la eșalon planetar, fluxuri intercontinentale . . .”⁶, precum și o altă dinamică social-economică. Ce reprezentau europenii pînă în 1914 în raport cu aceste mari părți de lume este dezvăluit de istoria fiecăreia dintre acestea. Doar și numai un singur exemplu este suficient de concludent : în 1912 Garcia Calderon seria referitor la America Latină că „fără capitalul european nu ar fi existat în America nici guverne stabile, nici căi ferate, nici porturi”⁷. Europenii au fost, înainte de toate, grijulii cu propriile lor interese și, în consecință, au impus economiilor latino-americane numeroase distorsiuni, grave prin consecințele lor, prin dependența față de străinătate pe care o implicau. Cu contribuție europeană, progresul social-economic și-a făcut treptat și lent loc, dar subdezvoltarea Americii Latine a rămas o realitate. În bună parte aceste aprecieri sînt valabile și pentru alte regiuni extraeuropene. Pînă în 1914, mai ales europenii au fost „tutorii Asiei orientale în ucenicia sa în civilizația modernă”⁸, iar asiaticii au trebuit să plătească pentru aceasta un «tribut» enorm⁹. Intensificarea exploatării Asiei de către europeni la limita dintre secolele XIX și XX a determinat accelerarea procesului de dezvoltare a raporturilor capitaliste, de modernizare. Dar și în această zonă s-a relevat rolul de susținători principali ai vechii ordini patriarhale, precapitaliste și perimate jucat de capitaliștii europeni. Australia și Noua Zeelandă moderne erau în fond creația europenilor, mai exact, a britanicilor. Mult timp aceste țări nu au putut supraviețui fără oamenii, capitalurile, tehnicile și pietele europene.

Pînă la primul război mondial, europenii au luat în stăpînire Africa, instalîndu-și regimul colonial și organizînd exploatarea economică. Printre altele, colonialiștii europeni au suprimat războaiele etnice — fapt neîndoielnic pozitiv — , numai că impunînd pacea lor ei au purtat războaie coloniale care au cauzat africanilor pierderi umane și materiale fără precedent. Pentru imperialismul european, „Africa era un obiectiv printre altele. Dar nicăieri în altă parte, domnia Europei nu a fost atît de totalitară ca pe acest continent”¹⁰.

Pentru uriașele țări ale planetei — Rusia, S.U.A., Brazilia, Australia, China, India — epoca modernă s-a încheiat cu rezultate foarte diferite, deși uneori asemănătoare, decalaje socio-economice.

Colosalele lor bogății în oameni, materii prime și potențiale agricole au început a fi puse în valoare, de regulă cu contribuția vest-europenilor, dar într-o măsură diferită. La limita dintre secolele XIX și XX singura mare țară extraeuropeană modern industrializată care devansase Europa, devenind prima putere industrială a lumii, erau Statele Unite ale Americii. Această evoluție s-a schițat treptat din ultimii ani ai veacului al XIX-lea, ca o revoluționare a unor realități economice și comerciale multisekulare. Europa crease tehnici și tehnologii, ținuse o lume care îi oferea materii prime, piețe ș. a. încovoiată sub dominația sa. Dinamica economică cu noile sale ritmuri determina deplasarea centrelor de gravitate ale civilizației materiale din insulele britanice către regiunile centrale ale continentului european — spre Germania wilhelmiană — și peste Atlantic, în S. U. A. Componenta din urmă a acestei duble mișcări poate fi confirmată prin date statistice privind rata medie de creștere a principalilor indicatori de schimbări economice din Europa și S.U.A. în procente¹¹ :

De la 1880 la 1913

	<i>Europa</i>	<i>S. U. A.</i>
Populație	0,8	2,0
Producție agricolă (cinci cereale)	0,7	1,3
Cărbune	2,6	6,4
Oțel	4,6	10,1
Produse industriale	2,9	4,7

Evident, Europa era deja devansată, iar viitorul imediat aparținea în ceea ce privește civilizația materială Statelor Unite, fără însă ca aceasta să antreneze dispariția rolului activ al Europei și ruina ei definitivă. Dimpotrivă. Istoria etapei moderne finale mai releva faptul că dominând încă lumea mai deplin și autoritar decât oricând în trecut, Europa nu putea trăi izolată de restul lumii și nici lumea extraeuropeană nu se putea dispensa de capitalurile, mașinile, experiența tehnică, știința, diversele produse ale vechiului continent. Acest fenomen era unul dintre rezultatele dinamicii economice capitaliste multisekulare. Rolul Europei în raport cu restul lumii s-a definit și sub alt aspect : transformarea unei foarte mari părți din planetă în imperii coloniale stăpinite de câteva țări de pe vechiul continent. Gigantica și rapida dezvoltare a capitalismului industrial către sfârșitul secolului al XIX-lea a fost însoțită nu întâmplător de o expansiune colonială fără precedent în istoria universală, de o lărgire în lumea extraeuropeană a domeniului producției capitaliste. Teritoriile coloniale acaparate în răstimpul dintre 1876 și 1914/15 de către primele șase mari puteri colonialiste — Anglia, Franța, Germania, Belgia, Olanda, și Rusia — au însemnat 25 de milioane km², adică de 2,5 ori mai mult decât suprafața Europei, avind o populație de 525 milioane de oameni. Anglia, Franța și Rusia stăpneau împreună în anul 1914 46% din suprafața planetei, pe care locuiau 43% din populație. Semnificativ este și faptul că în această gigantică lume colonială, mai ales afro-asiatică, europenii s-au stabilit în număr redus. Fără îndoială, lumea extraeuropeană a tras unele beneficii de pe urma contactului său, a cooperării în ansamblu fortuite cu europenii. Înainte de toate, ea și-a modificat rela-

tiv brusc ritmurile evoluției istorice, ceea ce reprezintă un fenomen fundamental și progresist. Prețul plătit de extraeuropeni a fost însă în general colosal și, în numeroase cazuri, prin nimic justificat.

Europa modernă a capitalismului industrial a fost creația originală a europenilor, care a inspirat întreaga Terră. Dar fără munca milioaneilor de locuitori și bogățiile solului și subsolului Americii, Asiei și Africii ritmurile creșterii economice și ale transformărilor sociale în Europa ar fi fost probabil altele și, în orice caz, vechiul continent ar fi fost cu mult mai sărac.

Așadar, în momentul declanșării primului război mondial, și el «operă» a europenilor, Europa domina lumea prin avansul său tehnic, prin capacitățile sale industriale, prin bogăția capitalurilor sale, prin echipamentul său comercial, prin știința și cultura sa. În evoluția istorică a Europei și în raporturile sale cu restul lumii, marele război pentru reîmpărțirea Terrei din anii 1914—1918 a reprezentat o placă turnantă. Hecatombele îngrozitoare, depopularea și sărăcirea, distrugerea unei însemnate părți a potențialului economic european, enorma risipă de capitaluri, crearea unui profund dezechilibru economic între vechiul continent și Lumea Nouă etc. au contribuit la realizarea unei evidente mutații. În noiembrie 1918, când tunurile au tăcut, Europa nu mai era marea putere economică și financiară dominantă a lumii anului 1914, nu mai exploata, coloniza și finanța *singură* restul lumii. Ea era marcată de declin economic. Totuși, în pofida suitei de dezastre pe care le-a provocat, războiul mondial a îndeplinit doar rolul de accelerator al unui proces mai vechi: declinul relativ al Europei s-a anunțat încă din perioada antebelică, când s-a schițat modificarea înainte de toate a raportului de forțe economice din lume, prin ascensiunea Statelor Unite la rangul de primă putere industrială a planetei. Deplasarea bogăției și a centrului de gravitate internațională din Europa în lumea extraeuropeană, care „apărea ca unul din faptele capitale ale războiului”¹², nu era de fapt decît o fază a unui proces mai profund. Declinul economic relativ al Europei a fost agravat considerabil de război, în cursul căruia potențialul agricol al vechiului continent a fost redus cu cca. 30%, iar potențialul industrial cu 40%. Evoluția volumului fizic al producției pe locuitor între 1914 și 1919 — în anul 1913 = 100 — a fost următoarea¹²:

	Agricultură	Industrie
Germania	62	61
Franța	83	66
Marea Britanie	89	88
Italia	78	91
Belgia	73	74
Statele Unite	111	114

Prin urmare, Europa a înregistrat îndeosebi un recul al producției sale materiale, mari deficite ale producției industriale și agricole. Concomitent, pe continent s-au agravat diferențele dintre țările agrare și cele industriale. Dar declinul european s-a manifestat și în alte domenii. Europenii jucaseră în perioada antebelică rolul de «cărăuși ai mărilor», transporturile lor feroviare fuseseră în general foarte moderne și eficiente. Or,

războiul provocase mari pierderi flotelor și rețelelor feroviare europene. După multe secole de monopol al transporturilor maritime, europenii pierduseră acest privilegiu. Fenomenul era însoțit și de o parțială deplasare a marilor rute maritime, de sporirea importanței Pacificului și de notabile schimbări în comerțul mondial de reexport, în care, de asemenea, Europa ceda primul loc nord-americanilor. Războiul a provocat și un dezechilibru grav al balanțelor comerciale ale țărilor europene, datorită excedentului importurilor. Situația se prezenta însă cu totul altfel în cazul S. U. A. : de-a lungul a 51 de luni de război, excedentul total al exporturilor asupra importurilor a depășit excedentul înregistrat în 125 de ani, din 1789 pînă în august 1914. În plus, S. U. A., au devenit foarte rapid cel mai mare constructor naval din lume, punînd sub semnul întrebării hegemonia marină europeană. În lumea anilor 1918—1919 rolul și locul S. U. A. au fost comparate cu pozițiile dobîndite de Anglia în 1815. Numai că hegemonia britanică de după 1815 fusese cu precădere europeană, pe cînd cea nord-americană de la sfîrșitul războiului din 1914/18 era mondială, Statele Unite devenind „... un focar economic și un centru financiar fără care lumea nu poate nici să muncească, nici să schimbe”¹³ mărfuri. Însăși mișcarea capitalurilor a devenit inversă, dinspre lumea extraeuropeană către Europa : Europa s-a transformat din creditor în debitor. În 1919 S. U. A. dețineau cca. o treime din rezervele mondiale de aur. Ele au restituit capitalurile împrumutate, au răscumpărat propriile lor hîrtii de valoare de pe piețele financiare europene, însumînd cca. zece miliarde de dolari, și s-au transformat în mare creditor al Europei. În consecință, New York și nu Londra era acum piața monetară internațională. «Bancherul lumii» devenise marea republică nord-americană, substituindu-se în acest rol Angliei. Cum S. U. A. devansaseră din punct de vedere tehnic și prin capacitatea lor industrială vechiul continent, însăși îndelungata hegemonie comercială europeană a fost grav compromisă. Așadar, rivalul Europei la titlul de hegemon al lumii erau inevitabil Statele Unite. Războiul din 1914—1918 a fost prilejul favorabil lansării în «cursă» a S. U. A. La o altă scară, cu diferențe enorme, Japonia, a urmat în multe privințe evoluția Statelor Unite : o creștere economică remarcabilă ; achitarea datoriilor externe și transformarea în creditor, în această etapă istorică pentru Asia, în locul și în dauna europenilor ; realizarea unei balanțe comerciale excedentare. Mai mult, navele comerciale japoneze și-au făcut apariția pe numeroase mări, au pătruns în Atlantic, iar în iulie 1919, pentru prima dată în istoria modernă, o navă comercială japoneză a debarcat mărfuri în portul european Copenhaga. În perioada antebelică mărfurile japoneze erau transportate spre alte țări, inclusiv asiatice, mai ales de nave britanice. În 1912/13 cargourile Japoniei transportaseră în diverse direcții doar 30.000 tone de mărfuri ; în 1918/19 cantitatea deplasată ajunsese la 529.000 tone. În general penetrația S. U. A. și Japoniei în America Latină, China etc. s-a extins considerabil, în dauna europenilor. Dar ultimele decenii ale epocii moderne relevaseră nu numai evoluțiile de excepție ale Statelor Unite și, în parte, ale Japoniei, ci și faptul că o serie de multe alte popoare s-au antrenat într-o mișcare mai hotărîtă de industrializare și de modernizare. Războiul din 1914/18 a prilejuit, prin slăbirea concurenței europenilor și reținerea lor pe vechiul continent, un dinamism mai mare al vieții economice în America Latină, Asia și chiar

în Africa, un ritm mai alert de modificare a structurilor sociale, ceea ce sporea pericolele care amenințau Europa colonialistă. Dacă resorturile expansiunii coloniale în lume s-au aflat de-a lungul secolelor în Europa, cele ale decolonizării erau neîndoielnic în afara ei¹⁴.

Așadar, lungă perioadă a hegemoniei europene în lume lua sfârșit odată cu epoca modernă, deși o clarificare deplină a raporturilor de forțe pe Terra a adus-o abia cel de al doilea război mondial. Dar rolul economic, științific, tehnic, ca și cel politic al vechiului continent nu a încetat a se afirma.

Istoria modernă și bilanțurile ei îndeaproape, în sfârșit, și la o altă constatare. În fond, europenii din occidentul continentului au contractat o uriașă datorie materială și morală față de lumea extraeuropeană pe care aceștia sînt foarte departe de a o fi « achitat ». Mai mult, originile subdezvoltării a numeroase popoare din lume trebuie căutate mai întîi de toate în politica acelorasi europeni, căci „împărțirea lumii în țări bogate și sărace . . . este rezultatul nemijlocit al politicii colonialiste, al faptului că timp de secole un număr relativ redus de țări au exploatat zeci și zeci de popoare”¹⁵.

N O T E

¹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 19, Edit. politică, București, 1964, p. 279.

² *Ibidem*, p. 280.

³ Vezî J. L. Sampedro, *Les forces décisives dans l'économie mondiale*, Hachette, Paris, 1967, p. 78.

⁴ Cf. A. Demangeon, *Le déclin de l'Europe*, Payot, Paris, 1920, p. 40.

⁵ K. Marx, F. Engels, *Op. cit.*, vol. 25, Partea a II-a, Edit. politică, București, 1973 p. 447.

⁶ F. Mauro, *L'Expansion européenne (1600—1870)*, P. U. F., Paris, 1967, p. 300.

⁷ Cf. P. Léon, *Économies et sociétés de l'Amérique Latine. Essai sur les problèmes du développement à l'époque contemporaine. 1815—1967*, Société d'édition d'Enseignement Supérieur, Paris, 1969, p. 158.

⁸ A. Demangeon, *Op. cit.*, p. 201.

⁹ Vezî : J. Chesneaux, *L'Asie Orientale aux XIXe et XXe siècle. Chine-Japon-Inde-Sud-Est asiatique*, P. U. F., Paris, 1966, p. 129.

¹⁰ Ki-Zerbo, *Histoire de l'Afrique Noire. D'Hier à Demain*, Ratiar, Paris, 1972, p. 412.

¹¹ Cf. P. Léon, *Histoire économique et sociale du monde*, vol. 5, Armand Colin, Paris, 1978, do. 163.

¹² Cf. P. Alpert, *Twentieth Century Economic History of Europe*, Henry Schuman, New York, 1951, p. 50.

¹³ A. Demangeon, *Op. cit.*, p. 64.

¹⁴ Cf. J. Chesneaux, *Op. cit.*, p. 335.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *Lichidarea subdezvoltării, a decalajelor dintre state, făurirea noii ordini economice internaționale — probleme cardinale ale zilelor noastre*, Edit. politică, București, 1979, p. 15—16.

CONTRIBUȚII LA STUDIUL POLITICII LORDULUI PALMERSTON ÎN EUROPA (1830-1848)

MIHAI MANEA

Indiscutabil, diplomația europeană în secolul al XIX-lea a avut străluciți reprezentanți din Marea Britanie, precum : viconte Castle-reagh, George Canning, lordul Palmerston, Benjamin Disraeli, William Gladstone, marchizul de Salisbury, pentru a nu aminti decît pe cei mai importanți¹. Activitatea lordului Palmerston², personalitate proeminentă dar și controversată, ocupă în acest cadru un loc aparte. „... El a devenit personificarea Angliei, acasă și în străinătate . . . Maestru al tehnicilor diplomației, capabil să vorbească diplomaților la fel de ușor în franceză ca și în engleză, competent în a redacta instrucțiuni și a releva aspectele complicate, el nu a fost niciodată prizonierul unui sistem diplomatic . . .”³. Scopurile politicii sale externe active au fost : 1) să mențină și să mărească influența Marii Britanii peste tot în lume, cu condiția păstrării echilibrului de forțe în Europa ; (2) să protejeze și să extindă interesele economice și imperiale britanice ; (3) să lase impresia că sprijină progresul mișcărilor de eliberare națională și orientare liberală⁴. Stat în plină dezvoltare industrială pe cale capitalistă, cu interese economice pe piața europeană, Marea Britanie a considerat pacea absolut necesară, iar stabilirea regimurilor constituționale o garanție. Semnarea unui tratat internațional însemna pentru lordul Palmerston dreptul de a interveni pentru menținerea sa, dar nu și obligația de a-l face respectat, dacă starea *de fapt* s-ar fi modificat după data semnării sale de către Anglia. Mai mult, așa numitele „garanții” britanice vizau menținerea situației existente la momentul acordării lor, și în special a echilibrului european. Palmerston declara : „... Guvernul Majestății Sale poate admite că atunci cînd o singură putere o garantează pe alta, un astfel de tratat plasează Puterea slabă într-o stare de dependență față de cea puternică . . . Dar, acest efect nu poate fi produs atunci cînd garanția este dată de mai multe Puteri, deoarece este probabil ca acelea . . . să aibă păreri . . . diferite și . . . aceste interese opuse și conflictuale se vor distruge reciproc”⁵. Palmerston a continuat o tradiție mai veche a diplomației britanice, pronunțîndu-se pentru adoptarea și respectarea principiului neintervenției în afacerile interne ale statelor europene. În același timp, principiul echilibrului nu a avut valoare decît în măsura în care a servit intereselor britanice pe continentul european și a asigurat extinderea influenței sale⁶. La 12 ianuarie 1852 lordul Granville afirmă în declarația generală de politică externă a cabinetului britanic : „Cabinetul aderă la principiul neintervenției în afacerile interne ale altor țări, ca unul care dorește cel mai mult să mențină demnitatea Coroanei, securitatea țării și să întărească influența acestei țări în

ochii lumii . . .”⁷. Marx aprecia foarte bine acest principiu cînd, referindu-se la Imperiul Otoman scria : „ . . . Acest sistem de neamestec față de Poartă nu este altceva decît un sistem de complicitate cu Rusia . . .”⁸.

Unul din țelurile politicii lui Palmerston în Europa a fost acela de a acționa încît membrii Sfintei Alianțe să se dușmănească între ei⁹. Urma să se constituie „ . . . o Confederație de state libere, drept contrapondere la Liga orientală a guvernelor absolutiste . . .”¹⁰. Evident sub patronaj britanic ! Iată cum caracteriza Metternich în iulie 1841 politica britanică din Europa : „ . . . Dar ce vrea oare lordul Palmerston ? Dorește să facă Franța să simtă triumful Angliei . . . El dorește să demonstreze celor două puteri germane (Austria și Prusia — *M. M.*) că nu are nevoie de ele, că ajutorul rus este suficient pentru Anglia. El dorește să țină Rusia în șah, să o manevreze . . . Puterile sînt în mîna sa instrumente cu care lucrează . . .”¹¹. Politica lui Palmerston față de Rusia a avut în vedere și ipoteza unei apropieri a celei din urmă de Franța. La 3 iulie 1838 el scria lordului Granville la Paris : „Nu trebuie uitat că unul din marile pericole în Europa este posibilitatea unei alianțe între Franța și Rusia.”¹² În același sens, îi scria în 1847 și Prințului Consort al Angliei : „ . . . Anglia și Germania . . . sînt amenințate de un atac al Franței și Rusiei, separat și poate . . . împreună . . .”¹³. Palmerston a dorit să apară în ochii opiniei publice europene drept sprijinitorul mișcărilor de eliberare națională și a celor de orientare liberală. El a preluat ca moștenire de la Canning o doctrină cu privire la „misiunea” Angliei de a propaga în Europa încrederea în avantajele curentului constituțional. Și aceasta nu în mod gratuit. În virtutea calității sale de împuternicit al intereselor marii burghezii engleze la jumătatea secolului al XIX-lea și de formație aristocrat whig format în spiritul tradiției „Secolului Luminilor”, Palmerston și-a arătat aversiunea față de guvernele despotice și a sprijinit lupta popoarelor asuprite din Europa pentru libertate și independență, în măsura în care ea coincidea cu interesele comerciale ale Marii Britanii¹⁴. „ . . . Misiunea Angliei trebuie să fie menținerea libertăților și independenței tuturor celorlalte națiuni ; în afara intereselor conflictuale ale celorlalte țări, să-și asigure propria independență¹⁵ . . .” . Adoptarea însă a principiului neintervenției, susținerea formală a mișcărilor revoluționare, grija pentru menținerea echilibrului european au făcut ca această orientare a diplomației britanice să aibă totodată și un scop evident tactic : creșterea influenței Angliei în zona continentului european. Astfel Marx scria : „Cînd Palmerston trăda popoarele străine, el o făcea întotdeauna cu multă curtoazie. Dacă asupritorii puteau conta oricînd pe sprijinul său activ, asupriților el le dăruia întotdeauna bombastica sa retorică, mărinimoasă. Înăbușirea mișcărilor polonezilor, ale italienilor, ale ungarilor și ale altor popoare îl nimerea întotdeauna la putere, iar învingătorii lor îl suspectau de fiecare dată . . .”¹⁶.

Izbucnirea revoluției din 1830 în Franța a fost salutăată de către Palmerston. La 18 august 1830 el îi scria lui Charles Grant : „ . . . Cine se putea aștepta să vadă într-un timp așa de scurt o națiune de maniaci . . . convertiți în eroi și filozofi ? . . .”¹⁷. Revoluția a determinat o profundă regroupare a forțelor politice în Europa : pe de o parte, Anglia și Franța, state cu orientare liberală, iar pe de altă parte, Austria, Rusia și Prusia, state absolutiste. www.dacoromanica.ro remarcă în mod just la

Londra. „ . . . Diviziunea Europei în două tabere este rezultatul evenimentelor independente de controlul nostru și consecința revoluției franceze din iulie. Cele trei puteri și cele două gîndesc diferit și de aceea acționează diferit . . .”¹⁹. În strînsă legătură cu situația din Franța, Palmerston a privit evenimentele din Belgia²⁰ și Polonia²¹. Lupta de eliberare națională a belgienilor de sub dominația Olandei, care a luat forma revoluției din 1830 a trezit numeroase suspiciuni la Londra. Aceasta deoarece Anglia era inițiatorul proiectului regatului Țărilor de Jos²², creat în 1815 prin unirea Belgiei la Olanda, în scopul formării unei bariere strategice, ce să apere interesele britanice din aceste zone în fața unei posibile intervenții franceze. Palmerston și-a manifestat însă scepticismul față de acest plan . . . „Mă îndoiesc că această reuniune putea fi efectivă, fără izbucnirea unui război în Europa, de amploarea cea mai mare . . .”²³. Perspectiva uniunii noului stat belgian cu Franța, chiar și printr-o legătură dinastică, a fost considerată de Palmerston ca o mare amenințare pentru interesele britanice în Marea Nordului și Europa Occidentală. Odată acest proiect realizat, Franța putea amenința Anglia prin Anvers, zonele Germaniei prin Maestrich și Luxemburg²⁴. „ . . . Noi nu putem privi . . . problema belgiană ca o bagatelă. Nu putem admite uniunea cu Franța, deoarece aceasta ar determina o creștere a puterii Franței, periculoasă pentru securitatea noastră. Știm că ne va fi greu să combatem Franța după o astfel de unire : și de aceea facem tot ce putem înainte . . .”²⁵. În ianuarie 1831 în conferința ambasadurilor de la Londra²⁶ lordul Palmerston, în înțelegere cu Talleyrand, a renunțat la „Politica Barierei” și a acceptat independența Belgiei sub garanția neutralității sale perpetue, la adăpost de orice velleitate franceză de anexiune. Conform aceleiași orientări, în 1842 cînd s-a evocat posibilitatea unei uniuni vamale franco-belgiene, Palmerston s-a consultat cu Viena și Berlinul declarînd că în cazul realizării sale era gata să declanșeze un conflict. Marx scria despre poziția lordului Palmerston în problema belgiană : „ . . . Cit privește Belgia tot ceea ce a făcut lordul Palmerston pentru ea, a fost că a împovărat-o cu o parte a datoriei olandeze, că i-a luat provincia Luxemburg și i-a dat dinastia Coburg . . .”²⁷.

Situația din Polonia a fost atent studiată [de către lordul Palmerston, deoarece el considera că o acțiune victorioasă în Polonia ar fi întărit prestigiul Franței. „ . . . El nu dorea să vadă formîndu-se pe Vistula, o provincie franceză ; el nu dorea nici slăbirea Rusiei, de care Marea Britanie avea nevoie pentru a menține ordinea pe continent . . .”²⁸ Doar astfel se explică primirea rezervată a contelui Wielopolski la Londra în 1831²⁹. La 16 septembrie 1831 Palmerston îi scria lui Granville : „ . . . Sufăr pentru ei (polonezi — *M. M.*) dar . . . dacă nu au putut apăra Varșovia, ce vor putea face la Moldin și Plock ? Singurul lucru, care ne rămîne de făcut acum, este să obținem ca puterile semnatare ale tratatului de la Viena să acționeze pentru ca acest tratat să nu fie violat de Rusia . . .”³⁰ La 7 septembrie 1831 deputatul Francis Burdett declara în Camera Comunelor : „ . . . Ar fi incompatibil cu interesul acestei țări să avem un rol activ în a reinstaura pe polonezi în drepturile lor și a restabili independența Poloniei . . .”³¹ În 1846 Palmerston și-a arătat însă îngrijorarea în legătură cu dispariția Cracoviei ca stat liber, ceea ce făcea ca hotărârile Congresului de la Viena să nu mai poată fi invocate în sco-

pul menținerii suveranității cantoanelor elvețiene și a autonomiei regatului Poloniei³². În aceste condiții necesitatea colaborării franço-britanice a devenit imperioasă, iar Palmerston s-a orientat spre întărirea relațiilor cu Franța³³. A luat naștere prima Antantă „cordială”. „... Buna înțelegere cu Franța este garanția păcii . . .”³⁴, declara șeful diplomației engleze. La 29 iunie același îi scria fratelui său, William Temple : „ . . . Parisul este pivotul politicii mele externe . . .”³⁵. Apropierea franco-britanică a fost marcată de numeroase polemici și divergențe, ca urmare a intereselor conflictuale și a rivalității comerciale și politice între cele două țări. Mai mult, „ . . . Palmerston dorea ca în alianța anglo-franceză . . . Anglia să fie menținută cât mai mult cu putință pe primul loc și ca această alianță să apară în ochii lumii ca o protecție acordată de Anglia Franței . . .”³⁶. Marx adăuga cu privire la aceasta : „ . . . lordul Palmerston . . . urcă spre poziții tot mai înalte folosind drept scară alianța cu Franța pentru ca apoi să transforme . . . această alianță într-un război aproape inevitabil între Anglia și Franța . . .”³⁷. Astfel ruptura inevitabilă între cele două state și-a avut originea în rivalitatea economică în Peninsula Iberică și problema Orientală³⁸.

Revoluțiile de la 1848 au făcut ca diplomația britanică și lordul Palmerston, aflat pentru a treia oară la conducerea Foreign Office-ului să joace un rol deosebit. În această perioadă Palmerston a urmărit să prevină transformarea revoluțiilor europene într-un conflict internațional³⁹. La 2 decembrie 1848 el scria lui Buchanan la Petersburg : „Puterile Continentale greșesc mult, dacă cred că pot atrage Marea Britanie într-un război purtat de ele și urmărind un scop diametral opus orientărilor sale . . .”⁴⁰.

Salutând izbucnirea revoluției din Franța, Anglia a fost satisfăcută să vadă familia de Orléans înlăturată și pretențiile franceze asupra Belgiei limitate⁴¹. De aceea cabinetul britanic a recunoscut cu ușurință guvernul revoluționar provizoriu. Totuși la 29 februarie 1848 Palmerston își manifesta unele rezerve. „ . . . Trebuie subliniat faptul că perspectiva unei republici în Franța este departe de a fi agreabilă, deoarece un astfel de guvern ar pune în primejdie pacea mai mult decît o monarhie . . .”⁴². Menținerea vechilor structuri politice în Europa centrală și mai ales a Imperiului Habsburgic a fost considerată la Londra o necesitate stringentă. Menținerea monarhiei „din petice” era necesară ca o contrapondere la expansiunea Rusiei în Europa centrală și Peninsula Balcanică, mai ales că Londra a întrevăzut în Petersburg principalul său concurent în disputarea influenței asupra Europei. Parafrazîndu-l pe Palatsky, Palmerston afirma : „ . . . Dacă Austria nu ar exista, ar trebui inventată . . .”⁴³. În mod asemănător se exprimă și în Parlament la 21 iulie 1849 : „ . . . Austria stă în centrul Europei ca o barieră contra expansiunii . . . și contra invaziei . . . Independența politică și libertățile Europei sînt legate . . . de menținerea . . . integrității Austriei, ca o mare Putere europeană, și de aceea, orice tinde . . . să o slăbească și să o distrugă . . . , ar duce la un mare dezastru pentru Europa . . .”⁴⁴. Pornind de la această idee Palmerston a privit situația Ungariei și a Italiei ca *posesiuni* ale monarhiei habsburgice. În 1848 guvernul revoluționar maghiar a solicitat sprijinul Marii Britanii pentru acțiunile sale⁴⁵. Kossuth a oferit Angliei exploatarea

porturilor Semlin de pe Dunăre și Buccari la Adriatică și chiar renunțarea la forma de guvernare republicană în schimbul unui ajutor. La 13 decembrie 1848 subsecretarul de stat la Foreign Office, Eddisbury a comunicat însă trimisului guvernului revoluționar maghiar la Londra, Szalay : „... Viconte de Palmerston regretă că nu vă poate primi. Guvernul Britanic nu recunoaște Ungaria decât ca o parte componentă a Imperiului Austriac și toate cele ce aveți de comunicat guvernului Majestății Sale în ceea ce privește relațiile ... între Marea Britanică și Ungaria, trebuie deci făcute prin intermediul baronului Koller reprezentantul Împăratului Austriei la această Curte ... ”⁴⁶. În ce privește Italia⁴⁷ și statutul său politic Palmerston și-a format atitudinea prin raportarea sa la cea a Franței. El nu s-a opus eliberării Italiei de sub dominația austriacă, dar a dorit ca aceasta să nu fie realizată de către francezi. „Nu doresc să-i văd pe francezi în Italia; sînt o mulțime de gânduri deosebite ce mă fac să detest acest gând : dar iubesc mai mult gândul de a-i vedea intrînd, decât să-i văd pe austrieci rămînînd la Milano ... ”⁴⁸. Pentru a preîntîmpina o intervenție franceză și mai ales revoluția, lordul Minto a fost trimis în vara lui 1847 în misiune diplomatică în Italia. El a vizitat Torino, Florența, Roma, Neapole, sfătuiind pe suveranii locali să realizeze unele reforme constituționale, pentru a evita declanșarea unor mișcări revoluționare și implicit o intervenție militară austriacă și franceză. Odată revoluția izbucnită și în Italia, Palmerston a sfătuit Viena „să abandoneze în liniște și imediat posesiunile sale în Italia, care în loc să întărească Imperiul îl slăbeau ... ”⁴⁹. În același timp, diplomația britanică a favorizat proiectul unei ligi comerciale în Italia. „... Este clar că o ligă comercială între statele din Italia ... ar fi utilă din punct de vedere politic, deoarece ea ar crea un sentiment național și de unitate între italieni ... ”⁵⁰. Dar Palmerston s-a arătat circumspect față de ideea unei Italii unificate și întărite cu ajutorul Franței în Mediterana centrală. Acest stat asociat stăpînirii franceze în Algeria ar fi amenințat comunicațiile britanice strategice în Mediterana. Mediația britanică în conflictul austro-sard a fost inițiată pentru a împiedica cu orice preț intervenția franceză în nordul Italiei, mai ales că în planurile Londrei, Sardinia întărită cu regatul lombardo-venețian urma să formeze un stat tampon în nordul Italiei, excelentă piață de desfacere pentru produsele britanice.

Apreciind activitatea generală a lordului Palmerston, deși l-a judecat cu severitate criticîndu-i nu de puține ori politica externă, putem cita cuvintele lui Marx : „... Nici un ministru de externe al Angliei nu a desfășurat vreodată o activitate atît de prodigioasă în toate colțurile globului ... ”⁵¹. Conducînd pentru mai bine de trei decenii politica externă cu o abilitate deosebită Palmerston a făcut ca influența Marii Britanii, interesele sale să fie prezente peste tot în Europa și chiar în lume. Sensul principiilor echilibrului european, neintervenției și garanțiilor a fost interpretat conform intereselor britanice proprii, de multe ori în contradicție cu aliații săi. Astfel el a căutat printr-o politică externă activă să asigure marii industrii capitaliste engleze de bușee, piețe de desfacere, surse de materii prime, lărgind aria expansiunii coloniale și consolidînd prestigiului Londrei. www.dacoromanica.ro

NOTE

¹ Vezi pe larg Heinrich David, *England Europäische Politik in XIX. Jahrhundert*, Bern, 1924; H. W. V. Temperley, *The foreign policy of Canning 1822—1827*, London, 1925; idem și Lilian Penson, *A Century of Diplomatic Blue Books 1814—1914*, Cambridge, 1938; W. M. Medlicott, *From Metternich to Hitler. Aspects of British Foreign Policy: 1814—1939*, London, 1939; K. Bourne, *The Foreign Policy of Victorian England 1830—1902*, Oxford, 1970; C. Harward, *Britain and the Casus Belli 1822—1902*, London, 1974; H. E. Egerton, *British Foreign Policy in Europe*, London, 1977.

² Henry John Temple, lord Palmerston (1784—1865). A făcut studii la Harrow și Cambridge. În 1807 a fost numit lord al Amiralității și deputat de Newton. În 1807 a devenit secretar de stat la ministerul de război în guvernul Spencer-Perceval. A îndeplinit funcția de ministru de externe în guvernele Grey (1830—1834), Melbourne (1834, 1835—1841), John Russel (1846—1853). Prim ministru între 1855—1858 și 1859—1865; vezi Cecil Algernon, *British Foreign Secretaries 1807—1916*, London, 1926; H. L. Bulwer, *The Life of Henry John Temple, Viscount Palmerston*, 3 vol., London, 1870—1874; L. C. Sanders, *Life of Viscount Palmerston*, London, 1888; Ph. Guedalla, *Gladstone and Palmerston*, London, 1928; H. C. F. Bell, *Lord Palmerston*, 2 vol., London, 1936; H. Hearder, *L'Europe au XIX-e siècle, 1830—1880*, Paris, 1973, p. 158—159; Dan A. Lăzărescu, *Lord Palmerston*, în *Diplomați iluștri*, vol. III, Edit. Politică, București, p. 127—138; Denis Judd, *Palmerston*, London, 1975.

³ Asa Briggs, *The Age of Improvement 1783—1867*, Longmans, London, 1962, p. 357.

⁴ W. D. Hussy, *British History 1815—1939*, At the University Press, Cambridge, 1971, p. 47.

⁵ Scrisoarea lui Palmerston către lordul Beuvalle la 10 mai 1841, în H. W. V. Temperley and L. Penson, *Foundations of British Foreign Policy from Pitt (1792) to Salisbury (1902)*, At the University Press, Cambridge, 1938, p. 131—132.

⁶ Ch. Dupuis, *Le principe d'équilibre et le concert européen de la paix de Westphalie à l'acte de Algéciras*, Perrin, Paris, 1909, p. 211; vezi și Comte de Fiquelmont, *Lord Palmerston et le continent*, Bruxelles, 1852; J. H. Francis, *Opinions and Policy of Viscount Palmerston*, London, 1852; *Thirty Years of Foreign Policy. A History of the Secretaryship of the Earl of Aberdeen and Viscount of Palmerston*, London, 1855.

⁷ H. W. V. Temperley and L. Penson, *Foundations of British Foreign Policy . . .*, p. 184.

⁸ Karl Marx, *Documentele în legătură cu împărțirea Turciei*, în Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 10, Edit. Politică, București, 1961, p. 148.

⁹ L. C. B. Scaman, *From Vienna to Versailles*, Methuen, London, 1955, 19.

¹⁰ *Histoire des relations internationales*, publiée sous la direction de Pierre Renouvin, t. V, *Le XIX-e siècle*, P. I. *De 1815 à 1871. L'Europe des nationalités et l'éveil de nouveaux mondes*, Hachette, Paris, 1954, p. 81.

¹¹ Adolf Hasenclever, *Die orientalische Frage in den Jahren 1838—1841*, Leipzig, 1883, p. 303.

¹² Asa Briggs, *op. cit.*, p. 357; Charles K. Webster, *The foreign policy of Palmerston, 1830—1841. Britain, the Liberal Movement and the Eastern Question*, vol. I, London, 1951, p. 414.

¹³ *Histoire diplomatique (1815—1914). Conférence de M. le Professeur P. Renouvin, Novembre 1928—Juin 1929*, Centre Européen de la Dotation Carnegie, Paris, 1930, p. 19.

¹⁴ Camil Mureșan, Alexandru Vianu, Robert Păiușan, *Downing Street 10*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p. 154.

¹⁵ Scrisoarea lui Palmerston către Sir Frederik Lamb la 21 martie 1838 în Charles K. Webster, *Palmerston and the liberal movement 1830—1841*, în „Politica”, vol. III, nr. 14, December 1838, p. 322.

¹⁶ Karl Marx, *Lordul Palmerston*, în Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere* vol. 11, Edit. politică, București, 1961, p. 67.

¹⁷ Scrisoarea lui Palmerston către Charles Grant la 18 august 1830 în Charles K. Webster, *Palmerston and the liberal movement 1830—1841*, p. 303—304; vezi și John R. Hall, *England and the Orléans monarchy*, London, 1912; Charles Pouthas, *Sur les rapports de la France et de l'Angleterre pendant la Monarchie de Juillet*, în „Revue d'histoire moderne”, 1927, p. 127—145.

¹⁸ Jacques Droz, *Histoire diplomatique de 1648 à 1919*, Dalloz, Paris, 1972, p. 311.

¹⁹ Viscount Melbourne, *Papers*, edited by L. C. Sanders, London, 1889, p. 399.

²⁰ Vezi pe larg Coblet d'Alviella, *Les cinq grandes Puissances de l'Europe dans leurs rapports avec la Belgique*, Bruxelles, 1863; René Dollot, *Les origines de la neutralité de Belgique et le système de la Barrière 1609—1830*, Paris, 1902; F. de Lannoy, *Histoire diplomatique de l'indépendance belge*, Bruxelles, 1900.

²¹ Vezi N. Hill, *Poland and the Polish Question*, London, 1915; Wisłowa Knapowska, *La France, La Prusse et la question polonaise en 1848*, Varsovie, 1930; M. Kukiel, *Czartoryski and European Unity 1770—1861*, Princeton, 1955; T. Lepkowski, *Polska-narodżiny nowoczesnego narodu. 1764—1870*, Warszawa, 1967.

²² C. J. Renier, *Great Britain and the Establishment of the Kingdom of Netherlands*, London, 1930; vezi și R. Steinmetz, *England Ante an der Trennung der Niederlande*, La Haye, 1930.

²³ „Hansard”, 3-rd Series, vol. CXII, p. 411—412, în *Britain and Europe, Pitt to Churchill 1793—1940*, editat by James Joll, At the Clarendon Press, Oxford, 1967, p. 120—121.

²⁴ A. Debidour, *Histoire diplomatique de l'Europe depuis l'ouverture du Congrès de Vienne jusqu'à la fermeture du Congrès de Berlin (1814—1878)*, vol. I, Felix Alcan, Paris, f. a., p. 282.

²⁵ *Histoire des relations internationales*, publiés sous la direction de Pierre Renouvin, t. V, P. I, p. 67.

²⁶ Textul hotărârii în De Clercq, *Recueil de Traités de la France depuis 1713 jusqu'à nos jours*, t. IV, Paris, f. a., p. 146; *Annuaire historique universel de Lesur*, Paris, 1831, p. 145; D. de Menagos, *Repertoire universel des traités, conventions et autres actes principaux de la Russie avec les Puissances étrangères depuis 1714 jusqu'à nos jours*, Amyot, Paris, 1874, p. 45; vezi și *Collection des protocoles tenus à Londres du 4 novembre 1830 jusqu'au 1-er octobre 1832 au sujet des affaires de Belgique*, Paris, 1833; Trevire et Nervien, *Les traités de 1831 et de 1839*, Paris, Bruxelles, 1918.

²⁷ Karl Marx, *Lordul Palmerston. Articolul al IV-lea*, în Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 9, Edit. Politică, București, 1959, p. 396.

²⁸ *Histoire des relations internationales*, publiée sous la direction de Pierre Renouvin, t. V, P. I, p. 71.

²⁹ *Istoria diplomației*, sub redacția lui V. P. Potemkin (traducere din limba rusă), vol. 1, Edit. științifică, București, 1962, p. 479; vezi pe larg și Nicolae Ciachir, Gheorghe Bercean, *Diplomația europeană în epoca modernă*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 305—306.

³⁰ Scrisoarea lui Palmerston către lordul Granville la 6 septembrie 1831, în Lord Palmerston, *Sa correspondance intime pour servir à l'histoire diplomatique de l'Europe de 1830 à 1865*, vol. I, Didier, Paris, 1878, p. 79.

³¹ R. W. Seton-Watson, *Britain in Europe 1789—1914. A Survey of Foreign Policy*, At the University Press, Cambridge, 1937, p. 179.

³² Lord Palmerston, *Sa correspondance intime...*, p. 414—415; textul patentei imperiale de luare în stăpînire de către împăratul Austriei a Cracoviei, 11 noiembrie 1846, în *Annuaire historique universel de Lesur*, Paris, 1846, Appendice, p. 103—133; vezi și S. Wachholz, *Rzeczpospolita Krakowska, Okres 1815—1846*, Warszawa, 1957.

³³ Duvergier de Hauranne, *De l'alliance anglo-française et de l'ouverture du Parlement*, în „Revue des Deux Mondes”, vol. XLVII, 15 februarie 1841, p. 474—475; L. Woodward, *Caractères généraux des relations franco-anglaise 1815—1870*, în „Revue d'histoire moderne”, 1938, p. 110—125; R. Guyot, *La première Entente Cordiale*, Paris, 1925; J. Duhamel, *Louis Philippe et la première Entente Cordiale*, Paris, 1950.

³⁴ „Westminster Review”, vol. XV, octombrie 1831, în Elie Halévy, *Histoire du peuple anglais au XIX-e siècle*, vol. III, Hachette, Paris, 1928, p. 73.

³⁵ Scrisoarea lui Palmerston către William Temple la 29 iunie 1834, în Henry, L. Bulwer, *op. cit.*, vol. II, p. 170.

³⁶ Elie Halévy, *op. cit.*, p. 239.

³⁷ Karl Marx, *Cu privire la istoria alianței cu Franța*, în Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 11, p. 122.

³⁸ Vezi și Roger Bullen, *Palmerston, Guizot and the collapse of the Entente Cordiale*, London, 1974.

³⁹ Asa Briggs, *op. cit.*, p. 369.

⁴⁰ Scrisoarea lui Palmerston către Buchanan la 2 decembrie 1848, în II. W. V. Temperley and L. Penson, *Foundations of British Foreign Policy...*, p. 162.

⁴¹ Vezi și G. Guenin, J. Nouaillac, *La France et les grandes puissances du monde de 1830 à 1880*, Paris, 1925; Lawrence Jennings, *France and Europe in 1848. A Study of French Foreign Affairs in time of crisis*, Oxford, 1973.

⁴² Scrisoarea lui Palmerston către lordul Westmoreland la 29 februarie 1848, în Donald M. Greer, *L'Angleterre, la France et la Revolution de 1848. Le troisième ministère de lord Palmerston au Foreign Office (1846—1851)*, F. Rieder, Paris, 1925, p. 217.

⁴³ *Histoire des relations internationales*, publiée sous la direction de Pierre Renouvin, t. V, P. I, p. 206.

⁴⁴ „Mansard”, 3-rd Series, vol. XVII, p. 808—815, in H. W. V. Temperly and Penson, *Foundations of British Foreign Policy...*, p. 173—174.

⁴⁵ Dan Lăzărescu, *op. cit.*, p. 135; vezi pe larg, *Correspondance relative to the affairs of Hungary 1817—1819*, London, 1850; C. Sproxton, *Palmerston and the Hungarian Revolution*, Cambridge, 1919; J. Marriott, *Great Britain and Hungary in 1848*, in „Hungarian Quarterly”, 1938, p. 58—67; E. Andics, *La France, l'Angleterre et la Revolution hongroise de 1848*, in „Actes du Congrès de Centenaire de 1848”, p. 118—133.

⁴⁶ Donald M. Greer, *op. cit.*, p. 293; C. Sproxton, *op. cit.*, p. 45—46.

⁴⁷ Vezi pe larg *Correspondance relating the affairs of Italy 1846—1849*, London, 1849; V. Pagona, *La politique anglaise et française en Sicilie pendant les années 1848—1849*, Paris, 1859; Bianchi, *Storia documentata della Diplomazia Europea in Italia dall'anno 1814 all'anno 1861*, 8 vol., Torino, 1865—1872; A. P. Taylor, *The Italian Problem in European Diplomacy 1847—1849*, Manchester, 1945; Luca-Stefan Pascal, *Les rivalités franco-anglaise et l'elaboration de l'unité italienne 1789—1849*, Genève, 1941.

⁴⁸ Auguste Leugel, *Lord Palmerston et lord Russel*, G. Baillière, Paris, 1877 p. 92.

⁴⁹ *Histoire des relations internationales*, publiée sous la direction de Pierre Renouvin, t. V., P. I, p. 200.

⁵⁰ Serisoarea lui Palmerston către lordul Minto la [28 octombrie 1847, in Donald M. Greer, *op. cit.*, p. 182.

⁵¹ Karl Marx, *Lord Palmerston*, in Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 11, p. 69.

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

LECTORATUL DE VARĂ DE LA CLUJ-NAPOCA

În perioada 21—31 iulie 1987, Societatea de Științe Istorice din Republica Socialistă România a organizat în colaborarea cu Universitatea din Cluj-Napoca și Filiala Societății din Județul Cluj, un lectorat de vară pentru profesorii de istorie, recomandați de filialele Societății și de inspectoratele școlare județene.

La acest lectorat au participat 53 de profesori din județele : Bistrița-Năsăud, Botoșani, Brașov, Brăila, Municipiul București, Călărași, Cluj, Constanța, Galați, Iluședoara, Ialomița, Iași, Mehedinți, Olt, Prahova, Satu Mare, Sălaj, Sibiu, Timiș, Vrancea, Dimbovița și Mureș.

Tematica lectoratului a fost axată în general, pe evoluția ideii de independență la români, având în vedere sărbătorirea a 100 de ani de la proclamarea independenței absolute a României.

Deschiderea lucrărilor lectoratului a avut loc în dimineața zilei de 21 iulie 1987, în sala de lectură a Bibliotecii Academiei R. S. România, Filiala Cluj-Napoca, în prezența acad. prof. univ. dr. doc. Ștefan Pascu, președintele Societății care a ținut apoi două expuneri : *Cum trebuie predată și scrisă istoria și File din istoria Universității din Cluj-Napoca* ; ambele expuneri fiind urmărite cu mult interes de către profesorii cursanți.

În următoarele două zile au fost prezentate expunerile : *Lupta pentru apărarea independenței dusă de geto-daci în contextul lumii antice* (Conf. univ. dr. Dumitru Protase, Universitatea din Cluj-Napoca) ; *Rolul fărâșimii în lupta de apărare a independenței Țărilor Române și de eliberare socială în evul mediu* (Conf. univ. dr. Nicolae Edroiu, prorector al Universității din Cluj-Napoca) ; *Probleme ale dezvoltării învățământului universitar în etapa actuală* (Prof. univ. dr. Aurel Negucioiu, rectorul Universității din Cluj-Napoca). *Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 — moment hotărâtor în lupta de independență a poporului român* (prof. univ. dr. Vasile Ionescu, Institutul de Petrol și Gaze din Ploiești) ; *Școala istorică clujană în perioada 1900—1948* (acad. prof. univ. dr. doc. Ștefan Pascu)

În zilele de 26, 29 și 31 iulie au fost prezentate următoarele expuneri : *Conferința de pace de la Paris, din 1919—1920 în istoriografia contemporană* (Conf. univ. dr. Vasile Vesa, Universitatea din Cluj-Napoca) ; *Trăsături caracteristice ale mișcării de eliberare națională din America latină, după al doilea război mondial* (Conf. univ. dr. Constantin Bușe, Universitatea din București) ; *George Barițiu și lupta de emancipare națională și socială a românilor din Transilvania* (Prof. univ. dr. Camil Mureșan, decanul Facultății de istorie-filozofie a Universității din Cluj-Napoca) ; *Confruntări de idei privind evoluția României în perioada Interbelică* (Conf. univ. dr. Ioan Scurtu, Universitatea din București) ; *Orientarea ideologică și politică a lecției de istorie* (Conf. univ. dr. Pavel Teodor, Universitatea din Cluj-Napoca) ; *Încercări de obținere a independenței României pe cale diplomatică și poziția Marilor Puteri europene, garante, față de recunoașterea independenței depline a României* (Lector univ. Ion Gh. Șendulescu, secretarul Societății de Științe Istorice din Republica Socialistă România) ; și *Istoria zilelor noastre este istoric. Argumente pentru necesitatea unei temeinice abordări a celor mai recente probleme ale istoriei României* (prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță, decanul Facultății de istorie-filozofie a Universității din București și director al Institutului de studii sud-est europene).

Toate expunerile prezentate în cadrul lectoratului au fost fundamentate din punct de vedere științific și metodic, problemele care au format obiectul lor fiind axate pe noile cercetări în domeniul istoriei și al aprecierilor din documentele recente de partid și-au fost urmate de întrebări și răspunsuri, care au contribuit la clarificarea nedumeririlor pe care le aveau unii dintre profesorii cursanți.

În cadrul lectoratului au fost efectuate trei aplicații practice, pe următoarele trasee : Dej—Beclean—Năsăud—G. Coșbuc—Bistrița—Liviu Rebreanu—Reghin—Tg. Mureș—Oarba de Mureș și Turda ; (24—25 iulie 1987), Gherla—Dej—Baia Mare—Sighetul Marmăției—Săpînța—Negrești—Oaș—Satu Mare—Zalău ; (27—28 iulie 1987), și Aiud—Mirăslău—Blaj—Alba Iulia—Cîmpia Turzii ; (30 iulie). Cu prilejul acestor aplicații practice profesorii cursanți a avut ocazia să vadă numeroase monumente istorice din zonele respective, precum și unele muzee locale. În afară de aceste aplicații, profesorii au vizitat, în timpul șederii lor în Cluj-Napoca, Grădina botanică

a Universității din Cluj-Napoca, Complexul muzeal județean Cluj, Muzeul de etnografie și a Universității din Cluj-Napoca, Complexul muzeal județean Cluj, Muzeul de etnografie și alte monumente istorice din orasul respectiv.

Ținem să precizăm, că la acest lectorat majoritatea profesorilor participau pentru prima dată, iar la încheierea lectoratului, unii dintre vorbitori au subliniat utilitatea lectoratului, ca formă de informare și de perfecționare a profesorilor de istorie. Conducerea Universității din Cluj-Napoca ne-a asigurat condiții optime pentru desfășurarea lucrărilor lectoratului și-i adresăm și pe această cale, mulțumirile noastre tovrărăsești. Același lucru îl facem pentru Filiala Societății de Științe Istorice din Județul Cluj.

Ion Șendrulescu

CĂLĂTORIE DE DOCUMENTARE ÎN R.P. BULGARIA

Gratie acordurilor științifice încheiate între Academia de Științe Sociale și Politice din R. S. România și Academia de Științe a R. P. Bulgaria, anul acesta, în intervalul 6—26 iulie, am avut satisfacția unei călătorii de documentare în țara vecină pentru tema înscrisă în planul Institutului de istorie „N. Iorga”, intitulată *Istoria agriculturii în Țara Românească și Moldova, de la reformele lui Constantin Marocordat pînă la Regulamentele organice*.

Am fost primită la Institutul de Slavistică și Balcanică din Sofia, cu toată amabilitatea de dr. Strașimir Dimitrov, iar cu prilejul a două ședințe ale secției de istorie medie pe care acesta o conduce, am purtat discuții cu specialiști bulgari pe tema istoriei agriculturii, cit și pe altele, adiacente, ce privesc procesul de tranziție de la feudalism la capitalism în spațiul balcanic.

Am frecventat Biblioteca Națională „Kiril și Methodiu” Biblioteca Academiei de Științe, cea a Centrului Internațional de Informație asupra Surselor de Informare Balcanice și Mediteraneene (CIBAL), precum și biblioteca „Ivan Vazov” din Plovdiv, unde am parcurs fișiere, bibliografii și o bogată literatură de specialitate din istoriografia bulgară, franceză, rusă etc. Am urmărit aspecte economice (cu precădere istoria agriculturii și a comerțului), structuri sociale, demografice, viață cotidiană etc., luând cunoștință totodată de stadiul actual al cercetării științifice din domeniul istoriei în general depășind perioada istorică de care mă ocup. Am apreciat în mod special raturile bibliotecilor uzuale atât de bogat dotate cu cele mai recente numere de reviste și cărți apărute pe plan local și în diverse țări.

La Sofia, am beneficiat de ajutorul oferit cu multă sollicitudine de Slavka Draganova, cercetătoare la Institutul de Slavistică și Balcanistică, care, printre alte înlesniri, mi-a pus la dispoziție biblioteca sa personală și mi-a oferit o serie de xeroxuri. Ei, ca și distinsii sale colegi Elisaveta Teodorova, de compania căreia m-am bucurat în micile excursii la monumentele din jurul capitalei (mănăstirile Boiana și Dragalevți), le păstrez o amintire plăcută și o mare grațitudine.

Călătoria în R. P. Bulgaria mi-a prilejuit totodată vizitarea unui mare număr de monumente și muzee din cele două orașe și împrejurimile lor, lărgindu-mi astfel aria de cunoștințe privind arhitectura și istoria poporului bulgar.

Ioana Constantinescu

REUNIUNEA ANUALĂ A BIROULUI COMISIEI INTERNAȚIONALE DE ISTORIOGRAFIE

În zilele de 15 și 16 iulie 1987 s-au desfășurat lucrările biroului Comisiei internaționale de istoriografie. Au participat: Charles-Olivier Carbonell (Franța, președinte), Georg G. Iggers și Lucian Boia (S.U.A. și România, vice-președinți), Wolfgang Mommsen (R. F. G., secretar general), Hans Schlieker (R.D.G.), Bianca Valota (Italia) Întrîmîndu-se la Milano, membrii biroului Comisiei s-au deplasat apoi la Menarola, lângă Chiavenna, în apropierea graniței italo-elvețiene. Aici au avut loc ședințele în prima zi, continuînd în cea de a doua chiar la Chiavenna într-un palat construit în 1577, care a aparținut familiei Vertemate Franchi, pus recent de municipalitate la dispoziție unor manifestări științifice și culturale.

Ordinea de zi a discuțiilor s-a axat în principal pe două probleme : situația și perspectivele revistei editată de Comisie și pregătirea congresului de istoriografie din 1988.

Revista — *Storia della Storiografia* — , publicată în patru limbi (engleză, franceză, germană și italiană) a ajuns deja la al 11-lea număr și s-a impus ca o prezentă în mișcarea istoriografică mondială. În ce privește următoarele numere, s-a conturat perspectiva publicării unor studii de istorie a istoriografiei românești (un asemenea studiu a apărut deja în primul număr, după cum au apărut și numeroase recenzii de lucrări românești).

S-a hotărât în principiu ca următorul congres organizat de Comisie să se întrunească la Paris, între 26 și 30 iulie 1988, având ca tematică : *Noi abordări ale istoriografiei societăților industriale*.

Pe lângă problemele privitoare strict la Comisia de istoriografie, întrunirea ne-a prilejuit un schimb mai delicat de păreri și informații cu Bianca Valota Cavallotti, organizatoarea reuniunii, profesoară la Universitatea din Milano. Bianca Valota este șefa Catedrei de istorie a Europei Orientale, unde animă un grup de cercetare privind *Procesul de modernizare în Europa Răsăriteană în secolul al XIX-lea*. Se interesează deosebi de istoriografia românească și de problema agrară în România în secolul al XIX-lea și la începutul secolului nostru. Preocupările românești — atât de prezente la Universitatea din Milano — se prelungesc prin *Centrul italo-român de studii istorice*, în activitatea căruia Bianca Valota joacă de asemenea un rol proeminent.

Prin Comisia de istoriografie, ca și prin contribuțiile individuale ale membrilor ei, știința istorică românească și istoria noastră în general devin astfel tot mai bine cunoscute în lume.

Lucian Boia

ION ALEXANDRESCU, *Economia României în primii ani postbelici (1945—1947)*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1986, 290 p.

În ciuda unei relativ bogate literaturi istoriografice referitoare la transformările revoluționare democratice din anii 1944—1947, aspectele privind evoluția situației economico-financiare a României pentru această perioadă au fost mai puțin analizate (sînt de notat doar capitolele, paragrafele sau alineatele cuprinse în lucrările monografice, studiile și articolele despre epoca sus amintită, însă cu privire specială asupra acestor aspecte pot fi menționate doar lucrările lui V. Anescu privind efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist, 1964, și monografia Marinei Curteanu despre Sectorul de stat în România anilor 1944—1947 precum și părți din lucrările cu tematică economică, dar care își extind cercetarea asupra unor perioade mult mai largi). Din acest punct de vedere, lucrarea lui I. Alexandrescu se înscrie ca o primă sinteză generală privind consecințele social-economice ale participării României la cel de-al doilea război mondial și referitor la evoluția producției și rapoarturilor social-economice înainte și imediat după încheierea tratatului de pace a României cu Națiunile Unite. Pornind de la concluziile istoriografiei noastre și de la o serie de documentare, bizuindu-se în plus și pe propria cercetare, Ion Alexandrescu izbutește să ofere o privire de ansamblu suficient de cuprinzătoare și de analitică asupra evoluției economiei naționale sub impactul celui de al doilea război mondial și a primilor ani postbelici, anii aplicării Convenției de armistițiu și a efortului de reconstrucție și retrecere a economiei la producția de pace.

De altfel, prima remarcă constă în aceea că, spre deosebire de ce anunță titlul, aproximativ jumătate din textul și structura (două din cele patru capitole ale) lucrării au ca obiect perioada anterioară datei de 9 mai 1945, constituindu-se deci într-o amplă „introducere” la tema propriu-zisă.

Intregind substanțial, pe baza materialelor documentare susamintite, bilanțul „colaborării” germano-române din anii 1939—1944 și al efectelor nefaste rezultate ca urmare a mutărilor teritoriale a României din vara anului 1940, autorul reușește să dea o imagine mult mai clară și completă asupra situației și evoluției economiei românești în perioada ce a premers actualului istoric de la 23 August 1944, desvălînd că amploarea enormelor daune suferite de economia națională a fost mult mai profundă și grea în consecințe decît se aprecia în lucrările de pînă acum. Numai pierderile suferite de economia românească de pe urma sistemului de prețuri forțate, neechivalente impuse de nașiți în operațiunile de import-export, rezultate din exonerările de taxe vamale, impozite, transporturi neachitate s-au ridicat la aproape 450 milioane dolari curs 1938, la care trebuie adăugate un miliard de mărci germane sold activ în clearing în Banca Germană al părții române rezultat din exporturile românești către Germania, sold care conform Tratatului de pace va fi înșușit de puterile aliate occidentale în contul despăgubirilor prelevate de pe teritoriul german. Pagubele suferite de statul și cetățenii români în urma devastărilor provocate de trupele hitleristo-horthyste în timpul retragerii acestora de pe teritoriul național al României s-au ridicat la alte 349,6 milioane dolari curs 1938. Adăugînd de asemenea pagubele suferite de România în urma participării forțate la războiul hitlerist ca și pagubele provocate de bombardamentele aeriene aliate, din primăvara și vara anului 1944, precum și depozitele de bunuri și efecte ale statului și cetățenilor români blocate în țările occidentale încă din toamna anului 1940 și care nu vor mai fi returnate rezultă că daunele totale suferite de economia românească în anii 1940—1944 au ureat la aproape 2 miliarde dolari 1938, echivalînd cu întreg venitul național al țării pe aproape 4 din cei 5 ani la care ne referim, ceea ce explică în mare măsură de ce efortul considerabil solicitat economiei românești de participarea României la războiul antihitlerist și mai ales de aplicarea prevederilor economico-financiare ale Convenției de armistițiu în anii 1944—1947 nu a putut fi obținut doar din exploatarea la maxim a resurselor și producției curente din acei ani, ci s-au realizat mai ales ca urmare a diminuării sensibile a însăși substanței și temeliiilor economice ale țării cu efecte grele pentru mulți ani a dezvoltării economice postbelice a României.

În mod surprinzător, în ciuda datelor oferite chiar de autor, acesta trage concluzia — după părerea noastră nefondată — că „deși impresionante, efectele defavorabile generate de efortu-

rile economice cerute de cei peste trei ani de război, distrugerile suferite în urma bombardamentelor aliate și a transformării unei părți din teritoriul național în teatru de operațiuni militare (și de) jaful organizat de naziști nu atinseseră în mod vital sectoarele de producție industrială, capacitățile de producție ale economiei românești” (vezi p. 43 din lucrare). Or, se știe că mai ales în 1944 ca urmare a bombardamentelor aeriene anglo-americane, a stabilirii frontului în centrul și estul Moldovei, a evacuărilor și dispersărilor pagubelor suferite, producția industrială scade în vara anului 1944 la jumătate sau chiar și mai mult în raport cu 1938, în cazul unor ramuri (petrolieră, transporturi etc. recolta anului 1945 mai ales în întreaga Moldova nemaiputând fi folosită cu rari excepții de guvern și organele locale pentru aprovizionarea populației sau a armatei române.

Probabil, autorul emite o astfel de concluzie luând în considerație considerabilul efort economic căruia a trebuit să-i facă față România, poporul român în anii războiului antihitlerist și ai aplicării Convenției armistițiului, care aparent n-ar fi fost posibil în condițiile unei economii grav afectate. Într-adevăr, potrivit unor calcule incomplete ale Ministerului de Finanțe (pagina 42, anterioră în text concluziei de la p. 43 a autorului) efortul total făcut de România în aplicarea Convenției de armistițiu în perioada 12 septembrie 1944—31 martie 1947 (deci făcând abstracție de prelevările efectuate de armatele sovietice operaționale înainte de 12 septembrie 1944) s-a ridicat la peste 1,5 miliarde dolari, reprezentând aproape întreitul venitul național pe anul 1945, deci totalul venitul național pe perioada respectivă (p. 155) ceea ce părea la prima vedere greu credibil. Explicația stă în aceea că în anii dictaturii antonesciene s-au stors de la populație pe baza unor împrumuturi, impozite excepționale, a unor false donații, bunuri și valori tezaurizate din anii antebelici. În ceea ce privește perioada ulterioară evenimentelor din August 1944, trebuie să ținem seama de cei doi ani excepționali ai producției agricole 1943 și 1944 precum și mai ales de efortul și marile privații la care este supusă o mare parte a populației îndeosebi în Moldova (după date incomplete numai în toamna și iarna 1944/45 numai în această regiune s-au înregistrat peste 80 000 de victime datorate foametei și epidemiilor), de recurgerea la o serie de împrumuturi fie sub formă voluntară, fie prin diminuarea rezervei de aur BNR ca urmare a celor două emisiuni de medallii de aur ca și în urma obținerii unor credite sau împrumuturi pe piețe externe rambursabile în anii următori sau a unor ajutoare în bunuri și alimente nerambursabile oferite de diferite societăți naționale de Crucea Roșie.

Autorul prezintă pe larg date privind efortul maselor muncitoare pentru redresarea economică din 1945—1947 și cauzele care au diminuat acest efort, politica economico-socială a guvernului Groză atît pe linia refacerii economice cît și a asigurării aprovizionării populației cu bunuri de larg consum supuse unei raționalizări severe impuse de mijloacele reduse disponibile la scara economiei naționale în acei ani.

Aprecieri pertinente face autorul și cu privire la clauzele financiar-economice cuprinse în textul Tratatului de pace, asupra efectelor nefaste pentru economia națională (și nu numai pentru aceasta) din neacordarea statutului de cobeligeranță României. Rezultă că neacordarea cobeligeranței României a jucat net pe plan economic-financiar, în favoarea puterilor occidentale întrucît totalitatea efectelor românești blocate în 1940 și preluate definitiv de occidentali prin Tratat, a soldului activ deținut în Germania ca și eventualele despăgubiri de război pe care această țară ar fi trebuit să le plătească unei României cobeligerante, despăgubirile și avantajele primite de statele și cetățenii statelor capitaliste din grupul Națiunilor Unite au depășit de mai multe ori bunurile și despăgubirile pe care le-a obținut suplimentar partea sovietică de pe urma neacordării cobeligeranței, deci la nivelul celor două „lagăre” ce se confruntau deja în 1947, de pe urma neacordării cobeligeranței României au profitat din plin occidentalii; în schimb daunele imense provocate economiei românești de tratarea ei ca stat învins au avut repercusiuni foarte grele și de lungă durată asupra dezvoltării economice a țării și implicit asupra primelor etape de construire și desăvîrșire a societății socialiste în România (semnificativ, în acest sens, între altele, este faptul că România nu va putea pași la înfăptuirea primului cincinal decît trei ani după naționalizări, cincinalul fiind precedat de două planuri anuale consecutive în care s-a izbutit să se redreseze și să consolideze suficient economia națională). În 1948, anul naționalizării, producția globală industrială a reprezentat doar cca. 75 % din volumul celei antebelice.

În partea finală a lucrării, I. Alexandrescu prezintă în anexe diverse tabele statistice privind evoluția situației economice și financiare, a producției, a nivelului de trai etc. pe perioada 1938—1947, lista principalelor legi economice din perioada 23 August 1944—30 decembrie 1947 precum și o bibliografie selectivă. Fără a fi lipsit de unele erori sau calcule rezultate după criterii discutabile, în genere aceste anexe permit cititorului înțelegerea mai clară a proceselor cantitative ce au stat la baza producției și consumului în anii respectivi (o comparare a consu-

mului propriu în raport cu livrările spre exterior ar fi fost de dorit pentru a da o imagine completă și mult mai sugestivă datelor prezentate).

În ceea ce privește bibliografia, chiar dacă admitem relativitatea ce o comportă maniera „selectivă”, nu putem să nu ne exprimăm nedumerirea pentru puținătatea lucrărilor apărute în ultimul deceniu cuprinse în bibliografie, în raport cu lucrări depășite din anii 50—60 precum și modul deliberat în care sînt omise o serie de lucrări, dar mai ales studiile și articolele elaborate și publicate de numeroși cercetători de la institutele de istorie și de cadre didactice universitare din țară; bibliografia (și nu numai bibliografia) lasă impresia că lucrarea, cel puțin într-o primă formă, a fost elaborată înainte de 1978, autorul doar aducînd unele completări și adaosuri inclusiv la bibliografie, pentru aducerea „la zi”.

Indiferent de rezervele și criticile aduse, semn în cazul de față al interesului deosebit stîrnit de conținutul lucrării, monografia *Economia României în primii ani postbelici (1945—1947)* se înscrie ca o valoroasă contribuție fundamentală și de referință în principalele ei componente — la cunoașterea societății și economiei românești în pragul trecerii la o etapă nouă, etapa construirii societății socialiste în România. Prin această lucrare, Ion Alexandrescu a confirmat odată în plus, dacă mai era nevoie, că reprezintă unul dintre cei mai buni cercetători de istorie contemporană ai generației sale. Considerăm că în urma unor îmbunătățiri și completări, publicarea lucrării în câteva limbi de circulație internațională ar fi de un real folos pentru cunoașterea în străinătate a punctului de vedere al istoriografiei noastre în problema tratată.

Traian Udrea

** Cu viața zid la trecători, septembrie 1944 în Valea Crișului Alb, cuvînt înainte, conf. dr. Mircea Mușat, Edit. militară, București, 1986, 230 p.

Apariția în Editura militară, în seria: „Memorii de război” a volumului intitulat semnificativ *Cu viața zid la trecători — septembrie 1944 în Valea Crișului Alb* reprezintă o autentică contribuție la reconstituirea cît mai fidelă și cu detalii a imaginii frontului din zona Crișului Alb, în zilele de aprigă confruntare din septembrie 1944.

Valoroasă și utilă, această lucrare reprezintă în același timp un remarcabil, inedit și necesar omagiu adus la peste patru decenii, militarilor armatei române de toate gradele, infanteriști, artileriști, grăniceri, a Elevilor celor 2 Școli Militare și ostașilor din Batalionul regional Fix „Crișul”, care au fost prezenți la datorie și s-au distins luptînd cu eroism pentru îndeplinirea misiunilor încredințate pentru patrie.

Volumul etalează cu evident relief, hotărîrea cu care s-a acționat în aceste lupte, sînt prezentate unele date privind cooperarea dintre diferitele unități și subunități și relevantă vitejia și tenacitatea cu care s-a reușit, la capătul unor susținute eforturi, să fie zăgăzuite încercările ofensive ale forțelor inamice de a pătrunde spre trecătorile Munților Apuseni.

Sînt readuse în actualitate prin intermediul unor extrase din documente de arhivă și relatări ale unor participanți, memorabile fapte de arme săvîrșite în septembrie 1944 pe meleagurile Văii Crișului Alb, pentru apărarea fermă a pămîntului strămoșesc.

Titlul sugestiv *Cu viața zid la trecători* este și al unuia din lucrările memorialiste reunite în cadrul volumului. Despre acest titlu s-a menționat în cuvînt înainte: „Metafora este un adevăr răscolitor”. De asemeni s-a remarcat că: „(...) pe cei ce au supraviețuit înclăștărilor, oamenii Zarandului nu-i uită”. S-a apreciat că volumul se constituie „într-un act editorial reștituitor, de bogată încărcătură educativă”, „conferind o adecuată” evocare a tradițiilor de luptă ale înaintașilor, de cinstire a faptelor de vitejie ale eroilor neamului”.

În volum sînt înmănușiate, într-o prezentare unitară, extrase din diverse Jurnale de operații (ale Diviziei 1 Infanterie Instrucție, a Regimentelor de instrucție 85 și 93 Infanterie; 38 Artilerie; a Regimentului 4 Grăniceri, a Batalionului Regional Fix „Crișul”) și a celor două Școli militare de ofițeri de rezervă (nr. 2 Bacău și nr. 6 Ineu), angajate în luptele din septembrie 1944, pentru apărarea zonei Crișului Alb.

De remarcat că redarea extraselor (selecționate) din diversele Jurnale de operații, cu orientarea de a se înfățișa cît mai documentat desfășurarea acțiunilor de luptă la nivel tactic, este de cert interes. *Prin concizie, exactitate, redare cronologică*, și detaliile conținute, Jurnalele de operații ale unităților (Regimentelor) prezintă un interes cu totul particular.

Prezentarea situației frontului în zonă, în septembrie 1944 cu accent asupra „importanței defileului Crișului Alb în ansamblul dispozitivului românesc”, menționează că „luptele de pe

Crișul Alb constituie un capitol al acestei dîrze înțeleștări a armatei române împotriva forțelor invadatoare hitleristo-horthyste". Este remarcat faptul că în această perioadă, pentru inamic „defileul Crișului Alb devenea o direcție importantă de acțiune prin prisma celor două posibilități pe care le deschidea” de a ajunge pe crestele munților și de a întoarce ulterior aliniamentul defensiv, din Valea Mureșului”.

În volum sînt atașate relatări ale unor participanți la aceste lupte, diverse imagini fotografice ale unor momente precum și un substanțial capitol „În memoriam”.

Cele 25 de relatări etalează un abundant material informațional inedit, cu detalii asupra acțiunilor de luptă și a diverselor situații trăite de participanți în acele momente de tensiune. Aceste episoade conferă ansamblului un plus de valoare. Este o autentică, reprezentativă și adecuată evocare a eroismului militarilor noștri, care pe Valea Crișului Alb, ca și în alte zone ale țării, au format în septembrie 1944, un veritabil „zid de neînceput” zăgăzuind acțiunile ofensive ale forțelor vrășmașe.

Sînt redată momente trăite în acele zile de neuitat. Este semnificativă consemnarea făcută în cadrul unei relatări: „(…) În amintirea mea stăruie vii episoade din luptele la care am participat în defileul Crișului Alb. Aici am cunoscut în toată frumusețea lui morală chipul țaranului ardelen. Însuflețit de înalte simțăminte față de locurile marcate de istorie, se află mai tot timpul alături de noi în linia de foc”.

Volumul ar fi câștigat un plus de valoare, dacă ar fi beneficiat de un amplu și sistematic studiu introductiv, care să înfățișeze cu detalii, avînd atașată bibliografia aferentă, întreaga activitate desfășurată pe plan militar în intervalul 23 august—20 septembrie 1944. De asemenea ar fi fost utilă atașarea unor schițe care să redese dispozitivul de acoperire a fronturilor adoptat în Crișana imediat după 23 august 1944, cu detalieri privind zona Văii Crișului Alb, structurile de forțe intervenite precum și în septembrie 1944, evoluția luptelor pe zile.

Ar fi fost nimerită și redarea tabelului militarilor căzuți la datorie în luptele din septembrie 1944 în Valea Crișului Alb (cu indicarea gradului, unității, localității, datei). De asemenea ar fi fost oportună atașarea unor fotografii ale eroilor, a unor extrase din propunerile la decorare „post mortem” și tabelul răniților.

De remarcat că includerea Ordinului de zi nr. 4 din 19 octombrie 1944, dat de Comandantul Armatei 1 nu pare nimerită întrucît nu se referă în mod expres la luptele de pe Valea Crișului Alb. În cadrul acestui Ordin de Zi, este citată și Divizia 1 Infanterie Instrucție, pentru modul cum a participat la luptele din etapele următoare din itinerariul eroic străbătut de această mare unitate în războiul antifascist (6—8 octombrie 1944 în zona Crișului Negru și 9—16 octombrie 1944 în sectorul localității Nasybajom de pe teritoriul Ungariei).

Volumul are meritul că redă în mod distinct desfășurarea luptelor din zona Văii Crișului Alb din septembrie 1944, conturînd importanța confruntărilor ce au avut loc și oferînd spre lectură o temă de vădit interes, utilă chiar pentru o investigare documentară sistematică.

Valeriu Giuran

ALFRED GROSSER, *Affaires extérieures. La politique de la France 1944—1984*, Flammarion, Paris, 1985, 347 p.

O lucrare cu un titlu incitant, un titlu ce stîrnește un justificat interes, mai ales datorită perioadei tratate. „Istoria imediată”, foarte la modă, este în mod necesar privită, de obicei, cu reticență. Chiar încadrîndu-se în categoria lucrărilor care, din motive obiective, nu se pot baza pe izvoare documentare autentice, de prima mînă, cartea de față depășește cu mult stadiul de gazetărie istorică, în care se află multe scrieri și autori care se înumețită să abordeze istoria cea mai recentă.

Pe de altă parte, autorul însuși constituie o garanție: Alfred Grosser este cunoscut drept unul dintre cei mai renumiți specialiști în istoria relațiilor internaționale ale Franței și Germaniei contemporane. Lucrări precum: *La IVe République et sa politique extérieure*, ed. 1961 și 1972; *La politique extérieure de la Ve République*, ed. 1965 și 1967, la Boston; *L'Allemagne de notre temps*, ed. 1970 și 1978; *Dix leçons sur le nazisme*, ed. 1976, 1980 și 1984 *Versuche Beeinflussung. Zur Kritik und Ermüdung der Deutschen*, ed. 1981 și 1984, etc. Vorbese de la sine, atît prin titluri ca și prin numărul edițiilor și despre preocupările autorului, dar și despre interesul stîrnit de scrierile sale.

Lucrarea de față își propune, reiese din titlu, să prezinte politica externă a Franței în perioada postbelică, cadrul existenței Republicii a IV-a și, din 1958, a Republicii a V-a. Struc-

turată în două părți: prima, „Republica a IV-a, neputincioasă și creatoare”, a doua, „Politica președinților”, cartea în discuție prezintă toate marile momente care au jalonat istoria politică a Franței postbelice. interacțiunea existentă între desfășurările politice interne și opțiunile de politică internațională.

Prima parte a lucrării sale, Alfred Grosser o realizează pornind de la premisa, în bună parte justă, după care „Republica a IV-a a cunoscut, începând din 1947, drama de a fi singura țară europeană care a trăit simultan, ca conflicte interne cele două mari rupturi ale lumii de după război: antagonismul Est Vest și decolonizarea” (p. 9—10).

Autorul prezintă, foarte pe scurt, efervescența politică din Franța, imediat următoare eliberării din 1944, și influența aprigelor dezbateri constituționale din 1945—1946 asupra politicii externe. În fața Franței, mare putere colonială, odată cu sfârșitul războiului mondial, apar probleme noi, legate în primul rând de existența unei ample mișcări de eliberare națională, de năzuința popoarelor spre liberlate și independență dar, și nu în ultimă instanță, de schimbarea majoră produsă în raportul de forțe pe plan internațional. Aflată în primele rânduri ale taberei învingătoare, dar cu un potențial general mult diminuat, Franța are de făcut față unor situații deloc ușoare. În fața acestei multitudini de probleme, constanțanții din 1946,, au juxtapsu idea federală a egalității între colectivitățile naționale și ideea asimilatoare a egalității între ființele umane aparținind domeniului francez” (p. 45). Autorul este de părere că „aliniatul nu exprimă un compromis între cele două (idei), ci o contradicție, contradicția însăși care va alimenta conflictele și războaiele de pe urma cărora Republica a IV-a va deceda” (ibid). Fără îndoială, este excesiv să consideri că un aliniat din textul constituțional a stat la baza războaielor, practic neinterupte, care au caracterizat” „politica de peste mări” a Republicii a IV-a.

Un loc important în economia acestei prime părți a lucrării este rezervat anului 1947, an fără îndoială important pentru istoria ansamblului Europei. Are loc acum destrămarea ireversibilă a alianțelor ce au stat la baza victoriei antinaziste, lansarea „planului Marshall”, nasterca Kominform-ului. Relatarea autorului este sobră, limpede, chiar dacă adeziunea sa la tezele occidentale privind aceste evenimente transpare ușor.

Următoarele capitole: „Alianța, Europa și dramele de peste mări; „1954: anul Mendès France”; „Europa, Algeria și sfârșitul unei republici” (p. 71—144), aduc în discuție o multitudine de evenimente politico-militare, unele cu accente dramatice în istoria Franței postbelice. De la criza marocană, la convulsile tunisiene de la dezastrul corpului expediționar în Indochina —unde victoria patrioților vietnamezi de la Dien Bien Phu are, desigur, și o valoare de simbol—, la singerosul război din Algeria, neomițindu-se angrenarea Franței în criza Suezului, toate aceste momente sînt prezentate în înlănțuirea lor și cu impactul avut asupra politicii interne.

Deosebit de interesante sînt considerațiile autorului referitoare la înființarea și consolidarea treptată a Uniunii (vest) Europene, marile dezbateri parlamentare determinate de aceasta. Franța a fost, multă vreme, „copilul teribil” al Europei apusene și aceasta indiferent de coloratura politică a celor ce domiciliau, pentru mai scurtă sau lungă vreme la palatul Matignon.

Această primă parte a lucrării se încheie prin aducerea în discuție a desfășurărilor legate de problema algeriană, adevărat „gropar” al Republicii a IV-a. În această chestiune, opiniile autorului se apropie, cel mai adesea pînă la identificare cu ideile și tezele expuse de generalul de Gaulle.

Partea a doua a lucrării este intitulată „Politica președinților”. Nici nu putea fi altfel, ținînd cont de noul conținut al instituțiilor, impus de Constituția Republicii a V-a. Modificările radicale introduse de generalul de Gaulle în legea fundameșală a țării, constituind esența gândirii sale politice exprimate întotdeauna public, începînd cu discursul de la Bayeux, trecînd prin perioada „traversării deșertului” și pînă în anii schimbărilor, 1958—1962, au modificat din temelii caracterul puterii executive din Franța. De politica externă se va ocupa de acum însuși președintele țării.

Cîteva au fost constantele politicii externe gaulliste: independență față de S. U. A., în cadrul alianței nord-atlantice; asigurarea accesului la independență a teritoriilor din imperiul colonial; stringerea legăturilor — practic instituțioanalizarea lor — cu Germania Federală; opoziția continuă la tentativele Marii Britanii — privită ca un „cal troian” al S. U. A. — de a adera la Piața comună; realizarea unei forțe autonome de disuasiune nucleară, considerată drept unicul garant valabil al independenței naționale; o atitudine corectă, echilibrată față de Uniunea Sovietică și Europa răsăriteană, în ansmbu.

Tcate acestea își găsesc un loc corespunzător în ansamblul lucrării, formînd conținutul a două capitole; o observație s-ar impune: titlul unuia dintre acestea „Ambiția și eșecul”, care își propune să încheie trecerea în revistă a pericadei gaulliste, nu ni se pare justificat. În fond, de ce eșec? Și al cui? al Generalului? Al Franței? Inclinaș să răspundem negativ. Plecarea lui de Gaulle în 1969 a fost urmarea exclusivă a unor cauze interne; politica sa externă s-a bucurat de respect, atit din partea prietenilor, bit și a rivalilor Franței. Mai ales că, se poate afirma,

cum de altfel procedează și autorul, că politica externă a Franței între 1958 și 1969 a fost, practic, conformă imaginii lăsate de generalul de Gaulle însuși. Prestigiul acestuia era, indiscutabil, alt de ridicat încît însuși președintele J. F. Kennedy „a declarat că tot ce spune generalul de Gaulle este important” (p. 229). Și atunci, unde este eșecul?

Următoarele trei capitole prezintă cititorului, cu adevărat, ceea ce constituie „istorie imediată”; practic, ultimii cincisprezece ani ai vieții politice de pe malurile Senei și orientările sale externe. Interesante ni separ titlurile : „Georges Pompidou : pe drumul crizei” (p. 230—253); „Valery Giscard d'Estaing ; prietenul tuturor ? ” (p. 255—286) și „François Mitterrand : alternanța fără alternative ? ” (p. 288—313). Cuprinsul acestor capitole ne apare, oricum, prea proaspăt în memorie, pentru a mai necesita vreun comentariu.

Capitolul final, „Locul nostru în lume”, prilejuiește autorului numeroase considerații interesante ; „În patruzeci de ani, Franța s-a schimbat, lumea s-a schimbat, locul Franței în lume s-a schimbat. Constatarea unei evidențe? Numai pînă la un anumit punct. Afirmația contrară cuprinde, de asemenea, un anumit procent de adevăr. Trei puncte de inflexiune sînt, cu siguranță, certe : 1947—1949 și nașterea quasi instituționalizată a antagonismului Est/Vest : 1962 și sfîrșitul războiului din Algeria, ultima etapă a durerosei decolonizării franceze ; 1971—1973 și intrarea în criza internațională economică și monetară. Prima și a treia dintre aceste schimbări esențiale au fost impuse Franței, indiferent cine i-au fost conducătorii, sau care i-ar fi fost instituțiile. A doua nu a fost separabilă de o transformare mondială, căreia conferința de la Bandung i-a devenit simbolul, după 1955” (p. 316).

Un solid capitol de repere bibliografice încheie această lucrare, a cărei importanță și utilitate ne-am străduit s-o demonstrăm. Înainte de a încheia vom releva o idee care străbate această lucrare ; anume aceea afirmată de generalul de Gaulle la 31 decembrie 1963 ; „La France, parce qu'elle le peut, parce que tout l'y invite, parce qu'elle est la France, doit mener au milieu du monde une politique qui soit mondiale” (p. 319).

Ecaterina Stănescu

ANGEL COMALADA, *Espana: el ocaso de un parlamento. 1921—1923*, Ediciones Peninsula, Barcelona, 1985, 174 p.

În pofida unei prosperități și a expansiunii industriale manifestate de Spania în perioada primului război mondial, regimul politic imaginat de Canovas del Castillo și inaugurat în 1876 odată cu promulgarea unei constituții liberale, începe din 1917 să ofere simptomele unei disfuncționalități care cronicizîndu-se va duce la falimentul unei întregi perioade. Panorama crizei spaniole din 1917 a demonstrat cu claritate anchiloza sistemului economic, eroziunea partidelor guvernamentale, incapabile să mai inspire garanțiile unei gestiuni benefice, asaltul către putere a unor noi forțe politice dintre care cea mai notabilă era P. S. M. S., emergența mișcărilor naționale și regionale și în special mișcarea catalană. Fiecare din aceste componente ale crizei a avut o importanță specifică în evoluția ulterioară a Spaniei care s-ar putea rezuma la binomul revoluție-contrarevoluție. În noiembrie 1916 apar la Barcelona *Juntas de Defensa*, organizații parasindicale ale ofițerilor care au exercitat funcțiile unor grupuri de presiune asupra guvernelor în sens restrictiv. Deși inițial exista opinia că aceste formațiuni, curînd diseminate pe întreg teritoriul spaniol, puteau să amorseze o mișcare regenerativă în Spania, atitudinea lor antimuncitorească din 1917 a spulberat brutal această iluzie¹. Mișcările naționale și regionale prin logica derulării lor au torpilat eficiența guvernamentală madrilenă care cu avariție consimțea la concesiile în această direcție. Principalul protagonist al acestor mișcări, pentru guvern subversive, a fost mișcarea catalană care și-a găsit formula de codificare politică în 1901 cînd s-a înființat *Liga Regionalista* condusă de Enric Prat de la Ribera. În 1914 această grupare a impus guvernului acceptarea pentru Cataluňa a unui gen de guvern regional numit Mancomunidad. Dar mai important este faptul că naționalismul catalan s-a detașat de renașterea catalană din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în sensul radicalizării lui². În fine, clasa muncitoare și P. S. M. S. (*Partido Socialista Obrero Espanol*) au întreținut în această epocă o activitate amplă, revendicativă, dominată de momente de gravă confruntare cu ordinea burgheză între care greva din august 1917 deține o pondere aparte (s-au produs ciocniri între greviști și poliție la Madrid, Barcelona, Bilbao etc.). Este episodul care marchează emanciparea proletariatului de sub tutela micii burghezii și ca atare debutul unui curent autentic socializant³.

Am prezentat cîteva consecințe ale unui regim care nu mai corespundea evoluției societății spaniole și care nu mai putea restaura pacea civilă. Dar cauzele crizei spaniole trebuie corelate cu regimul social-economic care includea disparități insolubile și a cărui corectare

masivă era singură de natură să ofere un viitor stabil. Regimul agrar inechitabil și structura exporturilor (grul, vinul și uleiul de măsline reprezentau în 1928 60 % din exporturi) prin funcționarea lor defectuoasă au fixat parametrii crizei spaniole⁴.

Aceste considerații preliminare erau necesar deoarece Angel Comalada analizează cu minuție un alt aspect al crizei spaniole din 1917—1923 și anume impactul conflictului din Maroc asupra Spaniei. Importanța acestui aspect a fost sesizată de numeroși autori⁵ dar meritul lucrării este de a reconstitui fidel rolul jucat de dezastrul de la Annual în dezagregarea vieții parlamentare spaniole.

În partea introductivă autorul trece în revistă problema marocană de la începutul secolului al XX-lea (tratatul franco-spaniol din 1904 prin care se stabileau zonele de influență, tratatul franco-spaniol din 27 noiembrie 1912 prin care se inaugura protectorul asupra Marocului după ce în 1911 Germania fusese eliminată din competiție). Mi se pare remarcabilă afirmația lui Angel Comalada după care intervenția și cramponarea ibericilor de Maroc se explică prin faptul că numai așa Spania își putea conserva statul de pulcere europeană. Tragedia marocană începe în 1919 când sint numiți în Africa Damaso Berenguer ca înalt comisar și Silvestre Fernandez în calitate de comandant la Melilla. Deși ostilitățile erau evasipermanente, în iunie 1921 evenimentele s-au precipitat. Pentru a contracara inițiativa marocanilor conduși de Abd-el-Kri, Silvestre Fernandez decide o confruntare tranșantă care se termină cu catastrofa spaniolă de la Annual din 21—22 iulie 1921 și cu moartea generalului spaniol. Vestea acestei umiltoare înfringeri a bulversat opinia publică spaniolă și va determina pînă în 1923 debateri incandescente în Coriéis avînd ca temă centrală problema responsabilităților. Eșecul militar din iulie 1921 a fisurat maniera de analiză a stărilor de fapt care pînă atunci exclusese armata și monarhia. Acum pentru prima dată aceste instituții sacrosante sint virulent criticate. În primul rînd armata, făcută pe drept cuvînt responsabilă inadmisibilului eșec și în special *Juntas de Defensa* care se făcuseră odioase prin exclusivismul lor social. Numeroși parlamentari, mai ales cei aparținînd P. S. M. S. criticau persoana regală (Alfonso XIII era permanent ținut la curent cu operațiunile militare din Maroc) și elamau retragerea Spaniei din Africa de Nord (la fel s-a pronunțat la 25 noiembrie 1921, este drept voalat, Primo de Rivera viitorul dictator al Spaniei între 1923—1930).

Prima consecință politică a dezastrului fost demisia guvernului Allendesalazar și înlocuirea lui la 14 august 1921 cu un guvern de concentrare prezidat de conservatorul Antonio Maura. Acesta expuse la 25 noiembrie 1921 optica guvernului său în relație cu problema marocană și care avea ca esență preponderența acțiunii politico-administrative. El s-a pronunțat împotriva îneliminării predecesorilor săi. Deși era considerat singurul politician capabil să facă față situației grave în care se găsea Spania, Maura a fost obligat să dimisioneze la 7 martie 1922 în urma unui dezaecd cu miniștrii liberali. L-a urmat la președinția guvernului conservatorul Sanchez Guerra care a accentuat opțiunea lui Maura asupra acțiunii politico-administrative în Maroc (în iulie 1922 Damaso Berenguer este demis deși promovase o energică ofensivă militară împotriva insurgenților marocani). Tot Sanchez Guerra a dat satisfacție opiniei publice dizolvînd *Juntas de Defensa* la 14 noiembrie 1922, lîntele predicete ale atacurilor parlamentare. În selimb guvernul se opunea problemei responsabilităților și cum aceasta era menținută în debaterile din Cortes la 7 decembrie 1922 Sanchez Guerra demisionează făcînd loc unui guvern liberal condus de Manuel Garcia Prieto. Programul noului guvern liberal se arăta mai curajos în comparație cu cel al antecesorilor săi conservatori: revizuirea constituției, reducerea efectivelor militare, reforme socialiste și stabilirea responsabilităților pentru dezastrul din iulie 1921. Pentru realizarea efectivă a acestui program, guvernul avea nevoie de o majoritate cooperantă în Cortes așa înelt parlamentul a fost dizolvat. În adresa de dizolvare a parlamentului este următorul fragment semnificativ: „Nu este posibil din punct de vedere politic să se apeleze la Cortes știindu-se faptul că majoritatea acestuia va respinge orice formă de sancțiune și de bună seamă propunerea în care stînga minoritară și-a condensat dorințele ei vii de justiție și a formulat mijloacele de a o obține „(p. 147). În alegerile parlamentare din 29 aprilie 1923 guvernul obține dezirabila majoritate (este edificator triumful socialiştilor la Madrid, cei care se situaseră pe poziții intransigente în chestinea responsabilităților). În noul Cortes Julian Besteiro, lider socialist (din 1925 președintele P. S. M. S.) deschise la 20 iunie 1923 problema responsabilităților solicitînd și abandonarea teritoriului marocan. La 24 iulie 1923 s-a constituit o comisie parlamentară care urma să stabilească definitiv responsabilitățile, după care sesiunea a fost suspendată în vederea vacanței legislative. Cortes-urile trebuie să-și reia activitatea la 1 octombrie 1923 cînd urmau să se transforme în înaltă curte de justiție în vederea soluționării unei probleme care perturbase viața politică a Spaniei timp de doi ani.

Dar eynimentele au devansat intențiile parlamentare, suspendînd acțiunea justițiară. La 13 septembrie 1923 Primo de Rivera instaurează propria-i dictatură susținut de marea burghezie catalană care spera să-l manipuleze în scopuri regionale⁶. În plus regele agreea ideea gu-

vernului militar al lui Primo de Rivera care amfna *sine die* problema spinoasă a responsabilităților marocane⁷. Dealtfel noul dictator a transformat conflictul marocan într-o problemă politică și de orgoliu personal. Dacă ambițiile sale industriale care ar fi trebuit să stabilizeze economia capricioasă a Spaniei au eșuat, în 1925 revolta marocană a fost înfrântă, fiind unicul „suecces” al septenatului său⁸.

Angel Comalada a scris o carte solid informată, o reală contribuție la explicarea crizei spaniole din 1917—1923 și singurul reproș care i se poate face este în legătură cu limitarea considerațiilor asupra imoralității colonialismului în sine pentru că deficiența poliției coloniale spaniole a surprins-o riguros.

N O T E

¹ L. Urrutia, H. Larose, *Introduction à l'Espagne contemporaine*, Paris, 1971, p. 65—66, 68.

² Carles Gisbert, Josep Maria Prats, *Espana: un estado plurinacional*, Barcelona, 1978, p. 76.

³ Joaquin Maurin, *La revolucion espanola. De la monarquia absoluta a la revolucion socialista*, Barcelona, 1977, p. 46.

⁴ Repartiția absurdă a pământului, persistenta latifundismului au dus la mișcări țărănești, cum ar fi cele din Andalucia din 1918—1921. vezi Pierre Vilar, *Historia de Espana*, 1978, p. 118

⁵ L. Urrutia, H. Larose, *op. cit.* p. 72 „Ar fi eronat să se considere interminabilul război din Maroc pe care Spania îl ducea din 1909 și chiar de mai mult de 60 de ani ca o simplă problemă colonială și de politică externă. Influența lui asupra vieții politice, sociale și cotidiene este și va fi considerabilă; el va dobîndi un aspect tragic începînd din septembrie 1919 pînă în primii ani ai dictaturii lui Primo de Rivera”.

⁶ Adevăratele intenții ale lui Primo de Rivera erau contrare. Chiar în septembrie 1923 a publicat un decret de reprimare a mișcărilor separatiste (*purgar el virus regional*) și în 1925 a desființat Mancomunidad. (Carles Gisbert, Josep Maria Prats, *op. cit.* p. 275).

⁷ L. Urrutia, H. Larose, *op. cit.* 72 „dealtfel regele nu privea defavorabil ideea unui guvern militar într-un moment în care dificultățile reîncepeau în Maroc și cînd Cortes-urile treceau la discutarea responsabilităților rezultate din dezastrul de la Annual ceea ce ducea ineluctabil la împroșcarea cu noroi a tronului”.

⁸ Joaquin Maurin, *op. cit.* p. 52—53. În perioada august 1924—decembrie 1925 eforturile dictaturii au fost îndreptate spre Maroc în vederea finalizării ostilităților.

Ovidiu Bozgan

REVISTA DE ISTORIE

INDEX ALFABETIC

ANUL XL, 1987

GENERALITĂȚI, ISTORIOGRAFIE, TEORIA ȘI METODA ISTORIEI

	Nr.	Pag.
FILIPESCU, IANCU, Caracteristicile vechilor structuri sociale. O abordare sociologică (un studiu de caz)	2	147
LIVEANU, VASILE, IRINA GAVRILĂ, Calculator electronic și informații numerice. Despre evoluția clasei marilor proprietari funciari în România (1857—1918)	2	134
SURPAT, GHEORGHIIE, Agricultură românească la 25 de ani de la încheierea cooperativizării. Înfrățirea noii revoluții agrare	4	331
* * Conferința Națională a Partidului Comunist Român—eveniment remarcabil în viața țării	12	1157
* * * Congresul al III-lea al Educației politice și culturii socialiste — eveniment de importanță deosebită în viața politică, socială și spirituală a țării noastre	9	861

ISTORIA ROMÂNIEI

Istorie contemporană

DASCĂLU NICOLAE, România și criza renană (martie 1936)	12	1205
HUREZEANU, DAMIAN, Receptarea Marii Revoluții din Octombrie în mișcarea muncitorească din România (1917—1921)	10	1017
MOCANU, CONSTANTIN, Semnificația creerii Uniunii Tineretului Comunist	4	347
OPREA, ION M., Activitatea politico-diplomatică pentru recunoașterea internațională a Unirii Transilvaniei cu România (I)	11	1111
OPREA, ION M., Activitatea politico-diplomatică pentru recunoașterea internațională a Unirii Transilvaniei cu România (II)	12	1193
PETREANU NICOLAE, Proclamarea Republicii — rezultat al procesului revoluționar din România	12	1163
SURPAT, GHEORGHE, Progresul economic și social al României în anii Republicii	12	1179
UDREA, TRAIAN, Preliminariile diplomatice ale semnării Tratatului de pace dintre România și Națiunile Unite	2	193
UDREA, TRAIAN, Preliminariile semnării Convenției de armistițiu între România și Națiunile Unite	8	780
ZAHARIA, GHEORGHE, Semnificația istorică a revoluției de eliberare socială și națională	8	769

Istorie modernă

ADAM, IOSIF I., Agricultură Transilvaniei în ajunul prînului război mondial (III)	11	1095
ADĂNİLOAIE NICHITA, Independența — permanență, realizare, noi precizări	4	357
BARBOLOV, GHEORGHI (R. P. Bulgaria), Politica balcanică a României în anii 1875—1877	4	397
BARBU, PAUL, Forțele armate ale Țării Românești între anii 1831—1848	8	805
BOROANDĂ, GEORGETA, Contribuții la acțiunile marinei române în timpul primului război mondial	7	670
CHIRIȚĂ, GRIGORE, Dieta Transilvaniei de la Sibiu (1863) în conștiința politică românească a epocii	11	1059

CHIRIȚĂ, GRIGORE, Unirea Principatelor, edificarea statului modern în perspectiva dezvoltării națiunii române (1856—1866) (I)	1	5
CHIRIȚĂ, GRIGORE, Unirea Principatelor, edificarea statului modern în perspectiva dezvoltării națiunii române (1856—1866) (II)	2	173
DASCĂLU, NICOLAE DANIELA BUȘĂ, Franța și situația de pe frontul românesc în vara anului 1917 (I)	7	700
DASCĂLU, NICOLAE DANIELA BUȘĂ, Franța și situația de pe frontul românesc în vara anului 1917 (II)	8	790
DENIZE, EUGEN, Viața socială a Spaniei în presa românească pînă la primul război mondial	6	589
DINU, ALEXANDRU F., Din lupta pentru unitatea românilor	1	50
GRECU, VICTOR V., „Telegraful Roman” împotriva politicii de desnaționalizare a romanilor în timpul dualismului austro-ungar	11	1077
IIUREZEANU, DAMIAN, Răscoala din 1907 și sensurile istoriei moderne a României	2	119
IOSA, MIRCEA, 1907 — moment de răscruce în istoria țărânimii	2	109
ISAR, NICOLAE, A. Ubiecini și cauza Unirii Principatelor	1	23
JOIȚA, VIRGIL, Conștiința națională reflectată în documentele revoluției de la 1821	9	898
MILIN, MIODRAG, România și Serbia în războiul de independență. Acțiuni militare și stări de spirit	4	408
OPRESCU, PAUL, Marile victorii românești din 1917 în contextul relațiilor politice și militare cu aliații	7	659
OPRESCU, PAUL, Statutul juridic al României pînă la proclamarea independenței în lumina dreptului internațional al vremii	4	372
PARASCHIV, CONSTANTIN, Parlamentul român și pregătirea Marii Uniri	1	38
PENELEA, GEORGETA, Spiritul public în epoca reglementară (I)	6	575
PENELEA, GEORGETA, Spiritul public în epoca reglementară (II)	7	726
PHEDA, DUMITRU, Armata și societatea românească (1859—1877)	4	384
RĂDULESCU-ZONER Ș., IRINA GAVRILĂ, Date privind populația orașului București în anii războiului de întregire a României (1916—1918)	7	692
STANCIU, ION, Misiunea generalului Hugh Scott și România în vara anului 1917	7	714
TUDORAN, GEORGETA, Din lupta socialistă pentru afirmarea politică a femeii în anii premergători fărurii Partidului Comunist Român (III)	5	493
Istorie medie		
ANDREESCU, ȘTEFAN, Transilvania la începutul secolului al XVII-lea: acțiuni și proiecte pentru unitatea spațiului carpato-danubian (I)	5	454
ANDREESCU, ȘTEFAN, Transilvania la începutul secolului al XVII-lea: acțiuni și proiecte pentru unitatea spațiului carpato-danubian (II)	6	564
CĂZAN-NEAGU, ILEANA, Tradiții sud-est europene și structuri urbanistice moderne în Bucureștii anilor 1774—1829	3	261
CERNOVODEANU, PAUL, Elemente incipiente ale burgheziei în societatea românească sub fanarioți	5	479
CHIPER, MARIETA Dan al II-lea, domn pînă la „Marea cea Mare”. Tradiție și realitate	10	967
CIOCILTAN, VIRGIL, Observații referitoare la românii din cronica Notarului Anonim al regelui Bela	5	445
CONSTANTINESCU, RADU, Un cod agrar românesc din secolul al XV-lea	9	871
DEMÉNY, LUDOVIC, Cauzele, obiectivele și organizarea răscoalei din 1437—1438 oglindite în mentalitatea colectivă țărănească	6	551
FENEȘAN, CRISTINA, Extrakția minieră în Banat în secolele XVI—XVII(I)	9	885
FENEȘAN, CRISTINA, Extrakția minieră în Banat în secolele XVI—XVII (II)	10	983
MATEI MIRCEA D., Probleme fundamentale ale genezei vieții urbane medievale în Țara Românească a Munteniei și Țara Românească a Moldovei	3	221
MAXIM, MIHAI, Din nou pe urmele vechilor tratate ale Moldovei și Țării Românești cu Poarta otomană	2	157
SEBESTYEN GH., Asepecte ale condițiilor tehnice și de organizare socială a muncii în construcții în Principatul autonom al Transilvaniei	3	248

THEODORESCU, RĂZVAN, Un model artistic în vechea cultură românească : orașul reședință domnească	3	240
VLAD, MATEI D., Luminism și modernism în politica reformatoare a domnitorului Alexandu Ipsilanti	10	997

Istorie universală

BREZEANU, STELIAN, Relații Occident, Bizanț și lumea islamică în secolele XI—XIII. Cruciadele	9	906
CĂZAN, FLORENTINA, Creșteri de populație în perioada previkingă și vikingă atestate de activitatea economică a centrelor urbane din nordul Europei	3	288
DONCIU, RAMIRO, Considerații asupra ideologiei imperiale și conducerii în timpul lui Gaius (37—41 e.n.)	6	602
MANEA, MIHAI, Conflictul pentru succesiunea la tronul Austriei (1741—1748). Implicații diplomatice și militare	1	60
MANOLESCU, RADU, Orașele în Europa apuseană în evul mediu timpuriu	3	274
ZORIN, ZAMFIR, Contribuții privind studiul relațiilor japono-germane în anii celui de-al doilea război mondial	8	820

DOCUMENTAR

BERCEANU, BARBU B., Aspecte ale luptei politico-juridice pentru Unire (II). Jurămintele de înscăunare ale domnitorului Alexandru Ioan Cuza	1	84
CĂZĂNIȘTEANU, CONSTANTIN, Consolidarea sistemului militar de apărare al României după obținerea independenței. Activitatea generalului Brialmont	6	613
DOGARU, MARIA FILOFTEIA, RÎNZIȘ, Un sigiliu necunoscut de la Radu Șerban Voievod	9	921
MANEA, MIHAI, Contribuții la studiul politicii lordului Palmerston în Europa (1830—1848)	12	1229
PĂDUREANU, DOMINUȚ I., Procesul luptătorilor comuniști și antifasciști de la Constanța	6	621
POPA, MIRCEA, N., Considerații privind raporturile Europei cu lumina extracuropeană la sfârșitul epocii moderne	12	1223
STAN, VALERIU, Un proiect englez de organizare a Principatelor din timpul Conferinței de la Paris (1858)	1	75
ȘERBAN, CONSTANTIN, Un periodic european despre răscoala lui Horea : ziarul portughez „Gazeta de Lisboa”	9	927

MEMORII, CORESPONDENȚĂ, ÎNSEMNĂRI

VLAD, RADU-DAN, Alexandru Candiano-Popescu — martor și cronicar al timpului său (I)	8	831
VLAD, RADU-DAN, Alexandru Candiano-Popescu — martor și cronicar al timpului său (II)	9	936
VLAD, RADU-DAN, Alexandru Candiano-Popescu — martor și cronicar al timpului său (III)	10	1027

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

BERCIU, DUMITRU, LUCIA MARINESCU, IANCU FISCHER, GHEORGHIIE TUDOR, Teze false privind formarea poporului român și a limbii române	6	632
EDROIU, dr. NICOLAE, dr., CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU, dr. LADISLAU GYEMÁNT, dr. ION PĂTROU., Nostalgie după un imperiu de tristă amintire : monarhia austro-ungară	7	742
EDROIU, NICOLAE, O lucrare fundamentală a istoriografiei românești	8	841
IONIȚĂ, CECILIA, O sinteză fundamentală a vechii civilizații grecești	3	299

LUSTIG, dr. OLIVER, Denaturări și falsificări care jignesc și profanează memoria victimelor terorii horthyste	5	515
PASCU, acad. ȘTEFAN, dr. MIRCEA MUȘAT, dr. FLORIN CONSTANTINIU, Falsificarea conștientă a istoriei sub egida Academiei Ungare de Științe	4	418

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

APOSTOL, ION, Simpozionul științific „2500 de ani de la prima atestare documentară a geto-dacilor”	3	304
ATANASIU, CARMEN, Sesiunea de comunicări științifice „Marina în istoria multimilenară a poporului român. Tradiție, continuitate, dezvoltare”	1	90
BERINDEI, DAN, Al XVII-lea Congres internațional de genealogie și heraldică de la Lisabona	3	314
BERINDEI, DAN, Cea de-a XV-a sesiune a Cercului de studii pentru istoria relațiilor culturale din centrul și răsăritul Europei	1	91
BERINDEI, DAN, Simpozion consacrat împlinirii a 125 de ani de la înfăptuirea unificării politico-administrative a Principatelor	4	432
BOIA, LUCIAN, Reuniunea anuală a Biroului Comisiei Internaționale de Istoriografie	12	1238
CERNOVODEANU, PAUL, Călătorie de studii în U.R.S.S.	6	644
CONSTANTINESCU, IOANA, Călătorie de documentare în R. P. Bulgaria	12	1238
DASCĂLU, NICOLAE, A III-a sesiunea a comisiei mixte româno-cehoslovace de istorie	3	308
DENIZE, EUGEN, Călătorie de documentare științifică în R. S. Cehoslovacia	11	1136
DONCIU, RAMIRO, A XVII-a conferință internațională „EIRENE”. Participarea și contribuția cercetătorilor români	3	313
FLOREA, IOAN, Zilele academice istorice consacrate împlinirii a 125 de ani de la întemeierea ASTREI	1	89
GLÜCK, EUGEN, Congresul internațional organizat de institutul „Monumenta Germaniae Historica”	2	208
IONIȚĂ GH. I., A XII-a întâlnire științifică a comisiei mixte româno-sovietice de istorie	2	207
MAKSUTOVICI, GELCU, Expoziție omagială consacrată rolului țărânimii în istorie	9	951
MANOLESCU, RADU, Activitatea științifică a cadrelor didactice de la Facultatea de Istorie și Filozofie (secția istorie-filozofie)	4	430
MOCANU, CONSTANTIN, Sesiunea științifică anuală a Academiei de partid pentru învățămînt social-politic. Contribuție în domeniul istoriei României	8	846
MOCANU, CONSTANTIN, Sesiunea științifică anuală din 1986 a Societății de științe istorice organizată la Călărași	2	205
MOCANU, CONSTANTIN, Simpozionul „Cooperativizarea agriculturii în România, încununare a luptei de veacuri a țărânimii pentru o viață mai bună”	7	754
OLTEANU, ȘTEFAN, Conferința internațională „Berlin 750 ani”	10	1043
OLTEANU, ȘTEFAN, Simpozionul științific internațional de la Prilep (R. S. F. Jugoslavia)	5	534
OPRIJESCU, MIHAI, Sesiunea științifică anuală a Institutului de Istorie „N. Iorga”	9	949
POPESCU, DAN, Sesiunea de comunicări științifice, Lugoj : 65 de ani de la crearea Uniunii Tineretului Comunist	6	643
PREDA CONSTANTIN, CORNELIA STOICA, A XXI-a sesiune anuală de rapoarte arheologice — campania 1986 —	10	1039
REZACHEVICI, CONSTANTIN, Călătorie de documentare științifică în Polonia	3	309
ROMAN, LOUIS, Laboratorul de demografie istorică în anul universitar 1986—1987	11	1127
ROMAN, LOUIS, Estudos de CEDIHAL. Publicação da centro de Estudos de Demografia Historica de America Latina, Sao Paulo, no. 1, 1986, 23 p.	7	754
ȘTAN, APOSTOL, Sesiunea de comunicări a Complexului muzeal Golești”	2	204
ȘTANCIU, ION, Călătorie de documentare în R. P. Bulgaria	10	1045

STROIA, MARIAN, A XIV-a ediție a simpozionului anual al Muzeului județean Ialomița dedicat aniversării a 110 ani de la cucerirea independenței de stat a României	9	950
SUCIU, MIRCEA, Călătorie de documentare științifică în U.R.S.S.	8	847
ȘENDRULESCU, ION, Lectoratul de vară de la Cluj-Napoca	12	1237
ȘERBAN, CONSTANTIN, „Glasul documentelor” — masă rotundă organizată la Biblioteca Centrală Universitară din București	6	641
TAFTĂ, LUCIA, Călătorie de documentare științifică în R. P. Bulgaria	4	433
* * * Activitatea Institutului de Istorie „N. Iorga” în anul 1986	5	531
* * * Cronica	6	647
* * * Cronica	7	755
* * * Cronica	8	849
* * * Cronica (Iolanda Țighilii)	9	953
* * * Cronica	11	1137

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

ALEXANDRESCU, ION, <i>Economia României în primii ani postbelici 1945—1947</i> , Edit. științifică și enciclopedică, București, 1986, 290 p. (Traian Udrea)	12	1241
ANDRONIC ALEXANDRU, <i>Iași pînă în mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție</i> , Edit. Junimea, Iași, 1986, 142 p. (Constantin Șerban)	3	316
BALIGOT DE BEYNE ARTHUR, <i>Correspondență cu Alexandru Ioan Cuza și Costache Negri</i> , Studiu introductiv, selecția și traducerea textelor, note, comentarii și indice de Emil Boldan, Edit. Junimea, Iași, 1986, XXXVI + 403 p. + 11. (Dan Berindei)	1	93
BASCAPÉ GIACCOMO, MARCELLO DEL PIAZZO, în colaborare cu LUIGI BORGIA, <i>Isegne e Simboli. Araldica pubblica e privata medicale e moderna</i> , introducere de Francesco Pericoli Ridolfini, Roma, 1983, 1064 p. cu il. (Ileana Căzan-Neagu)	1	105
BERINDEI, DAN, <i>Cultural națională în epoca modernă</i> , Edit. Eminescu, București, 1986, 502 p. (Anastase Iordache)	4	434
BRESTOIU, IORIA, <i>Impact la paralela 45°</i> , Edit. Junimea, Iași, 1986, 563 p. (Leonida Loghin)	5	540
CHAUNU PIERRE, <i>La mort à Paris — XVIIe — XVIIIe — XVIIIe — siècles</i> , Edit. Fayard, Paris, 1984, 543 p. (Radu-Ștefan Ciobanu)	3	319
CLEMENTE JOSE CARLOS, <i>Bases documentales del Carlismo y de las guerras civiles de los siglos XIX y XX</i> , tomo I (Desde los orígenes hasta Carlos V) 365 p.; tomo II (Desde Carlos VI hasta Carlos VII), Servicio Histórico Militar, Madrid, 1985, 330 p. (Eugen Denize)	1	103
COMALADA ANGEL, <i>España: el ocaso de un parlamento. 1921—1923</i> , Ediciones Peninsula, Barcelona, 1985, 174 p. (Ovidiu Bozgan)	12	1246
CONSTANTINESCU, RADU, <i>Manuscrise de ordine românească din colecții străine. Repertoriu</i> . D. G. A. S., București, 1985, 307 p. (Filofteia Rinziș)	6	652
CONSTANTINIU FLORIN, <i>Constanța în Mavrocordat</i> , Edit. militară, București, 1985, 195 p. (Nagy Picnaru)	2	212
COOK CHRIS, <i>A short History of the Liberal Party 1900—1984</i> , Macmillan Press Ltd, London and Basington, 1984, 188 p. (Ovidiu Bozgan)	9	962
DEAC AUGUSTIN, <i>Contribuția clasei muncitoare la fărîrea statului național unitar român</i> , Edit. politică, București, 1986, 152 p. + planșe (Ion Babici)	11	1139
DUȚU ALEXANDRU, <i>Călătorii, imagini, constante</i> , Edit. Eminescu, București, 1985, 333 p. (Paul Cernovodeanu)	8	851
FENEȘAN COSTIN, <i>Izvoare de demografie istorică</i> , vol. I, <i>Secolul al XVIII-lea, Transilvania</i> , D.G.A.S., București, 1986, 435 p. + 12 tabele (Carol Vekov)	7	757
FLORI JEAN, <i>L'idéologie du glaive. Préhistoire de la chevalerie</i> , Librairie Droz, Genève, 1983, 205 p. (Eugen Denize)	5	545

- GAILLARD JEAN ANDRÉ LESPAGNOL, *Les mutations économiques et sociales aux XIXe siècles (1780—1880)*, Nathan Université, Paris, 1984, 192 p. (Mihai Manea) 9 959
- GROSSER ALFRED, *Affaires extérieures. La politique de la France 1944—1984*, Flammarion, Paris, 1985, 347 p. (Ecaterina Stănescu) 12 1244
- HEPPNER HARALD, *Österreich und die Donaufürstentümer 1774—1812. Ein Beitrag zur habsburgischen Südosteuropapolitik*, Graz, 1984, VII + 240 p. (Louis Roman) 1 99
- HIITCHINS KEITH, *The Idea of Nation. The Romanians of Transylvania, 1691—1849*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1985, 221 p. (Teodor Popescu) 1 94
- IMREII ISTVÁN, *A törvényhozó székely falu. (Satul secuiesc — alcătuitor de statute comunale)*, Edit. Kriterion, Bukarest, 1983, 548 p. (Ludovic Démeny) 2 210
- IORGA NICOLAE, *Conferințe — ideea unității românești*, ediție îngrijită de Ștefan Lemny și Rodica Rotaru, Edit. Minerva, București, 1987, 359 p. (Radu Homer) 11 1145
- KISELEVA L. I., *Zapadnoevropejskaia rukopisnaia I peiatnaia kniga XIV—XV v. n.*, Edit. „Nauka”, Leningrad, 1985, 304 p. + 16 il. + 4 tabele, (Ludovic Démeny) 10 1050
- MOLLAT MICHEL, *Les exploitateurs du XIIIe au XVIe siècle. Premiers regards sur des mondes nouveaux*, Edition Jean-Claude Lattès, Paris, 1984, 258 p. (Eugen Denize) 8 855
- MOLLIER JEAN-YVES, *Michel & Calmann Lévy ou la naissance de l'édition moderne. 1836—1891*, Calmann-Lévy, Paris, 1984, 549 p. (Dan Berindei) 5 543
- MUȘAT MIRCEA, ION ARDELEANU, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, 1918—1933, Edit. științifică și enciclopedică, 1986, XI + 1172 p. (Constantin Mocanu) 5 537
- PLĂMĂDEALĂ ANTONIE, *Lupta împotriva desnaționalizării Românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul 1874—1894 după acte, documente și corespondențe inedite*, Sibiu, 1986, 355 p. (Victor V. Grecu) 11 1140
- PREDA CONSTANTIN, *Geto dacii din bazinul Oltului inferior. Dava de la Sprincenata*, Edit. Academiei, București, 1986, 200 p. (Gabriela Vasilescu) 9 954
- REES DAVID, *The Son of Prophecy Henry Tudor's. Road to Bosworth*, Black Raven Press, London, 1985, 168 p. (Ovidiu Bozgan) 6 653
- ROMANESCU, colonel dr. GHEORGHE, colonel dr. GHEORGHE TUDOR, colonel (r) MIHAI CUCU, colonel IOAN POPESCU, *Istoria infanteriei române*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1986, 2 vol., 400 + 519 p. (Paul Abrudan) 4 438
- SUAREZ FERNANDEZ, LUIS, *Les Juifs espagnols au Moyen Âge*, traduit de l'espagnol et préfacé par Rachel Israël-Amsaleg, Galimard, Paris, 1983, 346 p. (Eugen Denize) 3 321
- SWEETMAN JOHN, *War and Administration. The Significance of the Crimean War for the British Army*, Scottish Academic Press, Edinbourg, 1984, 174 p. (Marian Stroia) 7 763
- TRAIKOV VELELIN, *Curențe ideologice și programe din mișcările de eliberare națională din Balcani pînă în anul 1878*, traducere de Constantin N. Velichi, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1986, 448 p. (Dan Berindei) 8 853
- TREBICI VL., ION GHINOIU, *Demografie și etnografie*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1986, 325 p. (Alexandru Madgearu) 3 317
- VELIMAN VALERIU, *Relațiile româno-otomane (1711—1821). Documente turcești*, Direcția Generală a Arhivelor Statului din R. S. România, București, 1981, 795 p. + 30 fotocopii. (Viorel Panaite) 1 97
- ZUB ALEXANDRU, *Cunoaștere de sine și integrare*, Edit. Junimea, Iași, 1986, 280 p. (Ștefan Lemny) 11 1157
- * * * *L'agricultura romana. Guida storica e critica*, Editori Laterza Roma, 1982, 188 + XXXVI www.dacoromanica.ro 10 1052

- * * * *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. V (1640—1644), D.G.A.S., București, 1985, 866 p., întocmit de Marcel Dumitru Ciucă, Doina Duca-Tinculescu, și Silvia Găitan-Vătafu (*Tr. Ionescu-Nișcov*) 9 957
- * * * *Civilizație medievală și modernă românească. Studii istorice*, vol. îngrijit de Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 402 p. (*Ioana Constantinescu*) 8 850
- * * * *Cu viața zid la trecători, septembrie 1944 în Valca Crișului Alb*, Cuvînt înainte : conf. dr. Mircea Mușat, Edit. militară, București, 1986, 230 p. (*Valeriu Giuran*) 12 1243
- * * * *Documente privind marea răscoală a țăranilor din 1907*, vol. IV, Edit. Academiei, București, 1986, 453 p. (*Natalia Tampa*) 2 209
- * * * *Études d'historiographie*, sous la direction de Lucian Boia, Tipografia Universității București, 1985, 272 p. (*Ovidiu Bozgan*) 2 215
- * * * *Istoria militară a poporului român*, vol. III, Edit. militară, București, 1987, XVI + 686 p. (*Andrei Busuioceanu*) 7 756
- * * * *Pagini din gândirea militară universală*, Edit. militară, București, vol. I, 1984, 420 p. vol. II, 1985, 384 p. (*Gheorghe F. Anghelescu*) 4 440
- * * * *Pagini dintr-o arhivă inedită*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Antonie Plămădeală, Edit. Minerva, București, 1984, XLVI + 435 p. (*Adrian Stănescu*) 10 1049
- * * * *Pagini eroice din marca epopee*, Edit. militară, București, 1986, 378 p. (*Ilie Ionescu*) 4 436
- * * * *Politica e nila religiosa a Firenze tra ' 300 e ' 500* în „Memorie Domenicane”, 1985, nr. 16, Pistoia, 373 p. (*Ileana Căzan-Neagu*) 6 654
- * * * *Reflecția istoriei universale în istoriografia românească*, coordonator științific prof. dr. Ștefan Ștefănescu, Edit. Academici, București, 1986, 239 p. (*Mihai Opreșescu*) 10 1047
- * * * *Reprezentanța diplomatică a Moldovei la Constantinopol (30 august 1741 — decembrie 1742). Rapoartele inedite ale agenților lui Constantin Mavrocordat* traducerea textului grecesc, studiu introductiv, note și comentarii, glosar și indice de Ariadna Camariano-Cioran, Edit. Academiei R.S.R., București, 1985, 307 p. (*Viorel Panait*) 6 648
- * * * *Rezistența antifascistă și antiimperialistă în Asia și Africa (1931—1945)*, Edit. militară, București, 397 p. (*Nicolae Dascălu*) 7 759

REVISTA REVISTELOR DE ISTORIE

- CONSTANTINIU FLORIN „Memo“, Revue historique (1986 — 1987) 11 1149
- DENIZE EUGEN, „Hispania. Revista espagnola de historia”, tomo XLV, nr. 159 (eneroabril), Madrid, 1985, 719 p. 11 1151
- NIȚULESCU VIRGIL ȘTEFAN, „Tools and Tillage“, Copenhagen, vol. V, nr. 1 (1984), 2 (1985), 128 p. 10 1055
- ROMAN LOUIS, „Przeszłość demograficzna polski. Materiały i studia“, 15, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1984, 192 p. 3 321

- * * * Index alfabetic (*Mihai Opreșescu*) 12 1249

Mihai Opreșescu

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane, Cronica vieții științifice, Cartea românească și străină de istorie, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sunt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sunt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rânduri, trimiterea înfrapaginate fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfârșitul textului. Numele autorilor va fi precedat de inițială, titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații se va trimite pe adresa Comitetului de Redacție, B-dul Aviatorilor, nr. 1, București — 71247.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHIE ȘI ARHEOLOGIE

DACIA, REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE

REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI

— SERIA ARTĂ PLASTICĂ

— SERIA TEATRU — MUZICĂ — CINEMATOGRAFIE

REVUE ROUMAINE DE D'HISTOIRE DE L'ART

— SÉRIE BEAUX-ARTS

— SÉRIE THÉÂTRE — MUSIQUE — CINÉMA

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

Zone sacre la geto-daci.

Valoarea temporală a informației cartografice.

Ștefan cel Mare și războiul otomano-venețian din 1499—1503.

Regimul politico-economic al gurilor Dunării în secolul al XVI-ea.

Economia țărilor române în secolul al XVIII-lea.

Izvoare demografice — registrul militar secuiesc din 1635.

Înființarea consulatelor franceze în țările române și impactul asupra spiritului românesc.

Problemele învățămîntului în parlamentul român. Pe marginea criticii reformelor școlare a lui Take Ionescu.

Ecoul unor evenimente istorice românești în presa norvegiană.

Spania în literatura română în epoca modernă — traduceri, reflexe, influențe

Oamenii de știință și viața politică a României.

Aspecte ale genezei „noului activism” al popoarelor din Ungaria (1900 — 1905).

România și țările balcanice în perioada 1900—1911.

Considerații privind social-democrația germană 1869—1914.

America Latină și primul război mondial.

Relațiile culturale dintre România și Marea Britanie (1929—1939).

Aspecte ale procesului de creare a Frontului Național Unit Antijaponez al poporului chinez.

Contribuția Biroului pentru servicii strategice al S.U.A. la victoria Națiunilor Unite.

Propunerea României privind încheierea unui tratat de securitate colectivă în sud-estul european postbelic. Semnificații politice.

Evoluția statului român în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate 1965—1986.

RM ISSO 567 — 630

